IULIAN CHIFU

DECIZIA DE SECURITATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Contribuții pentru o politică a României la Răsărit

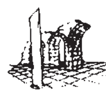

DECIZIA DE SECURITATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

IULIAN CHIFU

DECIZIA DE SECURITATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Contribuții pentru o politică a României la Răsărit

Editura Curtea Veche
București
2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHIFU, IULIAN
Decizia de securitate în Republica Moldova: contribuții pentru o politică a Roomâniei la Răsărit / Iulian Chifu. - București: Curtea Veche, 2009
ISBN 978-973-1983-30-1

355.45(478)

Tipărit la „Curtea Veche“ Trading S.R.L.

Cuprins

PREFAȚA

„Spectatorul angajat" și opțiunile de securitate regionale

Iulian Chifu ne-a obișnuit de ani buni cu producții dedicate unor domenii sensibile și complicate: studii de securitate, „early warning", relații internaționale, analiză de conflict etc. Lucrarea pe care o pune acum pe masa cititorilor este în seria celor anterioare și elaborată în același stil: un amestec util de lucrare academică și raport de cercetare, ceea ce ilustrează exemplar personalitatea autorului însuși: nu doar conferențiar universitar, dar și angajat activ, ca ONG-ist sau consilier, pe terenul dezbaterii cotidiene, concrete și intempestive. Iulian Chifu este un spectator al iureșului politic sau geopolitic regional, dar nu unul pasiv, ci unul implicat - un „spectator angajat", vorba bătrânului Raymond Aron.

Lucrarea „Decizia de securitate în Republica Moldova. Contribuții pentru o politică a României la Răsărit" trebuie citită în aceeași grilă. Este vorba despre evoluții de securitate în regiunea în care România are interese majore, sau ar trebui să aibă, și pe care lucrarea le discută deloc detașat, pentru că autorul are, vorba post-modernilor, o situare evidentă. Vorbește, adică, dintr-un punct de vedere bine conturat - și vorbește răspicat. Punctul de vedere este cel euro-atlantic, pentru care lucrarea pledează sistematic și neobosit.

Precizări metodologice

Miza acestei lucrării, după cum o spune și titlul, este Republica Moldova și modul în care aceasta își gândește și construiește securitate. Decizia de securitate în Republica Moldova nu este una

fortuită, crede directorul „Centrului de Prevenirea conflictelor și early warning" și lucrarea discută variantele pe care Chișinăul le are la dispoziție pentru a-și asigura securitatea și, implicit, prosperitatea. Dar înainte de a puncta, concret, opțiunea pentru care pledează Iulian Chifu, vom stărui o clipă în premisele metodologice ale analizei.

Din plecare, autorul ne avertizează, pe un ton academic și serios, că „am realizat o exegeză holistică, pe baza metodologiilor și abordărilor inter-disciplinare, din sferele teoriei relațiilor internaționale, studiilor de securitate, practicilor și procedurilor de guvernare a sectorului de securitate la nivel național, teoriei și practicii evaluării și analizei mediului de securitate și a riscurilor și amenințărilor la adresa unui stat independent, precum și analiza sociologică și politică a formării și formalizării opțiunilor politice de securitate ale Republicii Moldova".

Nimic mai adevărat! Doar că la aceste precizări metodologice de ansamblu se mai cuvine o observație. Este salutară inițiativa autorului de a utiliza, chiar dacă nu îi spune așa, o grilă de lectură dublă, absolut obligatorie într-un demers precum cel pe care îl discutăm acum.

Pe de-o parte, „geopolitica obiectivă", respectiv analiza rece a terenului, bazată pe date „tari", concrete, așa cum face în capitolul I – „Mediul internațional de securitate" – sau în capitolul IV – „Harta riscurilor și amenințărilor de securitate". Semnificativă din acest punct de vedere este, de pildă, analiza evoluției NATO după 1989, atunci când - după cum ne reamintește Iulian Chifu - deși Mihail Gorbaciov anunța ritos „am să vă fac cel mai mare rău: am să vă las fără dușman", după care liderii sovietici au așteptat desființarea NATO, „Alianța a dovedit că poate trăi și fără dușmani, își poate defini obiectivele și și-a dovedit adaptabilitatea tocmai pe baza apărării și promovării valorilor comune".

Dincolo de acest tip de analiză există și elemente de tipul celor pe care noi le considerăm esențiale pentru această regiune și care țin de ceea ce am numi „geopolitica subiectivă”, adică percepțiile populației sau a actorilor (geo)politici în relațiile cu realitățile obiective pe care le au în față. Peste tot, dar mai ales în această parte de lume, îmbuibată în prejudecăți sau percepții moștenite, aceste lucruri sunt esențiale și nu pot fi ignorate niciodată. Un singur exemplu. Este extrem de utilă invocarea în volum a unor analize sau sondaje de opinie care relevă principalele motive de atitudine negativă împotriva aderării la NATO (de pildă cele realizate la Kiev de think-tank-ul Sofia între 7 și 14 mai 2008). De multe ori, în problematica de securitate, percepțiile subiective ale populațiilor sunt determinante și pot deveni, ele însele, prin consecințe, veritabile... amenințări de securitate.

Axul lucrării: relația neutralitate – NATO în Republica Moldova

După aceste precizări, putem intra în substanța cărții, respectiv putem identifica axul în jurul căruia pivotează întregul demers: relația „neutralitate” – NATO în Republica Moldova. Dilema aceasta este una la care nu s-a oferit până acum un răspuns coerent și convingător din partea autorităților de la Chișinău, cu excepția unei Constituții (1994) unde conceptul de „neutralitate” este stipulat explicit. O Constituție care, să o spunem în treacăt, nu a fost niciodată validată prin referendum de către cetățenii Republicii Moldova. După 2001, anul venirii la putere a comuniștilor, ideea de „neutralitate” devine sacrosantă și determinantă în orice demers de politică externă a Chișinăului.

Pledoaria lui Iulian Chifu din această lucrare se înscrie într-o serie remarcabilă de pledoarii pro-NATO pentru Republica Moldova, susținute de-a lungul anilor de experți reputați din Republica Moldova, din Occident sau România. Nu vom intra aici în detaliile analizei, pentru că lucrarea este lămuritoare din acest punct de

vedere, iar „iluzia neutralității" din Republica Moldova și eșecul acesteia din 1994 încoace sunt bine surprinse în volum. De altfel, capitolul dedicat „neutralității" republicii se intitulează sugestiv: „Neutralitatea între mit, imagine și realitate". Concluzia autorului este limpede și subliniată și în capitolul de „concluzii"al lucrării: „Integrarea în Uniunea Europeană este compatibilă cu integrarea în NATO, mai mult, integrarea oricărui stat fost socialist sau fost sovietic în UE nu a putut să se realizeze până când acesta nu a intrat anterior în NATO".

O neutralitate pe hârtie

Asupra acestei relații pentru întreg volumul, respectiv „neutralitate" – NATO în Republica Moldova, vom face și noi câteva precizări pentru că, o repetăm, este decisivă nu doar pentru construcția volumului, dar și pentru viitorul Republicii Moldova ca atare.

Relația cu NATO a Republicii Moldova este una dintre cele mai complexe și delicate. În parcursul ei european, Republica Moldova este prinsă între experiența istorică a tuturor statelor răsăritene în parcursul european, respectiv trecerea prin NATO ca o condiție necesară pentru prepararea societăților de confruntarea cu testul integrării europene și foarfecele neutralității, stipulată în Constituție. Neutralitate de iure, nu de facto, trupele rusești fiind încă prezente ilegal pe teritoriul Republicii Moldova.

Este o postură ingrată. Știm astăzi că parcursul european al oricărui stat răsăritean de până acum arată astfel: plasarea într-o geografie simbolică percepută cât mai europeană – integrarea în NATO – integrarea în UE. Republica Moldova face, teoretic, excepție. Capcana neutralității întinsă abil de Rusia – în speranța deșartă a Chișinăului că i se va rezolva problema transnistriană – a făcut ca discursul public legat de NATO să fie aproape inexistent în societate. Nu a fost niciodată susținut oficial, nu este nici astăzi, cel puțin deocamdată.

Clasa politică de la Chișinău, inclusiv comuniștii, a sesizat, evident, faptul că nu există nici un fel de garanții pentru așa numita „neutralitate” a Republicii Moldova. Nu întâmplător s-a încercat, nu o dată, obținerea unei „garanții permanente a neutralității Republicii Moldova”.

De ce nu poate fi garantată permanent neutralitatea Republicii Moldova?

Sistematic și obsesiv, de fiecare dată când un moment de criză geopolitică apare în regiune, la Chișinău începe să se vorbească despre „neutralitatea” Republicii Moldova. Semn evident că problema există, este prezentă și presantă, chit că unii se prefac, ipocrit, că nu o văd. În realitate, toate blocajele Republicii Moldova după dobândirea independenței încoace sunt consecința, dacă nu a neutralității ca atare, atunci a impunerii ei. Pentru că neutralitatea impusă a Republicii Moldova nu are nimic de-a face cu cea negociată a Elveției, Austriei sau Finlandei, cu care se fac adesea – aberante! – comparații.

Nu e cazul că reluăm argumentațiile deja cunoscute. Vom spune doar că, spre deosebire de aceste state, neutralitatea Republicii Moldova este consecința unei înfrângeri, nu a unei decizii libere. Neutralitatea Republicii Moldova este raționalizarea unei stări de fapt, adică o tentativă de a explica / a defini ulterior un fapt petrecut peste capacitatea de control a Chișinăului. Și cum ocupația militară trebuia să poarte un nume, i s-a dat numele de neutralitate. Spre deosebire de majoritatea statelor din fosta URSS, Chișinăul, înfrânt de Imperiu sau de extensiile lui după destrămarea acestuia, a ales neutralitatea ca nume pentru ocupație și pentru a doua etapă a confruntării cu Imperiul, după cea a înfrângerii militare propriu-zise. Spunem a doua, pentru că, după ce a pierdut într-o confruntare militară inegală o parte a teritoriului său, Republica Moldova a decis că singura cale de a o recăpăta este declararea / acceptarea unilaterală a

neutralității. Și astăzi Chișinăul se află tot în această etapă, chiar dacă, se pare, s-a ajuns la un apogeu în acest parcurs complet ineficace până în prezent. Căci Moscova, abilă, sugera cu vreo doi ani în urmă că „neutralitatea" perorată atâta vreme de către Chișinău, în pofida oricăror evidențe, și-ar putea da astăzi roadele. Cu o singură condiție: ca aceasta să fie garantată permanent și internațional. (Aproximativ ceea ce ceruse prin 2004, fără nici un succes și în alt context geopolitic, președintele Voronin.)

Unii ar putea exclama: am ajuns astfel, în sfârșit, la momentul zero. Adică exact acela de la care au început state neutre precum cele trei pomenite mai sus să-și asume statutul de țară neutră, adică o neutralitate negociată și convenită între marile puteri, SUA și URSS, la acel moment. Dacă s-ar „garanta" neutralitate, Republica Moldova s-ar afla în situația similară.

Dar acest mod de a privi chestiunea este un sofism, căci situația este diferită. Net diferită. Pentru a se ajunge în situația statelor sus-pomenite și în cazul Republicii Moldova este nevoie incontestabilă de câteva lucruri: întâi, de retragerea trupelor străine care staționează pe teritoriul său fără acceptul statului „gazdă"; doi, de o dezbatere corectă și transparentă despre neutralitate în rândul cetățenilor Republicii Moldova; și, abia în al treilea rând, eventual, o purcedere la garanții pentru implementarea unei eventuale decizii de neutralitate asumată și acceptată colectiv. Dar situația prezentă, cum bine se poate remarca, este departe de a semăna cu tabloul ideal de mai sus. Practic, se dorește de către adepții acestui punct de vedere trecerea directă la pasul al treilea, fără garanții că primul se va produce în termene rezonabile și cu ignorarea completă a celui de-al doilea. Dar aceste distorsiuni sunt evidente în peisaj. Și de aici imposibilitatea garantării neutralității internaționale permanente de către actorii euroatlantici, în special SUA. Concretizând ceea ce am spus până acum, două sunt rațiunile fundamentale.

În primul rând, argumentul extern (geopolitic). Garantarea neutralității permanente ar fi o recunoaștere fără rest a victoriei militare a Federației Ruse de la începutul anilor '90 (conform Deciziei CEDO din 2004 în dosarul „Ilașcu versus Federația Rusă și Republica Moldova"), într-un spațiu pe care aceasta, prin prelungirile ei militaro-politice, îl controlează abuziv. În realitate, garantarea internațională a neutralității ar însemna a doua victorie a Moscovei în războiul din 1992 și blocarea pe termen nedefinit a înaintării frontierei occidentale într-un spațiu care nu poate fi condamnat să trăiască permanent contra naturii sale euroatlantice.

În al doilea rând, argumentul intern (democratic). Un stat precum America, de pildă, campion declarat al drepturilor omului și al democrației, nu poate face dintr-o decizie conjuncturală – chipurile, a tuturor cetățenilor din stânga Prutului – una veșnică. Altminteri spus, Washingtonul nu poate „garanta permanent" neutralitatea Republicii Moldova, pentru că nu poate garanta de-a pururi „dorința" de la un moment dat a cetățenilor Republicii Moldova, „întrupată" într-o Constituție adoptată cu trupe străine ilegal aflate pe teritoriul statului și niciodată consființită printr-un Referendum. Căci dorința prezentă a cetățenilor – chiar dacă am presupune, forțând lucrurile, că este genuină (naturală) – este cea de astăzi, fără vreo garanție că ea va rămâne identică și mâine. Constituția nu este un text sfânt, revelat, așa că schimbarea ei este la dispoziția oamenilor. Care o pot modifica, tocmai în conformitate cu normele constituționale. Dacă astăzi o asemenea opțiune pare implauzibilă, cine ne garantează că mâine va fi la fel? Așa cum implauzibilă părea și opțiunea covârșitoare pro-europeană a cetățenilor Republicii Moldova prin anii '90. De ce, atunci, garanții permanente la o stare de fapt care nu e deloc așa?

În concluzie, ideea însăși de „garanții internaționale permanente" este un sofism menit să raționalizeze, pentru a doua oară, ocupația rusească din Republica Moldova. Și de data asta cu mâinile occidentale. Dar asta, evident, nu se poate.

Miza NATO și viitorul vecinătății estice a Europei

Schimbarea de putere de la Chișinău după ultimele alegeri parlamentare și aducerea la putere a două partide – PDM și PL – care au în programul politic explicit renunțarea la neutralitate și integrarea Republicii Moldova în NATO nu înseamnă că Republica Moldova ar intra, mâine, în Alianța Atlanticului de Nord. Nu ar putea nici dacă ar vrea. Înseamnă însă că opțiunea pentru cea mai mare alianță politico-militară pe care a cunoscut-o vreodată omenirea poate fi acum discutată într-un cadru adecvat și, pentru prima dată, cu cărțile pe masă. Până astăzi au vorbit în Republica Moldova, aproape întotdeauna, cei pentru care opțiunea NATO părea echivalentul unei contaminări cu un virus primejdios.

Diferența crucială dintre Balcanii de Vest și vecinătatea estică a UE este evidentă: dacă prima regiune nu are nicio alternativă cu excepția integrării în uniune, care poate fi accelerată sau întârziată în funcție de circumstanțe, Estul are. Alternativa la modernizarea de tip european a acestui spațiu este intrarea în siajul politic al Moscovei și al modelului rusesc de evoluție. În spațiul estic, timpul nu are răbdare. Jocurile sunt, în realitate, cu sumă nulă. State precum Ucraina sau Republica Moldova sunt precum termometrele: situația internă indică scăderea sau creșterea temperaturii în funcție de apropierea de un spațiu sau altul. Republica Moldova este o țară orientată european. Așa spun sondajele de o bună bucată de vreme încoace. Dar cum se va putea fructifica această șansă pe viitor?

După cum am mai sugerat deja, toate statele răsăritene au perceput proiectul euroatlantic coerent și gradual, astfel că integrarea în NATO a fost parte a proiectului de integrare europeană, în niciun caz un proiect separat. În acest context trebuie pusă problema NATO în Republica Moldova, dincolo de (doar) clamata neutralitate a statului, niciodată reală din moment ce trupele rusești stau bine mersi pe teritoriul ei.

În condițiile lentorii pe care extinderea UE o marchează astăzi, nevoia de NATO pentru Republica Moldova devine acută. Căci, cum am mai spus deja, funcția crucială pe care NATO o poate juca acolo este cea de raționalizare a unei societăți. Dincolo însă de acest argument principal pot fi adăugate și altele, la fel de consistente. Iată zece dintre ele.

Decalogul pro-NATO

ARGUMENTE SOCIAL-POLITICE. *În primul rând, atitudinea populației. Există în societatea din Republica Moldova circa 30% din populație care are o atitudine pozitivă față de Alianță și circa 30% sunt nehotărâți în această chestiune. E un procent foarte bun și, deocamdată, inexplicabil. Practic, acești 30 la sută nu au nicio reprezentare, nicio voce, în dezbaterea publică. Ce știm despre ei? Cum au ajuns la concluzia asta? Din ce pricini? Nu știm – dar ar merita să aflăm și, mai ales, să îi lăsăm să vorbească.*

ARGUMENTE FINANCIARE. *Republica Moldova nu poate să își permită așa-numita neutralitate, din rațiuni evidente. În primul rând, pentru că – spre deosebire de celelalte cazuri nu o garantează nimeni. În al doilea rând, e foarte scumpă. Elveția și Suedia plătesc circa 3-6 miliarde de euro la bugetul apărării, sume pe care, fie și proporțional cu PIB-ul, Republica Moldova nu și-o poate permite.*

ARGUMENTE ECONOMICE. *A fi sub umbrela NATO înseamnă nu doar garanții de securitate pentru respectivul stat – prin celebrul Articol 5 prin care atacul împotriva unui stat membru este un atac împotriva Alianței –, ci și o garanție pentru investițiile străine. Pentru Republica Moldova, ocolită sistematic de investitori și în care banii occidentali preconizați să vină sunt, cu precădere, bani politici, nu economici, adică bani direcționați politic și care singuri, niciunde și niciodată nu au pus în mișcare o economie, acest argument ar trebui serios regândit.*

ARGUMENTE MILITARE. *Republica Moldova are trupe străine pe teritoriul său. Și nu din vina NATO. Despre NATO nici măcar nu s-a pomenit vreme de 15 ani, dar lucrurile nu au evoluat pozitiv pentru Republica Moldova. Dimpotrivă! De ce nu s-ar putea invoca și ideea unei posibile adeziuni la NATO a Republicii Moldova, după ce Chișinăul a încasat atâtea umilințe și eșecuri în ceea ce s-a numit procesul de reglementare a conflictului transnistrian? Cel puțin ca alternativă de negociere? Astăzi a devenit limpede că Federația Rusă nu crede în lacrimile Republicii Moldova. Se pare că nici în cele ale Bruxelles-ului. NATO este singura instituție internațională care mai stârnește la Moscova angoase și poate genera cedări.*

ARGUMENTUL PRECEDENTULUI ȘI AL PUTERII DE NEGOCIERE. *În condițiile unui blocaj total al negocierilor în conflictul transnistrian, ce variantă mai are Chișinăul la îndemână? Teoretic, doar una singură, respectiv precedentul georgian. Poate utiliza astăzi Republica Moldova un asemenea scenariu? Evident, nu. Pentru că nu a pregătit-o din timp. Pentru că astăzi sau mâine, în Republica Moldova, este imposibil să îți imaginezi că Parlamentul ar vota unanim direcția NATO și și-ar asuma toate consecințele. În Republica Moldova, această variantă nu există. Și nu există pentru că populația nu e pregătită, deocamdată, să suporte asemenea tensiune și să mențină asemenea miză. Unul dintre motive este și că elita guvernamentală nu a pregătit-o niciodată pentru așa ceva. Republica Moldova nu trebuie să își anuleze cel mai redutabil element de negociere pe care l-ar avea cu partea rusă. Dar timpul nu e pierdut.*

ARGUMENTUL INTEGRĂRII EUROPENE. *Nicio țară din spațiul răsăritean nu s-a integrat în UE fără integrare în NATO. Și asta trebuie să spună ceva. Funcțiile nonmilitare pe care NATO le îndeplinește sunt cruciale pentru modernizarea și europenizarea acestor societăți. Integrarea în NATO este un proces care afectează întreaga societate, la nivel sistemic și uman. Planul de acțiuni nu prevede nimic în ceea ce privește reformarea sectorului militar sau relația acestuia cu spațiul civil. Este o naivitate să crezi că poți*

democratiza societăți din fostul spațiu sovietic fără a demantela și reforma, în primul rând, instituțiile de forță. Așa cum este provincial și proba unui complex profund a tot repeta presupusa excepționalitate a Republicii Moldova.

ARGUMENTUL DIPLOMAȚIEI INTERNAȚIONALE. *Una dintre obsesiile diplomației de la Chișinău în ultimii ani a fost aceea de a ajunge să își pledeze cauza la mesele internaționale unde jucătorii contează și pot genera politici globale care să schimbe realitățile din teren. NATO este un asemenea loc. Să îl respingi este, din punctul de vedere al Republicii Moldova, o greșeală sau o naivitate.*

ARGUMENTUL „GENERAȚIA PUTIN”. *Ce șanse mai are Republica Moldova pentru soluționarea conflictului transnistrian acum, în condițiile unei Rusii unde se cere la orice nivel revanșa față de Occident și orice cedare, pe orice front, ar fi percepută ca o umilire intolerabilă? Și cum își imaginează cineva că țarul Putin își va încheia cariera politică și va intra în istorie cu un ordin de... retragere a trupelor ruse, oriunde ar fi acestea? Blocajul este evident. Strategia față de Transnistria trebuie schimbată, iar alternativa cea mai eficace este opțiunea NATO.*

ARGUMENTUL SFÂRȘITULUI REVOLUȚIEI ORANJ. *Revoluția oranj de pe „maidanul” (și) de la Bruxelles sau Washington s-a încheiat. Asta înseamnă că, pe termen scurt și mediu, opțiunea NATO sau UE pentru Ucraina a ieșit din cărți. Nu e întâmplător că la recentele alegeri temele de politică externă au fost, practic, absente din campania electorală. Ce înseamnă asta? O consecință este că viziunea geopolitică insuflată de la Departamentul de Stat și care a prevalat în zonă din ’90 încoace – așa-numita „Ukraine first approach” – trebuie revizuită și completată acum cu o versiune care ar suna cam așa: „Republic of Moldova first approach”. Aceasta ar însemna că acest stat nu mai trebuie să aștepte absorbția Ucrainei în comunitatea euroatlantică pentru a fi, la rândul lui, înghițit. Trebuie să se înceapă cu Republica Moldova, pentru ca proiectul Mării Negre*

să nu fie complet aruncat la coș. Iar Republica Moldova trebuie să dea, prin intermediul NATO, acest semnal – respectiv că vrea asta cu adevărat.

ARGUMENTUL CONFLICTULUI TRANSNISTRIAN. *Dacă acest conflict a fost în primul rând unul geopolitic și politic – și asta a fost! –, atunci devine evident că orice așa-zisă soluție care ar exclude definitiv opțiunea NATO pentru Republica Moldova, acum sau în viitor, înseamnă, de fapt, o formă de transnistrizare! Adică a doua victorie a Federației Ruse în conflictul transnistrian sau pecetluirea victoriei Federației Ruse în războiul din 1992. Pentru că, în definitiv, acesta a fost și mai este încă scopul principal al Moscovei în această zonă: blocarea nu atât a UE, cât a NATO la Prut și prezervarea poziției strategice numite Transnistria, care după „soluționare" se extinde la nivelul Republicii Moldova, ca locație strategică și element de negociere pe axele Ucraina și Marea Neagră.*

Convergență UE-NATO

Revenind acum explicit la lucrarea prefațată aici, nu putem să nu sesizăm că aceasta discută nu doar contextul de securitate în care se află Republica Moldova, dar cercetează pe larg și competent principalele documente programatice ale problematicii de securitate din Republica Moldova (cap 2 și cap 5), respectiv „Concepția de securitate națională", considerat „un document elaborat după criterii occidentale la origine"; „Strategia de Securitate Națională" considerat „un document și mai bun, în formula sa de proiect în care se află" sau „Strategia de Apărare", pe care autorul o apreciză astfel: „conținutul este mult mai bun, în acest proiect, chiar decât Concepția sau Strategia de Securitate".

Nu putem trece cu vederea ultimul capitol al lucrării, „Convergența reformelor pentru aderarea la NATO și UE", extrem de util pentru oricine interesat de asemenea subiecte. Teza pe care Iulian Chifu o susține este și ea semnificativă pentru întregul mesaj al demersului

său: „Vom demonstra în cele ce urmează, plecând de la definiția europeană a securității și de la înțelegerea securității în sens larg că UE este un alt tip de actor de securitate ale cărui principale caracteristici sunt dezvoltarea capabilităților politice și administrative, fapt ce-i permit să acopere cu succes componentele „soft” ale securității, respectiv să fie un actor de succes în domeniile securității economice, sociale, politice și de mediu”.

Concluzii de etapă

Avem în față o lucrare importantă și utilă care se înscrie în seria abordărilor militant euro-atlantice ale securității Republicii Moldova, cu argumente sintetice prezentate la rece, fără „ură și părtinire”. Secțiunile lucrării au fost elaborate pe parcursul a câțiva ani de cercetări punctuale, de aceea se cuvin făcute o serie de precizări cu scopul de a completa peisajul și de a clarifica o serie de chestiuni de context.

1. *Situația politică din Republica Moldova s-a schimbat după ultimele alegeri parlamentare din 5 aprilie 2009 (repetate 29 iulie), în urma cărora „regimul Voronin” a fost scos de la guvernare. Decizia de securitate fiind una politică, este foarte probabil că documentele analizate în acest volum – specifice mai degrabă unei viziuni a regimului comunist patronat de Vladimir Voronin – să fie ajustate, revăzute și recalibrate în raport cu noile evoluții politice. Oricum, critica lor și sugestiile prezentate în carte de Iulian Chifu se vor dovedi cu siguranță utile celor care se vor ocupa de recalibrarea documentelor vizând securitatea Republica Moldova.*
2. *După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, modul în care se va pune probleme politicii externe și de securitate a Uniunii Europene se modifică. Apar instituții noi – în special „Înaltul Reprezentant pentru politica externă și politica de securitate a UE” – și capacitățile pe această dimensiune ale*

Bruxelles-ului vor spori, chiar dacă nu e deocamdată limpede cum vor fi folosite.

3. *Relația cu NATO este una despre care autoritățile de la Chișinău au anunțat deja că va fi relaxată și lucrurile merg într-o direcție bună. Până unde va ajunge această relație nu e cazul să speculăm acum. E suficient să spunem că, indiferent cât de importante sunt, chiar și constituțiile sunt documente revizuibile, create de oameni la un moment dat pentru a răspunde unor contexte reale sau percepute, dar posibil de modificat prin însăși mecanismele stipulate chiar în ea. Urmează să urmărim în Republica Moldova această dezbatere care este departe de a se fi terminat.*

S-au schimbat, așadar, câteva lucruri în Republica Moldova și se vor mai schimba, inclusiv în ceea ce privește „decizia de securitate a Republicii Moldova”. Dar despre toate acestea, probabil că vom afla de la Iulian Chifu într-o altă lucrare.

Pe care o așteptăm cu interes.

Prof. Univ. Dr. Dan Dungaciu

București,
22 noiembrie 2009

În abordarea concepută pentru prezentul document, am realizat o exegeză holistică, pe baza metodologiilor și abordărilor interdisciplinare, din sferele teoriei relațiilor internaționale, studiilor de securitate, practicilor și procedurilor de guvernare a sectorului de securitate la nivel național, teoriei și practicii evaluării și analizei mediului de securitate și a riscurilor și amenințărilor la adresa unui stat independent, preum și analiza sociologică și politică a formării și formalizării opțiunilor politice de securitate ale Republicii Moldova.

Documentul are și o componentă metodologică și de model care permite oricărui cercetător să aplice acest instrumentar particularizând la nivelul propriilor opțiuni sau a unor argumentații alternative. Însă forța modelului și dezvoltărilor prezente rezidă tocmai în construcția teoretico-argumentativă ce pune orice abordare în postura de a se raporta la demersul prezent, deja efectuat. Orice construct sau opinie alternativă ar trebui să dovedească în subsidiar fractura de argumentație, logică sau model prezentă, înainte de a oferi o variantă constituită și substanțiată pentru a deveni cu adevărat o opțiune sustenabilă alternativă.

Autorul

I. MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE CA STIMULENT PENTRU REFORMA SECTORULUI DE SECURITATE ÎN RM

Mediul internațional de securitate este marcat de un număr de situații, actori și relații în continuă evoluție. Este motivul pentru care ne-am îndreptat spre instituții și situații relevante pentru situația de securitate a Republicii Moldova. Pentru aceasta ne-am propus să abordăm situația mediului de securitate în Europa cu instituțiile relevante implicate, mediul de securitate în Regiunea Mării Negre Extinse, mediul strategic și evaluarea NATO în regiune, rolul Rusiei.

Dacă este să evaluăm mediul internațional de securitate în viziunea NATO, principalele caracteristici au fost pronunțate de secretarul general al Alianței, Jaap de Hoop Scheffer la Bruxelles, la 15 martie, la reuniunea GMF ce pregătea Conferința NATO de la summitul de la 2-4 aprilie din București. Astfel, principalele fenomene cu efect asupra securității globale sunt:

- procesul de globalizare, care schimbă dinamica de securitate în multe aspecte;
- schimbările climatice, cele ce vor pune resursele precum apa, alimentele și pământul sub o presiune fără precedent;
- competiția globală pentru resurse naturale și energetice va fi cea care va redefini relația dintre securitate și economie;
- dependența crescândă de tehnologia informațiilor va face societățile noastre mai vulnerabile față de războaiele electronice/informatice/cibernetice;

- proliferarea tehnologiei și know how pentru construirea armelor de distrugere în masă accentuează amenințarea ca actorii non-statali să achiziționeze mijloace de distrugere în masă;
- în același timp, apărarea colectivă, funcția principală a NATO, rămâne cel mai important punct de referință și cea mai căutată garanție de securitate.

1.1. Securitatea Europeană

Chestiunile fundamentale relative strict la securitatea europeană implică Federația Rusă și sunt legate de apărarea antirachetă, Tratatul Forțelor Convenționale în Europa, aranjamentele post acordurile START/Tratatul INF (Intermediary Range Nuclear Forces – Rachete cu Rază Medie de Acțiune) și vânzările de armament.

Scutul antirachetă

În materie de scut anti-rachetă, este binecunoscută discuția privind rezervele Rusiei față de instalarea scutului anti-rachetă cu componente radar în Cehia și interceptoare în Polonia. Rusia știa că respectivele instalații nu pot să amenințe teritoriul său prin cele 10 interceptoare situate pe traiectoria rachetelor cu rază medie de acțiune ce puteau viza Marea Britanie și SUA din Iran, în condițiile progreselor programului aerospațial iranian.

Totuși inspectarea militară a facilităților în orice fază a construcției și inspecții deschise ale militarilor ruși nu sunt acceptabile nici pentru Cehia, cu atât mai puțin de Polonia, iar perspectiva stârnește rezerve din partea SUA în legătură cu posibilitatea de a se face spionaj economic și achiziționarea de către Federația Rusă a tehnologiei ce nu-i este accesibilă și nu intră în categoria celei pe care SUA e dispusă să i-o facă cunoscută. Însă formula inspecțiilor periodice este permisă, ca și o formulă de dezvoltare a unui scut antirachetă în comun, cu

participarea Rusiei, care a pus deja la dispoziție stația sa de radare din Azerbaidjan, ca și monitorizarea în comun a programului nuclear iranian.

Cum anumite state ale NATO nu erau acoperite de scutul antirachetă american, decizia summitului NATO de la Bucureşti a fost ca Alianța să continue dezvoltarea unui scut complementar care să acopere şi România, Bulgaria şi Turcia, având în vedere indivizibilitatea apărării în cadrul NATO (decurgând din punctul 5 al Tratatului).

Tot în dezbatere a rămas chestiunea faptului că elementele scutului vor fi funcționale abia atunci când se va ivi o amenințare evidentă din partea unui stat terț, însă partea occidentală nu a acceptat ca acest lucru să fie rezultatul unei aprecieri comune făcută cu Federația Rusă, pentru a nu condiționa utilizarea unei capabilități ce deservește un număr de state NATO/UE de un OK venit de la Moscova.

Noile dezvoltări din Georgia sunt în măsură să stopeze acest dialog. Mai mult, Polonia a semnat acordul de amplasare după ce a solicitat și obținut, foarte probabil, garanțiile de securitate solicitate de la SUA, compensațiile materiale pentru costurile pe care și le asumă în beneficiul tuturor partenerilor acoperiți de scut și garanții suplimentare – constituite din amplasarea unor rachete Patriot în Polonia. Locul în care vin amplasate aceste rachete au de asemenea un aspect simbolic, legat de istoria Poloniei, aceasta solicitând amplasarea în zona sa răsăriteană, ruptă de Uniunea Sovietică în urma pactului Ribentropp Molotov.

Tratatul Forțelor Convenționale în Europa

Tratatul CFE din anii ’90 a constituit un instrument important de reconstrucție a încrederii, împreună cu acordurile START și negocierea tratatului de control al rachetelor cu rază media de acțiune. Controlul armamentului este un pas important în dezangajarea părților în urma războiului rece. Din contră, noile evoluții arată o cădere rând

pe rând a acestui sistem și de încheierea termenelor de aplicabilitate a altor acorduri de limitare a armamentelor asumate.

În cazul Tratatului CFE, el a fost responsabil de distrugerea verificată a peste 60.000 de elemente de echipament militar, de nenumărate inspecții, elemente care au schimbat fața securității europene. Deschiderea și transparența tuturor armatelor din Europa au reușit să înlocuiască neîncrederea și lipsa de informare, percepțiile greșite și evaluările eronate ale amenințărilor și ale infrastructurii de securitate necesare. Tratatul CFE este încă o piatră de temelie a securității europene.

Tratatul adaptat al Forțelor Convenționale în Europa, semnat în 1999 la Istanbul, a venit să consemneze noile schimbări ale tranziției europene, ale prăbușirii Uniunii Sovietice și ale opțiunilor de securitate ale statelor din spațiul post-comunist și ale extinderii NATO. Din păcate, Tratatul adaptat nu a intrat niciodată juridic în vigoare deoarece el nu a fost ratificat de statele semnatare, în primul rând din cauza neîndeplinirii angajamentelor luate în Actul Final al Summitului OSCE de la Istanbul de către Federația Rusă. Aceasta implica retragerea forțelor militare din Republica Moldova și Georgia, pe baza principiului imposibilității staționării trupelor unui stat pe teritoriul altui stat suveran fără consimțământul acestuia.

În discuție era și reducerea armamentului aflat în categoria supusă restricțiilor (în special armament greu, de artilerie) în regiunile de flanc (respectiv în Caucazul de Nord și în zonele de frontieră cu Țările Baltice. Dacă în cazul bazelor de la Akalkalaki – regiunea Samske Javaketi, limitrofă Armeniei și Bathumi – portul capitală a Adjariei) s-au produs aceste reduceri, în cazul bazei abhaze de la Gadauta lucrurile nu erau verificabile iar astăzi probabil că forțele s-au reîntors cel puțin la nivelul celor existente, ca și în celelalte zone ale Georgiei, asupra căreia rezervăm un spațiu special. De asemenea, nu s-a înregistrat nici un progres în retragerea trupelor din Transnistria, dar și a depozitelor de armamente situate în regiunea sepa-

ratistă, după refuzul de semnare al Memorandumului Kozak, în decembrie 2003. Şi Republica Moldova, şi Georgia doreau retragerea totală a forţelor militare ruse, inclusiv a celor de menţinere a păcii, şi înlocuirea lor cu unele internaţionale, nu neapărat militare.

Federaţia Rusă a continuat să susţină că a îndeplinit angajamentele de la Istanbul, pe cele pe care le consideră legate de Tratatul privind Forţele Convenţionale în Europa. Evident că ea contestă legătura constantă făcută de statele NATO, între angajamentele de la Istanbul şi tratatul revizuit privind Forţele Convenţionale în Europa. În fapt, toate elementele denumite curent drept Acordurile sau Angajamentele de la Istanbul sunt înscrise în acordul final din tratatul revizuit al Forţelor Convenţionale în Europa, semnat la summitul OSCE (instituţie depozitară) la Istanbul de toate statele membre. Nu există două tipuri de angajamente, unele legate de Tratatul CFE şi altele nu, cum susţine Rusia.

Pentru a ieşi din acest clinci, şi ca expresie a înrăutăţirii relaţiilor sale cu Occidentul (în afara blocării declaraţiilor finale ale OSCE după Porto), Federaţia Rusă a anunţat suspendarea unilaterală a participării sale la acordurile CFE, a efectuat procedurile prealabole necesare şi se consideră în afara tratatului care „îi afectează propria securitate naţională".

Potrivit declaraţiei finale a summitului NATO de la Bucureşti, NATO susţine negocierea de către SUA, în formatele 2+2 şi bilaterale la vârf, a revenirii Federaţiei Ruse în cadrul tratatului anunţând că statele NATO sunt gata să ratifice Tratatul imediat ce angajamentele de la Istanbul sunt respectate de Rusia. Mai mult chiar, un număr de state sunt gata să înceapă procedurile de ratificare imediat ce Rusia dă semne vizibile că începe să îndeplinească angajamentele din cadrul Tratatului, acceptând concomitenţa dintre cele două acţiuni. Diferenţa este că statele membre NATO nu au ratificat Tratatul revizuit al CFE dar îl respectă, în timp ce Federaţia Rusă nu respectă Tratatul CFE.

Sistemele de control a armamentelor nucleare și alte armamente

În chestiunea acordurilor de reducere şi neproliferare nucleară şi a rachetelor cu rază medie și lungă de acțiune, START 1 și 2 și a Tratatului INF în legătură cu rachetele cu rază medie de acțiune, ne apropiem de încetarea funcționării acordului START 1, în timp ce START 2 a fost neratificat după denunțarea de către SUA a Tratatului ABM(Anti Balistic Missle) din 1972, iar tratatul INF prezintă probleme sub motivația noului scut antirachetă din Europa. Cert este că la sfârșitul anului 2009, întregul sistem de acorduri privind controlul forțele nucleare și forțele convenționale din Europa va fi istorie, dacă nu intervin negocieri pentru prelungirea, intrarea în vigoare sau relansarea acestora.

Și în privința vânzărilor de armamente, există preocupări majore față de comportamentul Rusiei și armele vândute Siriei, care deseori ajung în posesia Hezbollah în Liban sau a Hamas în Gaza, dar și pe terțe piețe. Federația Rusă a ajuns cel mai mare comerciant pe piața internațională de armamente, unele dintre livrări (dar mai ales variante de livrări prin particulari și intermediari) în anumite zone ale globului fiind puternic contestate și având potențial nu numai de a potența războaie regionale, dar și de a afecta interesele europene și chiar de a amenința Europa.

OSCE și alte componente de securitate în regiune

OSCE are în responsabilitate, pe lângă păstrarea Tratatului Forțelor Convenționale în Europa şi monitorizarea respectării principiilor CSCE de la Helsinki, 1975 – integritate teritoriale, inamovibilitatea frontierelor și neutilizarea forței în conflictele dintre state – și un rol important în chestiuni de combatere a terorismului, creșterea securității la frontiere și monitorizarea comerțului și traficului cu arme din regiunea Europeană, dar şi furnizarea măsurilor de creştere a încrederii și securității între statele membre și în zonele de conflict.

Evident întreaga activitate a OSCE este sub lupă, principala temă în dezbatere fiind eficacitatea acestui instrument.

Rolul OSCE în combaterea terorismului vine atât din rolul de multiplicator de securitate cât şi a întinderii OSCE ce include state cu diferite statute în relaţia cu NATO şi UE de la Balcani la Baltică şi de la regiunea transatlantică la Asia Centrală. OSCE e responsabilă, în cooperare cu alte organizaţii, a trainingurilor pentru autorităţi în a implementa reguli antiteroriste şi de securitate mult mai stricte, în domenii precum transportul maritim, siguranţa documentelor şi instituţiile statului de drept.

În curs sunt explorarea posibilităţilor implicării sectorului privat şi a societăţii civile în cooperare cu autorităţile guvernamentale în combaterea terorismului. Tot OSCE urmează să gestioneze multiplicarea bunelor practici în materie de infrastructură critică. OSCE este instituţia prin intermediul căreia va fi susţinută Iniţiativa Globală pentru Combaterea Terorismului Nuclear. În domeniul cooperării securităţii la frontieră, asemenea proiecte sunt implementate de OSCE în Asia Centrală şi în Afghanistan.

Măsurile de creştere a încrederii şi securităţii rămân elemente vitale ale securităţii pe termen lung pe care OSCE o poate aduce ca valoare adăugată la securitatea europeană. OSCE are un rol cheie în implementarea Rezoluţiei 1540 a Consiliului de Securitate a ONU cu scopul de a preveni răspândirea armelor de distrugere în masă. Forumul pentru Securitate şi Cooperare a adoptat şi un ghid de bune practici pentru combaterea neproliferării Armelor de distrugere în masă.

Un alt domeniu este cel al controlului armelor mici şi uşoare (SALW) şi a muniţiei convenţionale. Este vorba despre fonduri pentru distrugerea armelor şi muniţiilor vechi şi a programelor de control a securităţii depozităţii şi a circulaţiei armelor mici, al procedurilor de înregistrare şi licenţiere a posesorilor de arme de foc, al celor de

reducere a numărului și stocurilor. Un ghid de bune practici și un manual pentru oficiali este pregătit pentru oficialii din statele membre și nu numai.

În chestiunea legată de eficacitatea instrumentului, s-a văzut în timp interesul unor state pentru blocarea activității, pentru controlarea ei sau trecerea în derizoriu a instituției sau a unor componente, în special cele de control a democrației și a misiunilor din teren. Dificultățile, inclusiv cele de natură bugetară, au fost depășite prin asumarea costurilor departamentelor controversate de către anumite state sau grupuri de state. Importanța esențială vine din cuprinderea geografică a organizației dar și din judecarea efectelor secundare și a costurilor din eliminarea organizației de pe scena politică și de securitate europeană.

1.2. Rolul NATO în integrarea și acomodarea noilor aliați

NATO este nu numai o alianță militară, ci și o alianță de valori. Acest fapt incontestabil este subliniat de fundamentele Tratatului Nord-Atlantic, dar și de întreaga activitate a NATO în perioada războiului rece și în special imediat după prăbușirea Uniunii Sovietice.

NATO combină puterea cu valorile democratice. Nucleul fundamental de valori s-a menținut atât sub presiunea stărilor conflictuale din timpul celui de-al doilea război mondial, atunci când Alianța a asigurat victoria valorilor democratice, cât și ulterior.

Astfel, Alianța a asigurat pacea în războiul rece și a creat condiții pentru ca valorile democratice să câștige în interiorul blocului socialist, sovietic, și chiar – într-o anumită măsură – la Moscova. Tot NATO este responsabilă pentru asigurarea celei mai lungi perioade de pace în Europa, fiind o umbrelă de securitate ce a acoperit rivalități și conflicte în Europa de Vest, și a asigurat condiția necesară înființării Europei Unite, a UE.

Nu în ultimul rând, preeminența valorilor în exercitarea rolului de securizare a statelor membre se poate lesne citi din scopurile și obiectivele asumate ale Alianței:

– asigură apărarea comunității transatlantice împotriva amenințărilor;
– face față noilor provocări de securitate;
– protejează valorile comune.

Preeminența valorilor comune s-a văzut și în momentul adaptării NATO la noul mediu de securitate post-război rece, la dispariția Tratatului de la Varșovia. Deși Mihail Gorbaciov anunța ritos „am să vă fac cel mai mare rău: am să vă las fără dușman“, după care liderii sovietici au așteptat desființarea NATO, Alianța a dovedit că poate trăi și fără dușmani, își poate defini obiectivele și și-a dovedit adaptabilitatea tocmai pe baza apărării și promovării valorilor comune.

În 1994 a fost lansat programul Parteneriat pentru Pace, tot pe baza valorilor comune, pentru ca ulterior transformarea democratică a statelor post-socialiste din centrul și estul Europei să fie consemnată în politica de extindere, una dintre cele mai de succes politici de stabilizare și securizare a continentului european.

Punctul forte și cea mai căutată garanție pe care o putea oferi NATO a fost dată de punctul 5 din Tratatul Alianței care menționează principiul solidarității, respectiv faptul că atacul la adresa oricărui membru al Alianței este considerat un atac la adresa întregii Alianțe, fundamentul apărării colective.

Fundamentul teoretic al apărării colective este de natură neo-liberală: Lord, Keohane, Wallander și Haftendorn au introdus argumentul resurselor economice în dezbaterea privind costurile apărării, introducând astfel și primele elemente de securitate economică. Ei s-au concentrat, pentru prima oară, pe costurile și beneficiile conflictelor și au introdus valoarea adăugată a instituțiilor inter-

naționale în soluționarea conflictelor și evitarea anumitor amenințări de securitate, modelul fiind la origine ONU, OSCE dar și NATO.

Ulrich Beck și Niklas Luhman au introdus conceptul de societate de risc, acolo unde riscul devine un sistem de gestionare a hazardurilor și insecurității, care apar în contextul modernizării societății. Cei doi nu știau cât de bine anticipaseră situația efectelor secundare ale dezvoltării, iar NATO s-a dovedit instrumental potrivit pentru statele membre pentru gestionarea acestor riscuri, hazarduri și situații de insecuritate, dar și a riscurilor clasice și a conflictelor care, iată încă se manifestă în spațiul de securitate european.

Forța NATO se vădește și mai relevantă în zilele de astăzi, când revenirea în prim plan a Rusiei este percepută drept o amenințare directă la adresa securității, independenței și integrității teritoriale a statelor din imediata sa vecinătate, și învățămintele din criza georgiană arată faptul că NATO este singura instituție de securitate capabilă să gestioneze conflictele în care este implicată Rusia, fără utilizarea forței, chiar dacă aduce în regiune propriile capabilități militare.

Tot aici este locul potrivit pentru a demitiza efectele secundare ale NATO sau ale apartenenței la NATO, rezultate ale propagandei de jumătate de secol de ocupație sovietică, dar și a aproape 20 de ani de dominație – formală sau informală, neconștientizată – a spațiului de propagandă și informal al Federației Ruse în regiunea post-sovietică.

Astfel, un studiu recent dublat de un sondaj de opinie realizat la Kiev de think-tank-ul Sofia între 7 și 14 mai 2008, a arătat că principalele motive de atitudine negativă împotriva aderării la NATO sunt:

- stricarea relațiilor cu Rusia – 74 din cei chestionați;
- obligarea de a participa la războaiele conduse de SUA – 67 percent;
- exacerbarea tensiunilor în societate – 60 percent;

– cheltuieli mai mari pentru Apărare – 58 percent;
– transformarea Ucrainei în țintă pentru teroriști – 58 percent.

La aceste motive, le vom adăuga pe cele clasice, aparținând propagandei sovietice, care își găsește încă receptor ce recunosc formulările în mințile locuitorilor statelor post-sovietice: militarismul NATO și utilizării războiului ca unică soluție de securitate.

Să le luăm astfel pe rând: militarismul NATO – evident în comparație cu „pacifismul" Uniunii Sovietice sau blocului socialist, care nu intervenea armat decât pentru „exportul de sistem" – este un evident model de propagandă. Mai întâi că Uniunea Sovietică a utilizat forța și a fost prezentă în toate „crizele calde" ale Războiului Rece, direct sau prin intermediari, și dacă unde era un război în care era angrenat NATO, în partea cealaltă era sigur un combatant susținut și reprezentant al blocului socialist. Mai mult, ea a orchestrat și războaiele de „cumințire" a „ereticilor din sistem", în Ungaria 1956 și Cehoslovacia 1968.

Apoi nu trebuie uitat că NATO a demonstrat după 1989 că nu a fost nevoie să utilizeze forța și că a soluționat numeroase situații de criză doar prin simpla sa forță de descurajare sau prin alte mijloace decât cele militare. Este adevărat însă că principiul clasic al lui Sun Tzu care vorbește despre utilizarea instrumentelor la dispoziție când e nevoie de ele, pentru a-ți menține credibilitatea, dar și definiția războiului lui von Clausevitz, drept „continuarea politicii cu alte mijloace" nu a putut fi evitată.

Stricarea relațiilor cu Rusia este o altă ideosincrazie, rezultat al propagandei abile a Moscovei. Mai întâi, pentru că există o relație clară a NATO cu Rusia, instituționalizată și care este cadrul de discuție a chestiunilor preocupante care apropie sau despart NATO de Rusia. Apoi, în special după episodul Georgia, statele din regiune au putut vedea măsura în care Rusia, fosta metropolă, este o amenințare la adresa integrității teritoriale, independenței și suveranității

propriilor state și că unicul apărător al lor este tocmai NATO, atât prin statuarea acestor principii direct în Declarația finală a summitului NATO de la București, cât și prin acțiunile din Georgia, în condițiile în care acest stat nu este încă membru al Alianței.

Nu există consemnată în nici un document NATO sau non-NATO obligativitatea participării la războaiele conduse de SUA. Fiecare stat este liber să-și asume angajamente potrivit propriilor capabilități și opțiuni, pentru sprijinirea efortului comun de apărare a altor state membre ale Alianței sau pentru prevenirea unor amenințări la adresa propriei securități. Dealtfel, cea mai clară probă este faptul că în actualele războaie din Irak și Afghanistan participă trupele statelor din regiune la libera alegere, chiar dacă nu sunt state membre ale NATO, tocmai pentru că au constatat și conștientizat importanța acestui efort pentru propria securitate.

Ideea exacerbării tensiunilor în societate este și aceasta una falsă, rod al fanteziilor, propagandei și a unui „wishfull thinking“ insuflat de la Moscova. Sondajul în cauză de la Kiev a fost făcut în momentul în care Ucraina nu începuse încă o campanie de comunicare a ce înseamnă NATO și de conștientizare a avantajelor apărării comune și a evaluării în comun a amenințărilor de securitate.

Apoi, credem că fiecare cetățean își dorește libertatea, prosperitatea și securitatea pentru el și familia sa, iar aceste deziderate sunt mai lesne și mai ieftin de obținut împărțind cheltuielile și cooperând cu cei ce împărtășesc aceleași valori, în cazul de față cu membrii NATO. Acesta fiind și cel mai bun răspuns la ideea unor cheltuieli mari pentru apărare, dacă devii membru al Alianței. În fapt cheltuielile se împart între membrii Alianței, proporțional cu capacitățile, chiar dacă ele sunt efectul conștientizării principalelor amenințări și, evident, măsurilor responsabile de combatere a acestora, care ar putea arăta o creștere a cheltuielilor față de situația anterioară dar pentru o securitate mult mai importantă, responsabilă și conștientă a populației statelor membre.

În fine, ideea creşterii gradului de atracţie a loviturilor teroriste dacă eşti membru NATO este de asemenea un rezultat al propagandei. Am văzut state nemembre NATO, fără perspective şi fără nevoia de a deveni membri ai Alianţei expuşi ameninţărilor teroriste ca şi state NATO complet neameninţate vreodată direct de atacuri teroriste. În fapt, alegerea ţintelor de către terorişti depinde de cu totul alte criterii, iar statele membre NATO nu sunt mai expuse sau mai puţin expuse decât alte state. Doar că măsurile de descurajare în cadrul statelor alianţei sunt mult mai importante, ca şi măsurile de securitate comune, astfel că şansa ca un atac terorist să reuşească este mult mai redusă.

Orice stat este expus şi poate fi atacat, teoretic, de către terorişti. Însă apartenenţa la NATO reduce ameninţarea ca efect al măsurilor de securitate şi cooperării cu celelalte state aliate. Apoi trebuie realizat că atacurile teroriste au şi o semnificaţie de natură simbolică. În consecinţă trebuie văzut de ce să atace cineva un stat din spaţiul Est European, aliat NATO, cu sisteme de securitate compatibile cu cele ale celorlaltor state Occidentale, când efectul acestor atacuri ar fi nesemnificativ, comparativ cu cel al atacurilor asupra statelor cele mai vizibile şi recunoscute ca forţe militare şi puteri globale.

1.3. Securitatea în bazinul Mării Negre

Regiunea Extinsă a Mării Negre este un concept legat de acelaşi proces de extindere a valorilor democratice, stabilitate şi pace în Europa ca şi cele apărate de UE şi NATO. Vorbim despre o regiune în care guvernele doresc să realizeze pentru cetăţenii lor securitate, modernizare şi un standard de viaţă mai bun. Guvernele din regiune trebuie să facă faţă criminalităţii transfrontaliere şi ameninţărilor date de reîncălzirea conflictelor îngheţate.

Regiunea extinsă a Mării Negre este o punte a tranzitului comercial, de energie şi transporturi, şi nu o confluenţă oarecare, intersecţie de frontiere între regiunile Europei, Asiei Centrale şi Orientului Mijlociu

Extins. Schimbările democratice au apărut în întreaga regiune și reformele sunt în curs. Totuși provocările la adresa stabilității, securității și prosperității sunt importante și este necesară asistența din partea organizațiilor internaționale precum UE – pentru reforme și dezvoltare economică – și a NATO pentru rezolvarea problemelor democratice

O hartă succintă de riscuri și amenințări caracteristice – elaborată deja la Kiev în 2004, de către statele regiunii, ar conține următoarele:

- conflicte înghețate (ce pot fi încălzite oricând cineva și-o dorește, vezi cazul Osetiei de Sud) – legate de riscuri convenționale;
- evoluții legate de disparitățile economice;
- conflicte de intensitate redusă;
- trafic ilegal cu arme;
- trafic de droguri și persoane;
- migrație;
- fenomenul terorist;
- corupție instituționalizată;
- implicările structurilor mafiote în comerț și trafic de tot felul.

Soluția la problemele regionale extinderea conceptelor de securitate ce trebuie să includă integrare regională, democratizare, creștere economică, redefinirea politicilor de securitate, abordarea strategică a regiunii și relațiilor sale.

Abordarea strategică a Mării Negre în actualul context de securitate, ar trebui să vizeze următoarele direcții:

- oportunități deosebite de a depăși moștenirile strategice și a adopta noi modele de cooperare și dezvoltare durabilă.
- Două evoluții pot juca rol de catalizator: extinderea NATO și UE și politicile lor conjugate de pace și stabilitate au creat un proiect istoric larg de modernizare a regiunii Mării Negre.

– Militar, regiunea poate fi o platformă de proiecție a puterii și stabilității precum și una de proiecție a operațiunilor de menținere a păcii care pot ajuta regiunile adiacente.

Elemente pentru o strategie unitară în Regiunea Mării Negre Extinse – WBSR

Dacă este să discutăm mai aplicat, Principalele caracteristici egal acceptate pentru regiunea Mării Negre se situează pe linia a două concepte atribuite celor două viziuni duale vizând regiunea, privită alternativ ca zonă care unește – punte de legătură și zonă de tranzit – sau zonă care desparte, respectiv frontieră și zonă tampon. Încercările de a teoretiza o coeziune a regiunii s-au lovit de argumentele istorice – care nu au consemnat vreodată coeziunea zonei, argumentele culturii de colaborare – inexistentă și pusă sub semnul întrebării de numeroasele dosare bilaterale nerezolvate, dar și de argumentele geopolitice – ținând de valoarea specifică extrem de diferită și dezechilibrată a țărilor membre, mergând de la uriașa Federație Rusă, trecând prin eterna prezență a intereselor Turciei, prin revenirea în prim plan a Ucrainei (subordonată până de curând intereselor Moscovei), până la România și Bulgaria, membre ale NATO și la micuța Georgia, cu aspirații euro-atlantice mărturisite.

Schimbările semnificative care au redeschis discuția privind nevoia unei strategii coerente pentru regiunea WBSR au fost lansate de două fenomene esențiale ale începutului de mileniu: mai întâi este vorba despre războiul împotriva terorismului de după 11 septembrie 2001, respectiv creșterea valorii specifice a Asiei Centrale - în acțiunile coaliției internaționale în Afganistan și, ulterior, în acțiunile NATO în zonă, apoi în războiul din Irak –, a Caucazului ca zonă de trecere și a noilor țări NATO din vestul Mării Negre – România și Bulgaria – ca baze de realimentare și rotație a trupelor; apoi despre extinderea NATO și a Uniunii Europene către est – iunie 2004, intrarea României și Bulgariei în NATO și decembrie 2004, încheierea negocierilor

pentru aderarea la UE a celor două țări și deschiderea negocierilor cu Turcia.

Viziunea extinsă a Mării Negre cuprinde şi celelalte două ţări caucaziene – Armenia şi Azerbaidjan – angajate într-un conflict fratricid în Nagorno Karabah care face ca un sistem de securitate numai pentru Caucaz să pară un proiect îndepărtat şi să necesite o abordare integrată mai largă – dar şi Republica Moldova – țară neriverană Mării Negre dar care deține o porțiune de litoral la Dunăre destinat unui viitor port cu ieşire la Marea Neagră şi care, strategic, aparţine aceleeaşi realităţi ca şi Ucraina, Azerbaidjan şi Georgia – motiv pentru crearea organizației GUAM.

NATO și UE - actori în regiunea WBSR

Aminteam cele două caracteristici esențiale, dihotomice, ale Mării Negre, traduse prin politici duale în ultimii 50 de ani: îndiguire și descurajare politico-militară și legături economice și comerciale între continente şi regiuni majore – Europa, Asia sovietică şi Asia Orientului Apropiat şi Orientului Mijlociu (numită astăzi Greater Middle East). Schimbarea din teren după războiul rece se consemnează astăzi prin existența la Marea Neagră a 3 țări riverane membre ale NATO şi viitoare membre ale Uniunii Europene – România, Bulgaria şi Turcia, a două state aspirante la admiterea în NATO şi Uniunea Europeană – Georgia şi Ucraina – şi a Federaţiei Ruse. Dacă extindem discuția la spațiul WBSR, avem Republica Moldova ca țară neutră și aspirantă la integrarea europeană (fără o soluție de securitate stabilă), Azerbaidjanul alt aspirant la NATO și cu dorințe declarate – chiar dacă nu formalizate - în direcția UE, și Armenia, încă dependentă militar și strategic de Moscova, dar aspirantă spre aceeași perspectivă a bunăstării europene.

Încheierea războiului rece şi schimbarea hărţii strategice a regiunii WBSR duc la nevoia de regândire a securității regiunii, cu aspirații spre asigurarea stabilității și cooperării și reconsiderarea principiilor

subordonate ideilor îndiguirii ce supraviețuiesc din timpul războiului rece. Astfel, Marea Neagră nu mai poate fi o mare închisă – cu atît mai mult cu cât toate statele riverane și cele din WBSR sunt membre ale Parteneriatului pentru Pace. Un alt argument ţine de sectarismul şi limitele manifestate de organizațiile strict regionale, lipsite de eficiență – Cooperarea Economică la Marea Neagră, Blackseafor, etc. – din cauza limitării participării la zona de cooperare a instituțiilor din care statele fac parte – NATO și Uniunea Europeană.

Riscuri și amenințări ale securității

Nu există obiecţii în a considera regiunea Mării Negre drept un spaţiu în care amenințările clasice au dispărut și unde riscurile de securitate se situează pe coordonatele noilor amenințări neconvenționale ale actorilor non-statali, favorizați de politicile statelor-problemă și de incapacitatea instituțională a țărilor cu statalitate precară – mergând spre modele de tip weak state, failed state sau corupt state.

Statele problemă se caracterizează prin refuzul regulilor jocului – sprijinirea directă sau tacită a terorismului, tolerarea traficului de orice fel (ființe umane, droguri, arme, contrabandă) sau favorizarea proliferării armelor de distrugere în masă (NBC – nucleare, bacteriologice și chimice).

Statele slabe, eşuate sau cu corupţie instituționalizată fie nu pot controla aceste fenomene pe teritoriul lor – în primele două cazuri – fie închid ochii pe baza unor stipendii financiare necuvenite din cauza corupției administrației și a „fraternizării interesate" a organelor de ordine cu rețelele traficanților sau grupurile teroriste.

Un alt subiect unanim acceptat este nevoia de a proteja rutele energetice din regiune, fie că este vorba despre conductele pe ruta Baku-Tbilisi-Ceyhon, fie despre proiectele TRACECA, fie despre traseele Bako-Tbilisi Soupsa sau cele pe cale ferată Tbilisi-Poti și Tbilisi-Bathumi, fie despre traseul Nabucco sau planificatul White

Stream cu variantele Soupsa – Constanța prin Crimeea și ramificația Odessa Brody Gdansk, pentru transportul de gaz în nordul Europei.

Conflictele înghețate și nevoia redesenării formulelor de negociere și mediere

Tot la capitolul riscuri de securitate se înscriu cele legate de conflictele înghețate din regiune, care marchează major zona odată ce am văzut că aceste conflicte pot fi încălzite și dezghețate oricând și că modalitatea de a lăsa soluționarea acestor probleme unor mecanisme de negocieri alcătuite din OSCE, ONU și dominate de Federația Rusă nu a dat rezultate. Sosirea NATO și UE ca actori la Marea Neagră și în regiunea WBSR reclamă modificarea în acord cu noile realități, a mecanismelor de negociere, în speranța unor noi argumente și soluții.

Legate de această realitate se mai desenează două categorii de riscuri. În primul rând, acumularea în aceste zone a unor importante cantități de armament, aflate în depozite vechi, în baze militare de pe vremea Uniunii Sovietice sau produse în afara controlului statelor responsabile, în regiuni separatiste, ridică problema traficului de arme în zone de război sau aflate sub embargo internațional.

În al doilea rând, o altă categorie de riscuri este cea determinată de prezența trupelor și bazelor militare ruse în regiune, cu refuzul de a respecta Tratatul CFE al Forțelor Convenționale în Europa și a angajamentelor de la Istanbul, luate în fața OSCE. Acest fapt este o perpetuă amenințare la adresa țărilor din regiune și un argument pentru întârzierea consolidării noilor state independente.

Pomeneam mai sus despre separatism și de întârzierea consolidării noilor state independente. Aceste riscuri se asociază pentru a determina un alt fenomen ce stârnește îngrijorare, respectiv întârzierea tranziției spre democrație și economia de piață, fapt ce accentuează discrepanțele majore între statele din regiune, disparități regionale ce alimentează migrația ilegală, cu atât mai mult cu cât statutul diferit al

țărilor riverane și apropierea de Uniunea Europeană crează o atracție pentru cetățenii țărilor pentru care orizontul de așteptare este prea îndepărtat și situația economică este mult scăzută – Moldova și Georgia fiind cele mai sărace țări riverane iar Armenia și Azerbaidjanul le devansează chiar, dacă discutăm despre regiunea WBSR.

Problemele tranziției către democrație, dublate de separatism și întârzierea consolidării noilor state independente crează argumente și riscuri directe legate de susținerea legitimității politice, a statelor și guvernelor, și pun sub semnul întrebării capacitățile de luptă împotriva corupției instituționalizate dar și a nucleelor de tip mafiot care alimentează separatismul și blochează consolidarea noilor state. Aceste elemente combinate cu existența conflictelor înghețate stârnesc îngrijorare atât pentru tendințele de fragmentare a noilor state independente, pentru tranzitul elementelor teroriste către Europa, cât și pentru conservarea tradițiilor politice și inerția mentalităților ce permit menținerea atractivității față de modele administrative autoritare sau vetuste – comuniste.

Crearea unui concept extins al securității pentru regiunea WBSR devine imperios necesară ca soluție de securitate pentru țările regiunii și perspectivă de dezvoltare în sensul democrației, economiei de piață și bunăstării populației. În această ecuație, prezența NATO și a Uniunii Europene ca actori majori la Marea Neagră este esențială!

Opțiunea WBSR Region ca spațiu de stabilitate de referință

Argumentele noastre de până acum au abordat interesul crescut față de regiune și nevoia obiectivă de actualizare a situației strategice prin deschiderea Mării Negre de la o regiune a statelor limitrofe la una de interes regional, în care NATO și Uniunea Europeană sunt actori obiectiv prezenți și necesari a fi cuprinși în noile instituții și instrumente regionale.

Pentru a nu evita dezbaterea despre existența unei coeziuni, a unor puncte comune și elemente ce justifică și recomandă tratarea unitară a regiunii, ne vom referi mai departe la ceea ce vom numi spațiu de stabilitate de referință, cu perspectivă iradiantă în materie de securitate. Prin această formulare înțelegem următoarele caracteristici: crearea unui spațiu de securitate și stabilitate în această zonă cu scopul ca el să devină spațiu de referință atât ca model de stabilizare cât și ca sursă de iradiere a securității și stabilității în zonă.

Nevoia unui asemenea spațiu este dată de argumentul suprem că regiunea – ea însăși de o tectonicitate crescută – este înconjurată de zone de conflict tradiționale, de interes major atât pentru politica americană, cât și pentru NATO și Uniunea Europeană. Că este vorba despre Orientul Mijlociu lărgit, despre Irak sau Afganistan ca zone de conflict sau de Asia Centrală, toate aceste spații nu pot fi securizate fără a rezolva în prealabil securitatea regiunii WBSR. În plus, acest pas poate da elementele de experiență și precedent necesare concluzionării acestei operațiuni în spații mult mai vitrege. Spunem acest lucru și din cauza faptului că tectonicitatea crescută a regiunii WBSR este caracterizată de erupții acute de dimensiuni reduse și controlabile, din cauza păstrării atributelor conflictelor înghețate.

Acest argument este, credem noi, absolut și major pentru nevoia desenării unor abordări politice coerente ale NATO și a unei politici de securitate europene în regiune. Acest argument este și cel care generează nevoia tratării unitare a regiunii și abandonarea abordărilor punctuale, țară cu țară, regiune cu regiune sau conflict cu conflict. El se concretizează și în tripla calitate atribuită regiunii: de platformă pentru proiectarea forței militare în Asia și Orientul Mijlociu, de zonă tampon în fața amenințărilor asimetrice și de spațiu cheie pentru testarea capacităților de răspândire a democrației și securității în afara Europei.

Câțiva pași s-au concretizat deja, ca și nevoia abordării unor direcții majore pentru obținerea unui spațiu de stabilitate de referință, cu

perspectivă iradiantă în materie de securitate în regiunea WBSR. Ne referim aici la perspectivele creării unui arc defensiv faţă de ameninţările neconvenţionale, asimetrice, ale actorilor non-statali prin dezvoltarea mijloacelor de control şi avertizare timpurie, a schimbului de informaţii şi a apărării în faţa potenţialelor atacuri cu rachete.

1.4. Rolul Rusiei în vecinătatea sa apropiată şi noile sale provocări

Rusia este marcată încă de o perioadă de incertitudini în legătură cu direcţia de dezvoltare, a coabitării Putin-Medvedev. Potrivit evaluării americane a riscurilor şi ameninţărilor la adresa securităţii globale, de către directorul National Intelligence J. Michael Mc. Conell, majoritatea caracteristicilor din epoca Putin sunt menite să continue în perioada următoare – instituţii slabe, corupţie, creşterea autoritarismului.

Este posibil ca în perioada imediat următoare să se manifeste tentativa de schimbări sistemice în sensul diminuării puterilor Preşedintelui şi a creşterii puterii premierului, inclusiv propunerea unei republici parlamentare, elemente ce pot sta la baza generării unor ciocniri între grupurile susţinătoare şi pot da naştere unor evenimente externe care să permită repoziţionări sau, din contra, menţinerea raportului instituţional cu schimbarea celui dintre persoane.

Există şi posibilitatea ca, în viitorul apropiat, relaţia din cadrul diarhiei de la Moscova să răbufnească în conflicte interne serioase, iar această perspectivă să introducă elemente de instabilitate majore în regiune.

Este foarte clar că astăzi se întrevăd o serie de elemente de renaştere a Rusiei. Mai întâi, economia rusă va continua să se extindă sub noua conducere, dar cu o rată mai redusă decât în ultimii 8 ani, din cauza constrângerilor de capacităţi limitate în special în sfera energetică. De asemenea în lipsa schimbărilor instituţionale, investiţiile străine şi

extinderea capacităţilor este puţin probabilă, în timp ce impactul aprecierii, în termeni reali, a rublei va limita şi ea posibilităţile de creştere economică, pe seama deficitului de investiţii – alungat şi de ultimele evenimente din Georgia – dar şi de dezvoltarea generală a economiei internaţionale.

Efecte negative pe termen mediu şi lung vor continua să fie generate de căderea demografică pe termen lung şi limitările investiţiilor din cauza politicilor faţă de investitori şi a gesturilor bruşte şi imprevizibile, a gradului înalt de risc al pieţei ruse, limitarea investiţiilor pe piaţa energetică, toate vor bloca dezvoltarea reală durabilă.

Capabilităţile Rusiei în domeniile instrumentelor militare, de intelligence, diplomatice de comerţ şi energie vor fi utilizate din ce în ce mai mult ca instrumente de putere. Rusia se poziţionează din ce în ce mai vizibil pentru controlarea rutelor şi surselor de aprovizionare cu energie. Vedem şi eforturile din ce în ce mai agresive – inclusiv cu mijloace militare, după cum am văzut în Georgia – pentru a controla, restricţiona sau bloca tranzitul de hidrocarburi din zona Mării Caspice spre Occident şi coridoarele Est-Vest, ca efect al politicilor energetice ale Rusiei.

Armata rusă a reuşit să inverseze procesul de deteriorare a capabilităţilor militare ce a început înainte chiar de prăbuşirea Uniunii Sovietice.

- Cheltuielile bugetare pentru Armată sunt proporţionale cu creşterea bugetară de circa 7%.
- Armata a crescut numărul de unităţi cu viteză de reacţie rapidă, şi-a pregătit forţele terestre cu exerciţii inclusiv de mobilizare şi şi-a angajat personal militar pe termen lung în unităţile de elită, evitând personalul din serviciul militar obligatoriu.
- Moscova utilizează din ce în ce mai des potenţialul său militar şi-şi întăreşte forţele prin exerciţii comune cu forţe externe şi a crescut tempo-ul în Districtul Militar Caucaz, cu

atenția fixată pe conflicte cu Georgia, exerciții menite să demonstreze dominația regională și să descurajeze implicarea externă în regiune.
– Rusia a utilizat lansări de rachete și avioane militare cu distanțe mari de independență în zbor și zboruri de antrenament în Oceanele Pacific, Atlantic și Arctic pentru a sublinia capabilitățile sale globale și relevanța militară.

Totuși Armata se confruntă cu numeroase provocări și restricții, iar activitățile din ultimul timp nu ating încă nici pe cele din epoca sovietică. Demografia, morbiditatea calitatea recruților, toate erodează numărul și calitatea personalului. Capabilitățile nucleare sunt încă viabile dar industria militară rusă și celebrul complex militar-industrial sunt sub-utilizate, pierd în mod constant personalul specializat, au un deficit de utilaje și instrumente moderne în procesul de fabricație, se confruntă cu o creștere exponențială a costurilor materiei prime și a mâinii de lucru profesionistă și cu o scădere a furnizărilor de componente pentru industria militară. Iar noua criză economico-financiară globală, care a lovit puternic Rusia, amenință să altereze proiectele militare.

Interesantă este evoluția Rusiei și în privința conflictelor înghețate. Deși nu s-a soldat cu recunoașterea imediată a independenței Abhaziei și Osetiei de Sud, recunoașterea Kosovo anunță un asemenea pas după evaluarea strategică și aplicarea planurilor pe această dimensiune. Cele două regiuni se află în prim-planul acestei perspective de multă vreme. În Nagorno-Krarabah mor anual zeci de oameni la zona de contact, iar suspendarea de către Federația Rusă a Tratatului CFE dă un exemplu prost Armeniei și Azerbaidjanului care se pot relansa în cursa înarmărilor pentru un viitor conflict deschis.

Ucraina va continua să aibă o situație incertă în perioada următoare, iar situația internă va fi caracterizată lupta între numeroase categorii de forțe și factori de putere, cu interese divergente, ce mențin echilibre fragile și pe termene discrete, alimentate cu numeroase

controverse și dispute politice. Rusia privește cu mare atenție toate aceste situații, pe care le și alimentează, în toate văzând oportunități strategice, și este gata să speculeze orice vulnerabilitate în scop propriu.

1.5. Schimbarea naturii relațiilor internaționale

În afara evaluărilor curente a situației mediului internațional de securitate, nu poate fi ignorată o situație mai profundă care pune sub semnul întrebării nu numai situația și schimbarea mediului de securitate, ci chiar schimbarea mai profundă a naturii relațiilor internaționale, a regulilor, normelor, tipologiei actorilor, a mecanismelor de acțiune ale acestora și scopurilor în cadrul internațional.

Care ar fi premizele de la care putem pleca pentru a vorbi despre 8 august 2008, ziua invadării Georgiei de către Rusia, dar și a deschiderii Jocurilor Olimpice de Vară de la Beijing, drept un nou 11 septembrie 2001, și despre schimbarea naturii relațiilor internaționale?

Argumente pentru

Argumentele pro ar fi câteva precedente ce ar așeza situația într-o postură comparabilă cu cea dinaintea războiului rece. Cum conflictul din Georgia se înscrie în rândul războaielor hegemonice, în ciuda tentativelor de a crea aparența unei alte tipologii de conflict, există câteva consecințe imediate:

- înghețarea relațiilor NATO-Federația Rusă
- sancționarea actorului care a tulburat sistemul, prin metode diplomatice, secrete, de constrângere, dar și prin câteva instrumente vizibile
- mișcarea unor capabilități NATO pentru protejarea intereselor Alianței în Marea Neagră și în Georgia și blocarea escaladării conflictului în Crimeea și în jurul bazei Sevastopol.

– schimbări strategice la nivel regional, consemnate de vizita Președintelui României Traian Băsescu în Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan, Turcia, cu valorizarea axei strategice Rusia-Turcia susținută de România, în Caucaz, o nouă propunere de aranjament de securitate în Caucazul de sud, dar și spargerea blocadei turce la strâmtori și deschiderea Mării Negre, în momente strategice, trupelor navale ale NATO pentru a feri statele riverane de o confruntare directă cu Rusia și a echilibra raportul strategic, schimbarea condominiumului ruso-turc în Marea Neagră într-o înțelegere multilaterală cu asumarea responsabilității de către toți actorii regionali, inclusiv România și Ucraina.
– Reacții dure și preocupări majore ale statelor din regiune, ale statelor CSI, ale furnizorilor de arme către Georgia – amenințați pe diverse canale de purtători de cuvânt de rang inferior ai Moscovei – Israel, Ucraina, Turcia, SUA, România – cu excepția notabilă a Israelului unde amenințarea s-a făcut direct de către premierul rus Vladimir Putin cu vânzări de arme la Hamas și Hezbollah, respectiv Iran.
– Tot ca efecte directe, au reieșit în prim-plan slăbiciunile sistemului de decizie la nivelul Consiliului de Securitate al ONU, acolo unde Federația Rusă a blocat rezoluțiile ce calificau agresiunea armată împotriva Georgiei și utilizarea forței în conflictele internaționale
– Slăbiciunile inerente ale sistemelor de soluționare a conflictelor înghețate gestionate de OSCE în Osetia de Sud și ONU în Abhazia au dat lovituri puternice atât celor două instituții, blocate de veto-ul rus în gestionarea situației de conflict în care e implicată una dintre marile puteri din Consiliul de Securitate, dar a subliniat și ineficiența și formula depășită a sistemului forțelor de menținere a păcii în spațiul CSI, forțe ce conțin trupe ale „ambelor părți" – ale statului suveran și entității separatiste – și forțe ruse, practic blocând soluționarea conflictelor înghețate și acordând Rusiei poziția unică de a „încălzi" conflictul când și-o dorește,

menținând astfel o pârghie importantă asupra statului suveran ce are trupe ruse de menținere a păcii pe teritoriul său.

– Blocajele de natură instituțională a UE în materie de politică externă au fost subliniate, deopotrivă cu sistemul greoi de luarea deciziilor prin consens și cu vacanța instituțională europeană din luna august. Aceste slăbiciuni pot fi și trebuie revizuite, dar UE este și beneficiara principalelor oportunități: utilizarea PESA în conflictele înghețate, ca forțe de menținere a păcii și mecanism de reglementare a conflictului, rolul președinției franceze în oprirea focului, cu slăbiciunile de rigoare, necesitatea elaborării unei politici externe coerente și capabile, fără a mai vorbi de oportunitatea de a determina un consens mai rapid în fața amenințării comune.
– NATO și-a dovedit și el limitele și divergențele, dar a reușit să ajungă repede la numitorul comun, să-și probeze rolul și forța de instituție de securitate credibilă, cu capabilități importante de descurajare, care a reușit să treacă repede peste divergențe interne și să ajungă la o soluție convergentă. Și aici oportunitățile sunt multiple pentru Alianță, care-și probează viabilitatea și rolul în această parte a lumii, precum și capacitatea non-violentă de a soluționa conflicte prin descurajarea determinată de prezența sa militară. Oportunitatea poate fi preluată imediat atât de scepticii ucraineni cât și de „neutrii“ din Republica Moldova care pot vedea pe viu ce înseamnă Alianța și faptul că este, în regiune, singura soluție credibilă de securitate.

Susținătorii teoriei că ne-am afla în fața schimbării naturii relațiilor internaționale anunță și Noua Ordine Mondială, necesară din cauza intrării sistemului într-o dezordine ce conține numeroase amenințări:

– Nu s-a schimbat ceva major după războiul ruso-georgian, doar că toți am realizat că NATO și spațiul euro-atlantic nu are instrumentele să facă Rusia să urmeze o anumită politică și nici dacă s-a produs un derapaj, să o readucă la *status quo*

ante. Nu există mijloace, deci avem de a face cu o criză a mijloacelor la nivel internațional.

– În același timp avem de a face cu o criză a principiilor, o criză morală, pentru că toate regulile dreptului internațional pe care le-a încălcat Rusia, Occidentul – cu semnificația sa largă, le-ar fi încălcat anterior.
– La nivelul UE și NATO, când se formulează o decizie comună, aceasta reflectă numitorul comun al opiniilor statelor membre, care e foarte jos, fapt ce arată o criză instituțională majoră.
– Cele trei crize sunt circumscrise crizei relațiilor internaționale și a dreptului internațional.
– Nu ar mai fi valabilă, potrivit acestui curent de gândire, nici pacea wastphaliană, nici ONU, cu Charta sa, nici Conferința de la Helsinki cu principiile sale despre securitatea în Europa: nu mai sunt suveranități egale, nu se mai respectă regula neintervenției în afacerile interne, nu se mai respectă ne-utilizarea forței pentru soluționarea conflictelor, nu se mai respectă autodeterminarea doar pentru popoare – ci se extinde acest drept la minorități și la alte forme de identitate ciudate, actorii nu mai sunt numai statele – ci și grupuri, minorități, persoanele, lumea e diferită.
– Nici regulile neproliferării nu s-ar mai respecta, după ultimul transfer de tehnologie nucleară de la SUA la India.

Există două posibilități: Prima ar fi încercarea de revenire la ordinea pierdută – fapt care nu ar mai fi posibil, deoarece Conferința de la Helsinki, de exemplu, nu ar mai putea avea loc și consensul obținut prin compromis fără ordinea bipolară. A doua ar fi realizarea unei Noi Ordini Mondiale, sau măcar Europene. Nu avem de-a face astăzi cu un nou război rece, deși se pot regăsi anumite instrumente, ci am avea de-a face cu sfârșitul Ordinii Unipolare – chiar dacă nu a fost efectivă, nu a fost niciodată acceptată unanim, și a fost asumată nuanțat chiar de către SUA – ci cu o dezordine în care se utilizează puterea, forța

militară, instrumente militare, puteri sui-generis, fiecare cum vrea, fără reguli și fără responsabilitatea acțiunii.

De aceea ar fi necesar să găsim restricții și reguli de utilizare a forței, să nu ne lăsăm în voia sorții utilizarea ei, ci să participăm la elaborarea noi ordini. Firește că până la o înțelegere care să presupună și responsabilitate, vom traversa crize, tragedii umane și statale. Este necesară o conferință internațională de reglementare a intervenției, situației noilor actori, etc. La noua conferință trebuie să participe toți cei interesați, să decidem ce facem cu actorii non-statali – că e vorba despre media, companii, persoane, trebuie stabilite drepturi, îndatoriri și responsabilități. Mecanismul ar trebui să ne dea o soluție de verificări și echilibre.

Argumente contra

Există și câteva argumente contra, care pledează pentru inexistența unei rupturi la 8 august în desfășurarea sistemului relațiilor internaționale. Este vorba despre cei ce văd capacitatea NATO și UE de a limita și stinge conflictul drept o eliminare definitivă a utilizării forței, după această experiență, însă argumentul se bazează pe varianta unei neescaladări a conflictului prin prezența navelor NATO în Marea Neagră și a netransmisibilității lui în Ucraina-Crimeea și în Republica Moldova – Transnistria. Ori o asemenea variantă este nevalidată încă.

În plus, în cazul în care acceptăm neescaladarea în disputa geopolitică ruso-americană sau Rusia-NATO, utilizarea forței cu repetiție sau a altor tipuri de instrumente de către Rusia, pentru reafirmarea pozițiilor sale de hegemonie în regiune sunt semnale clare ale unei schimbări de paradigmă și a unei perioade de instabilitate și conflict până la o reașezare a raporturilor instituționale în relațiile internaționale, care să reflecte atât raportul curent de forțe cât și voințele și aspirațiile Rusiei de a reveni în prim plan.

La această oră, nici o soluție în Georgia nu este neapărat evidentă, nu știm ce înseamnă încă retragerea și dacă pe teren vor putea fi interpuse forțe internaționale de menținere a păcii. Ori și acest pas contribuie la argumentele reale privind situația de schimbare în natura relațiilor internaționale.

În orice caz, noi opinăm asupra faptului că Occidentul – atât SUA, cât și NATO, UE sau statele individuale – dar și ceilalți actori internaționali au conștientizat amenințarea pe care o reprezintă Rusia la adresa păcii și stabilității sistemului actual, în condițiile punerii în discuție a poziției sale de superputere și a utilizării forței pentru a obține recunoașterea unor drepturi arogate în spațiul post-sovietic. Mai mult, considerăm că sistemul internațional se mișcă spre o nouă perioadă de turbulență, suprapusă celei introduse de actorii non-statali pe format asimetric, după 11 septembrie, o turbulență ce reintroduce conflictul deschis și utilizarea forței între actorii cu capabilități militare majore, motiv pentru care abordarea Rusiei va fi multifațetată, cu paliere de comunicare și cooperare, cu paliere de competiție și cu paliere de confruntare și conflict. Pentru fiecare dintre aceste paliere fiecare actor major va dezvolta formule și instrumente adecvate de abordare a Rusiei, astfel că în „cutia cu unelte" ale fiecărui actor serios se vor afla toate categoriile de instrumente valabile în abordarea Rusiei pe diferitele paliere. În această nouă așezare a tablei de GO, fiecare piesă pre-poziționată își va avea importanța ei și va reprezenta o plus valoare pentru aliați și parteneri, astfel că orice piesă își va dobândi utilitatea ei într-un anumit palier de abordare a Rusiei.

Mai mult, această perspectivă va duce cu certitudine la nevoia de coerență decizională, instrumentală și instituțională atât în relația transatlantică – care-și acoperă, cu această ocazie, ultimele crăpături, cât și în cadrul NATO și UE. Introducerea unei politici externe comune a Uniunii și a unei Apărări capabile și consistente cu cea a NATO devin stringențe conștientizate de cele două instituții.

Și în cazul exacerbării și întinderii conflictului, spirala escaladării poate duce la conștientizarea acestei situații de existență a unui competitor major ce a ieșit din sistem și care trebuie îndiguit, limitat în acțiuni și readus într-o formulă de stabilitate. Deci ultimele consecințe ale acestei „schimbări de sistem“ sau chiar a naturii sistemului internațional sunt greu de identificat și e prea devreme, oricum, să facem evaluări cu șansă de verdict final.

Teza potrivit căreia nu ar exista o schimbare a Ordinii Mondiale, mai susține că natură a relațiilor internaționale este aceeași, magnitudinea schimbărilor se rezumă la simpla schimbare prin transformare și nu avem de a face cu o revoluție, cu o modificare de tectonicitate mare care să afecteze întregul sistem, ci doar cu schimbări ce mențin aceleași reguli și aceiași actori: mai mult, concluzii inflamatorii privind schimbarea naturii relațiilor internaționale ar veni de dragul mass-media, care își bazează totul pe audiență și publicitate, deci nu neaparat pe adevăr. Dacă nu e sânge, nu se transmite, deci de aceea se mediatizează excesiv schimbarea Ordinii Mondiale, prăbușirea fostei ordini mondiale, schimbarea naturii relațiilor internaționale.

– Există schimbări, chiar structurale, schimbări ai actorilor majori, dar se mișcă după aceleași reguli – cu aceleași rațiuni și au aceleași principii – cooperare, competiție și conflict/-confruntare ca parte a jocului.
– Lumea rămâne wastphaniană, în care principalii actori sunt statele, care fac cât le permite puterea lor, sunt îndreptățite să ducă acolo și dreptul internațional care își află fondul și originea în ceea ce fac marii actori.
– Rusia își dorește reașezarea statutului său de putere, strategică, nucleară, politică, militară.
– SUA și ei își rearanjează puterea, dar unipolarismul a murit la mijlocul anilor 90 dacă a existat vreodată. Și în cazul războaielor din Golf, și în Afghanistan a fost vorba despre participarea unei largi coaliții, deci orice dorință de exacerbare a unui unipolarism este respinsă de toată lumea, de

Statele Unite în primul rînd, care nu-și doresc și nu și-au dorit niciodată o asemenea responsabilitate.
– Statele continuă să relaționeze unele cu altele prin prisma naturii puterii și a capabilităților proprii.

Modificări ale noilor strategii de securitate

Firește că nimeni nu are timp pentru ca teoreticienii să descopere sensul și răspunsul la întrebarea dacă avem de a face cu o schimbare a naturii relațiilor internaționale odată cu războiul ruso-georgian. Pragmatic și obiectiv, statele și actorii de securitate au drept formă de reacție o revizuire a strategiilor de securitate pe baza unui model de abordare care se impune în logica evaluării și planificării occidentale. Astfel, noile strategii trebuie să ia în calcul coexistența modelelor, a interpretărilor și concepțiilor concurente, în așa fel încât să poată preîntâmpina reacțiile bazate pe o altă teorie. În consecință, considerăm valabile următoarele teorii consistente între ele:

1. **Lumea este unipolară**, din punctul de vedere al securității și din punct devedere militar. Aici superputerea incontestabilă este SUA, care a investit în mai bine de 10 ani dublul față de suma bugetelor militare ale toate statelor lumii în cheltuieli de cercetare științifică și tehnologică de natură militară. Lumea este unipolară și din punctul de vedere al valorilor și modelului spre care aspiră toate statele, democrația liberală fiind definitorie pentru Occident – în care intră și SUA, și Europa, dar și Japonia, Australia sau Coreea de Sud ca state ce au îmbrățișat același pachet de valori și sunt deținătoarele unui nivel de dezvoltare și de viață deosebit, spre care aspiră toate celelalte state.
2. **Lumea este uni-multipolară, cu periferie anarhică**. Uni-multipolară deoarece SUA nu acționează în sine ca superputere ci bazându-se pe o serie de puteri regionale, în plus, pentru că Occidentul în sine este foarte multipolar și neuniform ca formule de soluții concrete și opțiuni în chestiuni concrete. Tocmai democrația internă și cea

din organismele și instituțiile create fac multipolarismul Occidental.

3. **Lumea este în post-tranziție ca forță de instabilitate**. Această teză susține că, în fapt, tranziția s-a încheiat, ceea ce avem acum este o situație finală post-tranzițională care este instabilă, este o societate de risc căreia i s-au adaptat un număr mare de cetățeni, în special tineri pînă în 40 de ani, care nu se mai leagă de bunuri imobile angajându-se la credite pe termen lung, care nu-și asumă identități și loialități perene ci doar pragmatice și momentane, care locuiesc în chirie, își iau lucruri de consum pentru perioada necesară – pe care le schimbă foarte repede - , care sunt gata să schimbe peste noapte locul de trai și locul de muncă fiind adaptabili în noul mediu mai sigur și mai profitabil unde au ajuns, adevărați cetățeni globali care nu sunt afectați de criza creditelor pentru că nu-și doresc case, nu se leagă de lucruri, sunt foarte activi și mobili, și se duc în spațiile cele mai ofertante pe două coordonate: minimum de risc sau maximum de oportunități, în funcție de caracterul propriu. Pentru cei mai degrabă familiști și care privesc starea de securitate drept condiție de viață, ei se mișcă spre zonele cu minimum de risc. Pentru cei aventurieri, pragmatici și înclinați spre căutarea câștigului maxim, se îndreaptă spre zonele cu maximum de oportunități, nu neapărat și cele mai sigure. Această nouă categorie influențează fundamental securitatea oricărui stat al lumii, actor realist chemat să se adapteze unei lumi post-moderne.

Considerarea celor trei moduri de a privi lumea sunt necesare pentru a putea crea o strategie adaptabilă situației contemporane. Evident că în sistem coexistă și actori de generația a doua – lumea bipolară – care-și orientează toată realitatea după modelul bipolar, fapt ce-i condamnă la situații în care nu mai înțeleg nimic și nu știu să reacționeze. Asta deoarece judecata nu se mai face maniheist, dihotomic, în două blocuri,în alb și negru, ci se face pe diverse niveluri care, în funcție de

interesele în discuție, duc la schimbarea alianțelor și a taberelor opuse pe fiecare temă sau subiect în parte – reflex direct al democratizării lumii contemporane dar și a pragmatismului împins la extrem a statelor, chemate să satisfacă nevoile propriilor cetățeni. Tot în lumea contemporană nu putem să contestăm nici coexistența și a unor actori de generații anterioare, protostatali, structuri pseudostatale bazate pe clanuri, familii extinse și alte rădăcini dinaintea formării popoarelor sau a națiunilor, care nu au ajuns încă în modernism. Această realitate există în special în Africa, dar și în unele regiuni ale Asiei sau chiar în America Latină. Modul de abordare de către un stat sau de către întreaga comunitate internațională a fiecăruia dintre actori și a fiecărei teme trebuie să țină cont de stadiul de dezvoltare și percepțiile actorului în cauză.

II. SPECIFICUL SECURITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

2.1. Conceptul și bazele securității în Republica Moldova

Republica Moldova se află într-o postură geopolitică de graniță, la frontiera NATO și a Uniunii Europene, în spațiul post-sovietic și în ceea ce Rusia continuă sau a reînceput să numească în documentele sale de politică externă „vecinătatea apropiată“, „spațiul canonic“, locuit de „cetățeni ruși“ – în special prin acordarea de pașapoarte rusești locuitorilor din raioanele de răsărit ale Republicii Moldova – cetățeni pe care Moscova își dorește „să-i apere oriunde s-ar afla“.

Republica Moldova are o opinie cu totul nefinisată și inconsistentă – cu multiple nuanțe și diferențe între decidenții relevanți, dar și la nivelul percepției, declarațiilor și înțelegerii aceluiași actor relevant în decursul timpului - despre actorii globali și regionali UE, NATO, ONU și SUA. Continuă să dăinuie și o abordare prin prisma memoriei afective a Federației Ruse, fie că e vorba despre memoria apartenenței la o mare putere și a statutului de clasă privilegiată a minorității ruse și altor minorități aduse în funcții de conducere aici, fie de opresiunea și încălcarea drepturilor populației majoritare române/moldovenești prin impunerea unor lideri din afara republicii și maltratarea istoriei, limbii și identității naționale, inclusiv prin promovarea moldovenismului etnic de sorginte sovietică, a accentuării diferențelor artificiale între o presupusă identitate moldovenească sovietică, apropiată celei ruse, și identitatea națională românească.

Astfel, Uniunea Europeană este privită ca un instrument important pentru prosperitatea Republicii Moldova, cât timp aceasta oferă ajutoare și nu cere prea mult la reforme. În principiu, din solicitările Uniunii sunt îndepărtate imediat toate reformele pe care guvernanții – comuniști sau „democrați“ deopotrivă, în decursul timpului – le văd inutile sau chiar deranjante. Presiunile Bruxeles-ului privind acompanierea sprijinului umanitar și tehnic prin reforme adecvate a propriei societăți sunt suportate destul de bine, acceptându-se uneori verbal schimbări, dar fără angajamente ferme sau cu angajamente fără substanța aplicării lor. La limită, se adoptă legislația dar nu se mai aplică, se aplică secvențial sau sub o interpretare „originală“ a autorităților de la Chișinău a prevederilor.

Totuși în relația cu UE - considerată mai benignă și pentru Chișinău și pentru Rusia – deci acceptabilă fără mari opoziții în relațiile bilaterale cu Moscova – există un consens național de orientare a țării pe această coordonată, opțiune validată prin decizia cvasi-unanimă a Parlamentului. Acest pas a fost făcut deși nici populația, nici măcar majoritatea decidenților nu au imaginea reală a ce înseamnă asta. Cert este că, în urma rezultatelor modeste pe această relație, Republica Moldova a fost depășită de la distanță în seriozitatea față de reforme de către Ucraina, care negociază deja un Acord de Asociere cu UE, în timp ce Republica Moldova contemplează o perioadă de reflecție a Uniunii în privința viitorului mandat de negociere, perioadă ce riscă să se prelungească până după alegerile generale din martie 2009, în ciuda presiunii unor țări europene de grăbire a procesului.

În relațiile cu NATO, Republica Moldova are un Plan Individual de Asistență și Parteneriat – IPAP, cu angajamente relativ modeste și îndeplinire parțială a acestora. Mai mult, în ultima vreme, din cauza negocierilor cu Federația Rusă, relația cu NATO este cel puțin neglijată, dacă nu chiar declarațiile liderilor de la Chișinău pot fi chiar acuzate drept probe de neseriozitate. De remarcat că, la Chișinău, relația cu NATO este subordonată prevederilor constituționale ale neutralității și interpretării acestei neutralități prin prisma lipsei

necesităţii de a avea o armată, lucru consemnat în Concepţia Securităţii Naţionale. Perspectiva aderării la NATO este respinsă oficial şi este subiect de propagandă negativă, pe baza convingerii că se evită astfel aţâţarea resentimentelor ruse. În fapt, Republica Moldova pierde un instrument important de negociere şi se prezintă fără instrumente de presiune la negocierile directe cu Rusia. De menţionat că un singur partid care a intrat în parlament la ultimele alegeri – PPCD – şi câteva partide cu număr restrâns de parlamentari, construite după ultimele alegeri – PNL, PLD – au în program necesitatea aderării la Alianţă sau măcar susţin reforma sectorului de securitate, în coordonare cu Alianţa, menţinerea forţelor armate la un nivel normal sau cheltuieli suficiente pentru asigurarea securităţii statului şi a cetăţenilor săi.

Dacă este să vorbim în termeni de securitate, la Chişinău UE şi NATO sunt evaluaţi şi în contextul caracterului limitat al capacităţilor militare ale acestor organizaţii/instituţii sau a voinţei politice de a folosi intrumentul militar pentru a-şi proteja partenerii/aliaţii. Opiniile de la Chişinău sunt influenţate substanţial, dacă nu decisiv, ca efect al propagandei locale şi a dominaţiei spaţiului informaţional public de către posturile ruseşti de televiziune şi de media rusă, aflate în logică de război de propagandă după criza din Georgia. Punctul 5 al Tratatului de la Washington este desconsiderat sau considerat neaplicabil „pentru cei mici“, în timp ce UE este considerată ineficientă în chestiuni de securitate din cauza disputelor interne şi a neadoptării Tratatului Constituţional şi a Tratatului de la Lisabona. Este clar că nici un stat nu beneficiază de umbrela NATO sau de clauza de solidaritate a UE atât timp cât nu e membru (iar Tratatul de la Lisabona nu este adoptat), iar această realitate ar trebui să determine mai degrabă preocupări ale decidenţilor din Republica Moldova pentru soluţia de securitate prezentă şi pe termen scurt, care pare să lipsească cu desăvârşire.

Credem că efectul este generat şi susţinut şi de lipsa de informaţii reale asupra modului în care funcţionează NATO şi UE – care au

programe discrete și modeste de diplomație publică în Republica Moldova – despre modul în care s-au desfășurat ostilitățile în Georgia și, în special, despre modul în care a fost stopată avansarea trupelor ruse către Tbilisi și au fost oprite schimburile de focuri. Aceasta este și rezultatul unui sistem de decizie în relațiile internaționale închis, în care dezbaterea publică nu cuprinde și pozițiile explicate ale Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene sau a celorlalţi decidenți colaterali în procesul de decizie și elaborare a politicilor externe ale Republicii Moldova. Nu am avut nici măcar o reuniune de urgență a Parlamentului cu audierile necesare măcar clasei politice pe chestiunea georgiană, iar totul a fost considerat ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat sau, oricum, nu afectează Republica Moldova. Secretomania din fosta organizare sovietică persistă și încă joacă un rol important la Chișinău, împreună cu dependența totală de poziția Președintelui fără de care nimeni din sfera oficială nu îndrăznește să reacționeze sau să aibă poziții publice.

Neîndeplinirea IPAP din rațiuni nepolitice și din lipsă de resurse, cum se vehiculează în spațiile oficiale și ale experților, nu este credibilă, în contextul unor angajamente absolut neînsemnate financiar, dar și a modului brusc în care acest proces se declanşează la semnalul Preşedintelui Voronin, sau este suspendat la acelaşi semnal. Lipsa de resurse nu este astfel credibilă deoarece oprirea programului sau relansarea lui depinde exclusiv de poziția politică a conducerii statului și nu de resurse. Acest lucru poate fi resimțit din faptul că toate proiectele sunt stopate sau pornesc în același timp, indiferent dacă și câte resurse necesită unele sau altele din programele cu NATO drept cofinanțare de la Guvernul Republicii Moldova. Și nu trebuie uitat că programele se referă la reforma sectorului de securitate al Republicii Moldova și nicidecum la avantaje directe ale Alianței.

Argumentul lipsei de resurse, care s-a dovedit neconsistent prin analiza de mai sus, așează din nou reflectorul pe costuri. Și aici Republica Moldova riscă să fie privită drept un stat egoist, care nu dorește să-și cheltuiască resursele pe propria securitate, ci se

manifestă ca un stat simbiotic, „cineva“ fiind obligat să-i asigure, pe propria cheltuială, și securitatea. Postura este foarte periculoasă pentru că, pe de o parte aceasta așează sub semnul întrebării independența Republicii Moldova, deoarece acest tip de comportament poate fi lesne interpretat drept opțiune strategică. Este evident mai simplu să ai securitatea asigurată de Federația Rusă, care ți-o propune „fără condiții, costuri și reforme“, dar cu abandonarea elementelor de independență și a opțiunii liber exprimate în domeniul soluțiilor de politică externă, securitate și apărare, decât să optezi pentru a face eforturi, a reforma, a-ți asuma costuri enorme pentru propria securitate sau a te alătura statelor care o fac la fel, prin asigurarea în comun a securității și împărțirea costurilor acesteia, dar în condiții extrem de stricte.

Evident că, pe această logică, opțiunea securității asigurate de Rusia va avea câștig de cauză în fața variantelor colective și a reformelor instituționale necesare pentru a te alătura NATO și UE. Pentru că e mai simplu să stai în brațele Rusiei, fără nici o cheltuială de securitate – UE și NATO nu te vor ataca, pentru că sunt civilizate, și respectă regulile jocului – decât să suporți costuri și reforme dureroase pentru a fi pe picioarele proprii. Această abordare aduce însă, și ea, costuri indirecte și ascunse enorme Republicii Moldova, incomparabile față de cele pe care nu și le asumă prin opțiunea alternativă, costuri ce sunt atât de prestigiu – lipsa investițiilor pentru propria securitate – dar și costuri directe, prin îndepărtarea investițiilor, creșterea gradului de risc financiar al țării în opinia agenților de rating. Pe lângă aceasta, alte costuri vin, pe termen mediu și lung, prin poziționarea ca vulnerabilitate în primă fază, risc și în perspectivă chiar amenințare pentru securitatea tuturor vecinilor săi, Ucraina, NATO, UE, România.

ONU și OSCE sunt de menționat aici pentru că sunt organizații cărora Republica Moldova le aparține, sunt privite cu o încredere mult prea importantă de către guvernanții de la Chișinău comparativ cu capacitatea de acțiune a acestora în lumea contemporană, în special

după războiul ruso-georgian. Normativismul este o soluție pentru statele mici, dar apărarea prevederilor dreptului internațional și respectarea acestor reguli de comportament nu trebuie să transforme actorul într-un naiv contemplator al prăbușirii sau transformării sistemului relațiilor internaționale, și este în atribuțiile conducătorilor și ale statului însuși să-și pregătească instrumentele necesare asigurării propriei securități și pe cea a cetățenilor săi, chiar și numai pentru a fi credibil și atractiv acestora.

În fine, Federația Rusă este privită în continuare prin prisma clișeelor post sovietice, drept Centru, cu interese majore în regiune, cu legături economice de netrecut, cu forță dominantă căreia nimeni nu-i poate limita acțiunile și opțiunile. Iar după războiul ruso-georgian, este constatat și comportamentul său mai agresiv, iar amenințările sale cu utilizarea forței sunt pe deplin credibile. Însă lipsa de reacție adecvată și oportună pe direcția securității la Chișinău riscă să devină periculoasă, odată ce acest comportament poate fi evaluat ca transformând Republica Moldova într-un cap de pod al Rusiei în spatele Ucrainei și la granița NATO și UE, fapt ce o poate pune în posturi de securitate extrem de delicate tocmai pentru că refuză (sau este împinsă) să nu-și dezvolte capacitățile proprii de apărare și de asigurare a securității. Iar opțiunea abandonării sau concesiunii acestor atribuții ale statului către Federația Rusă nu face decât să ducă la forme de suveranitate limitată, cu alterarea și influnențarea categorică a opțiunilor de politică externă, apărare și securitate și cu costuri majore în raport cu credibilitatea, legitimitatea conducerii, atractivitatea statului.

Nici relațiile Republicii Moldova în cadrul GUAM nu sunt din cele mai bune, din aceleași motivații, ale negocierilor cu Moscova, liderii de la Chișinău evitând reuniunile organizației. Aceeași percepție a necesității agravării relațiilor cu România, tensionării lor pe motive identitare pentru a putea negocia cu succes cu Moscova joacă un rol important în relațiile cu vecinul său din NATO și UE. În plus, persistă conflictul separatist în raioanele de răsărit ale Republicii Moldova,

acolo unde abordarea este mai degrabă visătoare și naivă, în timp ce negocierile și pertractările de la Moscova nu se anunță fructuoase în viitorul apropiat. O schimbare serioasă în sens negativ a intervenit cu certitudine în special după evenimentele din Georgia și instalarea scutului antirachetă și a rachetelor Patriot în Polonia, motiv pentru care prezența militară rusă în regiunea separatistă s-ar putea chiar amplifica, prin amplasarea unor capabilități militare majore, în afara tipurilor de armamente agreate prin Tratatul Forțelor Convenționale și prin acordurile OSCE sau bilaterale.

În actualul context internațional tensionat și mai degrabă confruntațional, orice eveniment poate dobândi relevanță în regiune și poate avea impact direct sau indirect major asupra securității Republicii Moldova. De aici și necesitatea reconsiderării formulelor, mijloacelor și posibilităților de reacție și contracarare a amenințărilor la adresa securității naționale, directe sau prin ricoșeu.

Terorismul și amenințările asimetrice

11 septembrie 2001 a readus în prim plan amenințările teroriste, capabilitățile globale ale organizațiilor teroriste, care au capacitate de planificare și proiectarea acțiunilor la distanță. Ca urmare, Republica Moldova a trebuit să-și adapteze capabilitățile, planificarea și tipurile de forțe la necesitatea accesului la intelligence competitiv pentru prevenirea și contracararea amenințărilor teroriste, să-și pregătească conținutul normativ, calitatea și forma de prezentare a rezultatelor activității de intelligence pentru a se putea integra în schimbul internațional de informații pe chestiuni teroriste, în fine a fost obligată să-și dezvolte categorii de forțe – antiteroriste, de reacție rapidă, de intervenție în caz de dezastre și intervenții de urgență – pentru a face față la lichidarea urmărilor unui atac terorist.

În fine, schimbări majore au trebuit să fie făcute, pe aceeași linie a cooperării internaționale, pentru participarea la efortul global și războiul împotriva terorismului pe terțe spații, precum în Afghanistan

și Irak. Aceasta a presupus pregătirea și antrenarea forțelor cu destinație internațională, formule minimale de interoperabilitate și identificarea nișelor în care forțele militare de intervenție rapidă, de menținere a păcii sau de reconstrucție pot să se implice în efortul global și se pot adapta cerințelor misiunilor multinaționale. Evident că aceste imperative au afectat direct și documentele și normele aferente securității Republicii Moldova.

Republica Moldova își privește relația cu terorismul din postura de stat mic, nesemnificativ drept țintă simbolică pentru teroriști, și care nu ar fi în prim-planul unor planuri de operațiuni ale teroriștilor. Totuși Chișinăul a trimis forțe în Irak, lucru salutar, și participă, în limita capabilităților sale, la războiul împotriva terorismului. În schimb amenințarea teroristă nu a fost luată pe deplin în serios, iar indicatorii arată un buget neafectat de evenimentele de la 11 septembrie, capacități reale anti-teroriste inexistente – redenumirea unor structuri sau delegarea funcției antiteroriste structurilor vechi drept unică reacție, fapt ce nu ține loc de întărire a capabilităților. În același timp, autoritățile de la Chișinău au folosit amenințarea teroristă drept pretext pentru întărirea controlului asupra populației pentru prevenirea izbucnirii protestelor de nemulțumire, iar bugetul este mai mare pentru poliție și servicii speciale decât pentru armată. Acest fapt este interpretat nu fără temei drept o acțiune ce subliniază o atenție sporită pentru controlul populației, terorismul servind drept pretext mai degrabă pentru variate acțiuni de stat polițienesc contra propriilor cetățeni.

Și acest comportament amenință să creeze costuri și dificultăți Republicii Moldova, care stă sub umbrela de securitate a acțiunilor antiteroriste ale celorlalte state, pe principiul că nu este țară țintă și nu merită să investească în lupta antiteroristă în propria țară, evitând să acționeze solidar pentru securitatea globală. Riscul major este ca, profitând de lipsa de interes pentru aceste măsuri, cineva chiar să utilizeze Republica Moldova ca punct de plecare, transit sau spațiu de planificare a unor acțiuni teroriste care să vizeze alte state. Rezultatul

ar fi dezastruos pentru Republica Moldova, iar amenințarea este prezentă prin prisma existenței unor asemenea cazuri, precum cel al „studenților Hamas înmatriculați la ULIM“ și cel al sirianului Mahmud Hamoud, care a ajuns ginerele unui înalt personaj politic de la Chișinău.

Efectul Kosovo

Cazul Kosovo este un caz unic, în care comunitatea internațională, pe baza unei rezoluții a ONU, a decis să intervină într-o situație aflată, potrivit Chartei ONU, între cele ce justifică intervenția în spațiul unui stat suveran – cazul desfășurării unui genocid și a epurării pe criterii etnice. În acest caz, ONU a preluat administrarea suveranității Yugoslaviei restrînse, Serbiei și Muntenegru și ulterior a Serbiei (formule de nume și succesiuni la tratate) în regiunea Kosovo, cu menținerea suveranității Belgradului asupra regiunii, pentru a determina reconstrucția și a bloca genocidul etnic în regiunea populată majoritar de albanezi.

Pe acest fond, autoritățile albaneze din Kosovo au declarat independența față de Serbia, independență recunoscută de un număr de state. În acest context, s-a creat aparența unei situații de precedent în dreptul internațional public când, pe baza unei reguli de intervenție a comunității internaționale, o regiune a unui stat suveran este recunoscută drept stat independent de o parte importantă a comunității internaționale.

Cazul nu poate fi utilizat în altă zonă a globului atât timp cât nu avem de a face cu o situație similară, de suspendare a administrării unei regiuni de către statul suveran în cauză printr-o decizie a comunității internaționale, prin intermediul unei rezoluții a Consiliului de Securitate a ONU, regiune care să-și proclame independența, recunoscută ulterior de un număr de state. În acest context, principiul Chartei ONU de respectare a suveranității, integrității teritoriale și independenței statelor suverane este în vigoare chiar și în cazul Kosovo,

până la o eventuală negociere între Pristina și Belgrad și a deciziei statului suveran Serbia asupra unui aranjament cu regiunea Kosovo.

În cazul regiunilor separatiste din spaţiul post-sovietic, toate operaţiunile sunt unilaterale, organizate de un singur stat, fără nici o bază la nivelul rezoluţiilor ONU, mai mult, în cazul Georgiei este vorba despre un stat vecin, care este acuzat cu temei de câștiguri teritoriale și schimbarea frontierelor mai întâi pe baza pașilor mărunţi și prin schimbări lente, ulterior pe cale violentă, prin utilizarea forţei armate. Referendumurile anterioare inspirate de Moscova (ca și cel din Transnistria) care marchează în fapt dorinţa alipirii la Rusia, acordarea pașapoartelor și cetăţeniei ruse în masă în aceste regiuni, toate sunt argumente ce susţin această acuză și o fac deosebit de întemeiată și amenințătoare, iar situaţia astfel desenată nu mai are nici o legătură cu cazul Kosovo. Nu e mai puţin adevărat că recunoașterea independenţei unilaterale a Kosovo de către un număr de state occidentale nu a ajutat procesul, din contră, a fost un semnal de încurajare a Federaţiei Ruse, care s-a dovedit mai puţin conștientă decât se aștepta Occidentul de efectul acestui gest asupra propriului teritoriu (fapt ce amenință să se vadă la primul ciclu de revenire al Moscovei pe un trend descrescător al puterii sale, în 7-8 ani).

Efectul declarării independenţei și a poziţiilor ulterioare venite din partea Federaţiei Ruse, care a recunoscut Abhazia și Osetia de Sud drept state independente, sunt în măsură să alerteze conducerea Republicii Moldova. Practic, o asemenea perspectivă este o ameninţare serioasă la integritatea teritorială a statului și reprezintă o puternică ameninţare de securitate, ce presupune instrumente internaţionale coerente, dar și capabilităţi interne și pe teren, care să dovedească o altă realitate în regiunea separatistă – și pe baza absenţei criteriului etnic în regiune – și să creeze premizele pentru reîntregirea teritoriului și nu pentru separarea lui.

Aici este cazul să discutăm chestiunea „precedentului Kosovo“ pragmatic și fără parti-pris-uri. Astfel, există cu certitudine două dimensiuni clare ale subiectului: una de drept internațional, deja acoperită și care nu oferă nici o portiță de precedent Rusiei, dar și o dimenisune politică. Din acest punct de vedere, trebuie să remarcăm faptul că dreptul internațional este, în fapt, o cuantificare a comportamentului statelor, a interpretărilor pe care le dau propriului comportament și comportamentului internațional al altora. Mai mult, dimensiunea politică a acțiunilor externe sunt mai totdeauna proporționale cu alonja forței și intereselor statelor în cauză, dar și a capacității de anticipare a efectelor propriilor acțiuni.

În cazul Rusiei, nimeni nu a putut-o împiedica politic să intepreteze cazul kosovo drept precedent și să acționeze în consecință pentru că a putut să o facă iar comunitatea internațională nu a avut instrumente suficiente de descurajare sau contracarare a acestei decizii și acțiuni. E adevărat că și comunitatea internațională a fost prinsă într-un interval temporal delicat, în care Statele Unite au fost blocate de perioada electorală și schimbul de administrații iar UE de eforturile de a-și valida noul Tratat de la Lisabona. Mai mult, ambele instituții au interpretat faptul că Rusia va realiza impactul acestui gest asupra propriei situații de viitor, și nu va acționa dincolo de niște presupuse linii roșii. Acest lucru a fost depășit fără drept de apel, ceea ce nu înseamnă și faptul că există o împăcare a comunității internaționale cu acest pas. Tangajul schimbărilor și deschiderii cutiei Pandorei de către Moscova este departe de a se fi liniștit și există temeiuri puternice de preocupare după instalarea noii administrații la Washington. Și acest lucru trebuie luat în considerație de planificatorii politicii externe de la Chișinău, ca și de cei de pe alte meridiane.

Nici neplăcerile pe care le-a suferit comunitatea internațională și limitele impuse de gesturile voluntariste ale Georgiei în acest context nu au fost uitate. Dacă suveranitatea și integritatea teritorială rămân temelii ale politicilor față de acest caz, este de așteptat ca principiile convenite cu Georgia și Rusia și asumate de cele două state față de

NATO, UE, SUA să fie evaluate iar angajamentele nerespectate subliniate și sancționate la nivel individual. Încălcarea dreptului internațional, atacarea civililor, epurarea etnică, blocarea reîntoarcerii refugiaților și persoanelor mutate intern – IDP, toate sunt luate în considerare în desenarea pozițiilor de viitor față de Rusia, Georgia, dar și față de Tshinvali și Suhumi.

Efectul Osetia de Sud – Administrația Sanakoev

Administrația georgiană, cu sprijinul comunității internaționale, a reușit să realizeze, până la declanșarea războiului ruso-georgian, o adevărată ofensivă constructivă și de reconstrucție a încrederii în Osetia de Sud, acolo unde controla o treime din teritoriu. Acolo a putut fi constituită o administrație sud-osetină alternativă, sub conducerea fostului ministru al apărării separatist, Dmitri Sanakoev, care controla teritoriul seperatist, locuit majoritar de georgieni, și care negocia un aranjament de autonomie largă pentru Osetia de Sud cu Tbilisi.

Administrația alternativă a lui Sanakoev a ridicat probleme majore administrației separatiste a lui Eduard Kokoiti din Tskhinvali. Construind o capitală paralelă la câțiva kilometri de Tshinvali, la Tamarasheni, cu post de poliție, clădiri administrative și blocuri de locuințe, cu aprovizionare independentă cu curent electric și cu posibilitatea dezvoltării unor activități economice independente, administrația considerată pro-georgiană a dobândit legitimitate și mai ales atractivitate în fața administrației pro-ruse a regiunii.

Practic, Tamarasheni și noua administrație a devenit un punct de atracție pentru sud-osetini, care au părăsit cu familiile Tskhinvali pentru a se muta la Tamarasheni, ieșind de sub administrația separatistă a lui Kokoiti. În condițiile specifice ale regiunii – muntoasă, locuită în mod sensibil egal de georgieni și sud-osetini, cu satele amestecate, cu punct obligatoriu de trecere către Rusia prin tunelul Roki, cu imposibilitatea traversării munților câte 6 luni pe an,

cu o populaţie relativ restrînsă, de circa 30-50 mii locuitori, cu blocarea traficului cu alcool din Osetia de Nord care susţinea financiar autorităţile separatiste – perspectiva rezolvării conflictului prin mijloace paşnice era iminentă, pe termen mediu, în absenţa unor confruntări armate de orice fel care să schimbe situaţia de pe teren.

Situaţia de securitate din Osetia de Sud efectele şi modalităţile de lucru pot constitui elemente extrem de utile pentru autorităţile Republicii Moldova pe teren, în paralel cu formulele de negociere cu Moscova şi, pe motive tehnice, cu autorităţile locale din raioanele de răsărit ale Republicii Moldova. Lecţiile sunt extrem de utile pentru perspectivele de securitate ale regiunii, indiferent de urmările belicoase din acea regiune ce au intervenit după 1 august.

Efectele blocajelor aprovizionării cu energie

O ameninţare serioasă la adresa securităţii Republicii Moldova a reprezentat-o ameninţarea întreruperii aprovizionării cu energie. Din acest punct de vedere, Republica Moldova s-a dovedit dependentă de curentul electric, petrolul şi gazele importate, venite în special din Est.

Utilizarea politică și strategică a blocajelor de aprovizionare cu gaz din 2005/2006, la conflictul ruso-ucraienan, a aprovizionării cu petrol și din 2006/2007, la conflictul ruso-belarus și a aprovizionării cu curent electric de la Moldavskie GRES, în repetate rânduri, către Union Fenosa, subliniază dimensiunea vulnerabilităţilor şi ameninţărilor la adresa securităţii naţionale pe care o reprezintă elementele de ameninţare la adresa securităţii energetice.

Aici, soluţiile sunt deja evaluate de Uniunea Europeană iar conectarea Republicii Moldova la spaţiul energetic european, adaptarea calităţii curentului şi crearea interconectărilor necesare, contribuţia la surse alternative şi rute alternative pot ajuta Chişinăul, iar cea mai clară cooperare trebuie montată în relaţia cu Ucraina, vecinul său răsăritean, cu anumite capacităţi energetice proprii, dar în special cu

România, stat cu o dependență redusă energetică și capacități și ofertă de surse alternativă de energie. Dar și aceste perspective trebuie clar evaluate într-o strategie de securitate energetică compatibilă cu strategia europeană.

Efectele atacurilor cibernetice: Cazul Estoniei

Estonia a fost una dintre țările supuse direct unui atac cibernetic pe timp de pace. Atacul a vizat majoritatea instrumentelor de natură electronică ce supervizează funcționarea instituțiilor administrative, bancare, de transport şi creditare, financiare şi de plăți, precum şi alte domenii vitale. Lecțiile învățate au reuşit să determine crearea de către NATO a unui centru de excelență pentru combaterea atacurilor cibernetice.

Cum și alte state au avut instituțiile atacate sistematic de sistemele informatice ale altor state sau grupuri de hakeri iar situația de conflict armat din războiul georgian a fost precedată și însoțită de atacuri cibernetice, amenințarea conține elemente alarmante pentru securitatea statelor mici, cu acces la tehnologia informației, vulnerabile în fața acestui tip de atacuri. Această amenințare trebuie să se traducă în capabilități, planuri de reacție rapidă și de suplinire a capacităților afectate în cazul unui asemenea atac, dar și colaborarea pentru a putea face față acestui tip de amenințări.

Efectul războiului ruso-georgian

Recentul război rusă-georgian este și cel mai recent, și cel mai important în a fi evaluat pentru a releva amenințările de securitate la adresa Republicii Moldova. De aici se desprind cele mai importante situații de amenințare directă, a unor conflicte militare, în regiunile separatiste.

Mai întâi, trebuie remarcată disparitatea dintre capabilitățile militare ale Republica Moldova, aflată sub controlul guvernului central

legitim, și regiunea separatistă. Astfel, suma trupelor militare de toate categoriile, a trupelor paramilitare și a organelor speciale din regiunea separatistă exced în număr, organizare și armamente capabilitățile Armatei Republicii Moldova într-o continuă reducere de personal și cu perspectiva desființării.

Situația raportului de forțe crează dificultăți și în contextul unei viitoare posibile reunificări/reintegrări, când angajații structurilor de forță din regiune vor trebui absorbite măcar selectiv în structurile legitime ale statului reîntregit. Efortul consilierii și reintegrării unui asemenea număr de personal crează probleme de securitate majore, având în vedere actualele subordonări, loialități și conflicte de interese.

Situația din regiunea separatistă este sensibil similară cu cea din Osetia de Sud: un număr mare de deținători ai cetățeniei ruse (și ucrainiene), precum și un sistem de „forțe de menținere a păcii“ coordonat tot de trupe ruse, și gestionat – la nivel diplomatic – de OSCE, organizație ce a demonstrat limitele în cazul războiului ruso-georgian și al capabilităților de a preveni, preîntâmpina și bloca soluțiile violente sau implicarea forțelor ruse de menținere a păcii de partea separatiștilor, în Osetia de Sud.

Urmările acestui război și creșterea tensiunilor în spațiul post-sovietic sunt de asemenea, amenințări la adresa securității ce trebuie evaluate, luate în considerare și contracarate. Astfel, perspectiva ca Ucraina să fie ținta ulterioară a unor provocări separatiste în Crimeea, concomitent cu punerea în pericol a unității și integrității teritoriale a statului, trebuie să fie considerate amenințări directe ce nu pot fi contracarate decât principial, prin susținerea directă și reafirmarea principiului sprijinului față de integritatea statului ucrainean, prin mecanisme de consultare și susținere internațională și în contexte multilaterale, prin poziții neechivoce.

Coordonarea pozițiilor Republicii Moldova cu cei doi vecini ai săi, Ucraina și România, pe temele perspectivelor apariției unor conflicte „prin simpatie“ față de situația din Georgia, trebuie avută în vedere. În acest context, se impune eliminarea din prim-planul dezbaterilor publice și din relațiile bilaterale cu cei doi vecini a tuturor punctelor de confruntare sau divergență, în caz contrar alienarea apare evident. Nu mai puțin relevantă este percepția celorlalți parteneri din GUAM, UE sau CSI în materie de parteneriat și evitarea imaginii de „trădător“, „tente a part“ sau „model de contrapunere față de situația din celelalte state“.

Situația din Georgia oferă și o serie de oportunități, ale căror relevanță poate fi similară celor de la 11 septembrie 2001. Astfel, UE ar putea să-și apropie poziția, să treacă peste divergențele dintre anumiți membri și că decidă asupra unei soluții coezive ce ar putea crea premise solide pentru Republica Moldova de a se apropia de UE, dacă e consistentă în poziții. În plus, la această dată se impune o revizuire a formulelor abordate în materie de securitate a propriului stat pentru a evita conturarea unui profil de amenințare în sine la adresa vecinilor și partenerilor prin respingerea a priori a oricărei relații cu NATO, promovarea ostentativă, cu orice scop și fără motivații reale a neutralității și menținerea negocierilor și a relațiilor privilegiate cu Federația Rusă.

Impactul evenimentelor recente asupra opțiunilor de securitate

Elementele subliniate mai sus crează premize majore pentru revizuirea documentelor de securitate, a strategiei, percepției și opțiunilor de securitate ale Republicii Moldova. Două sunt esențiale pentru Republica Moldova:

Mai întîi, perspectiva neutralității și a desființării forțelor armate pare extrem de nepotrivită în actuala conjunctură. Și varianta menținerii unui contingent profesionist pentru operațiunile internaționale de menținere a păcii fără armată națională – demilitarizare completă,

unilaterală – este la fel de inacceptabilă. Mai mult, lecțiile învățate în cazul războiului ruso-georgian arată viteza de reacție redusă a comunității internaționale, în anumite momente, și chiar dacă aceasta ar fi revizuită, menținerea unor capabilități reduse pentru apărarea teritoriului „până la sosirea trupelor internaționale de menținere a păcii și a implicării internaționale" ar putea însemna, pentru Republica Moldova, ocuparea completă a teritoriului național sau, măcar, ocuparea Chișinăului și eliminarea autorităților legitime ale statului.

În al doilea rând, absența unui instrument de descurajare solid, precum este relația cu NATO, nu produce efecte și rezerve pentru un eventual inamic ce are în spate un actor cu greutatea strategică a Federației Ruse. Am văzut și că viteza de reacție este destul de redusă, dar și că un stat ce a optat pentru acest drum, chiar nefiind membru al NATO, chiar fiind excesiv de voluntar și antrenându-se într-un conflict direct, după ce a răspuns provocărilor separatiste, este protejat și drumul său de alegere liberă și independentă a propriului drum, iar integritatea și securitatea sa sunt în atenția NATO.

În acest al doilea palier, devine evidentă nevoia unei soluții de securitate și pe perioada până când devine activă varianta unei alianțe, a apărării comune. Aici șansele sunt destul de clare, și ele se leagă de consultarea vecinilor și crearea unei mișcări de sincronizare a politicilor de securitate atât cu România, cât și cu Ucraina, indiferent de ce costuri presupun, în perioada de tranziție, garanțiile și transformările pentru un asemenea aranjament de securitate.

Concepția securității naționale, cu excepția elementelor ce țin de neutralitate și absența soluțiilor, poate fi un document programatic acceptabil, pe alocuri foarte bun, dar utopic și contradictoriu atunci când sunt eliminate elementele de alegere înopțiunea de orientare strategică. Practic, strategia plutește în ambiguitate, singura caracteristică coerentă ce poate fi desprinsă de aici și pe care o perpetuează, ca și cum acesta ar fi fost scopul real. Dacă e să comparăm formula prezentă cu diferitele variante, inclusiv cea de

lucru elaborată de MAEIE, devine clar că ea a suferit o emasculare completă și o abordare în spațiul generalităților egală cu ambiguitatea pe care o profesează.

2.2. Concepția și strategia de securitate națională

Concepția de securitate națională este un document elaborat după criterii occidentale la origine. Definiția securității este cea a școlii europene de la Copenhaga, a lui Barry Buzan, cu 5 dimensiuni, la care se adaugă elemente din protecţia infrastructurii critice şi ale infrastructurii informaţionale critice ale şcolii elveţiene de la Zurich, la care se adaugă lecţiile învățate din atacurile cibernetice din Estonia şi Georgia precum şi prevederile pe această direcţie ale documentelor finale NATO de la Riga şi Bucureşti în materie.

În ciuda numeroaselor școli de gândire, documentul, la fel ca și strategia propriu-zisă, discută triada riscuri-amenințări-vulnerabilități, utilizând practic criteriile din școala NATO sau occidentale. Dispar astfel referiri la pericole sau preocupări, precum și la alte elemente clasice gândirii militare de tip sovietic sau altor modele.

Mai mult, Concepția este și mai evoluată și asumă drept obiecte de securizat nu numai statul, cetățenii – securitatea umană și individuală – ci și societatea – securitatea societală. Lipsesc însă din tot cuprinsul Concepției și a Strategiei elementele și mijloacele de protejare, planificarea pentru această dimensiune lipseşte cu desăvârşire, inclusiv zona resurselor sau a calendarului securizării societății, de exemplu. Nu mai spunem că o asemenea direcție este contrazisă de opțiuni și legi practice adoptate în același timp cu Concepția și cu elaborarea Strategiei de către aceeaşi guvernare, precum este legea limitării drepturilor deținătorilor de dublă cetățenie, lege criticată de UE și de Consiliul Europei. Dealtfel, din spațiul lucrurilor fundamentale și simple pe care și le putea propune Concepția lipsește,de exemplu, un angajament pentru ridicarea monitorizării Consiliului Europei pe chestiunile democratice, monitorizare care durează din 2002 și care

este incompatibilă cu atingerea criteriilor de la Copenhaga pentru solicitarea integrării în Uniunea Europeană.

Conceptul imită, la fel ca și Strategia, elementele din Strategia de Securitate Europeană, documentul Solana din 2003, prin aceasta copiind exact amenințările (în ciuda proiectelor deja existente și a iminentei revizuiri a strategiei europene în virtutea ultimelor schimbări ale situației de securitate și mediului internațional de securitate). Mai mult, tot pe model european, Conceptul, ca și Strategia, realizează simbioza ciudată și nefuncțională la nivel național realizată de Uniunea Europeană prin reunirea Politicii de Apărare și cea de politică Externă sub același pilon.

Dacă în cazul PESC și PESA rațiunea venea de la forma de luare a deciziilor, în context european, precum și de la formula istorică de elaborare a acestor politici europene, mai întâi PESC, apoi PESA, în cazul Concepției și Strategiei Republicii Moldova rațiunea vine, în mod eronat, de la ideea centrală a neutralității, înțeleasă greșit drept soluție de securitate, și de la nevoia de a obține recunoașterea acestei neutralități(din nou, în sens de garanții) precum și de la ideea lipsei necesității forțelor armate cu altă destinație decât operațiuni internaționale sau stoparea inamicului până la intervenția comunității internaționale.

Ambele idei sunt atât eronate cât și depășite. Astfel, neutralitatea, chiar recunoscută, nu poate ține loc de soluție de securitate pentru că respectarea ei ține de nevoia directă a unui actor major sau altul, după cum a arătat-o istoria. Mai mult, există deja trupe străine pe teritoriul Republicii Moldova care nu vor fi îndepărtate de neutra-litatea recunoscută, iar existența lor reală este incompatibilă cu modelul ideal ce încearcă a fi utilizat. Și încă, punând neutralitatea în prim planul strategiei de securitate înseamnă o supra-valorizare a acestui aspect ce riscă să devină limitativ în condițiile nevoii de asigurarea reală a apărării teritoriului, chiar și numai a celui aflat sub controlul autorităților legitime de la Chișinău.

Este de înțeles până la un punct, gândirea potrivit căreia „neutralitatea“ sau „demilitarizarea completă“ ar putea fi soluții, în primul caz dacă ea ar fi garantată și ar fi respectată internațional, în al doilea caz prin faptul că zona principală militarizată se află, în fapt, în raioanele de răsărit, separatiste, ale Republicii Moldova. Însă ideea neutralității este excesiv fetișizată de autoritățile de la Chișinău iar cazul demilitarizării complete nu este nici realistă, iar aprobarea unei asemenea opțiuni nu înseamnă automat și respectarea ei. Chiar dacă am ajunge acolo, o soluție de securitate tot ar lipsi, am avea doar un spațiu oficial demilitarizat, dar în care civilii au arme, amenințările sunt aceleași dar lipsesc instrumentele de combatere a lor. În formatul său ideal, ar deveni un *no man's land* militar care poate fi preluat fără probleme, în foarte scurt timp, de orice formațiune paramilitară, teroristă, de mercenari ce și-ar propune acest lucru.

Strategia de Securitate Națională este un document și mai bun,în formula sa de proiect în care se află. Însă rămâne la nivelul unui document programatic, tributar limitelor impuse de Concepția de Securitate și cu prevederi deși corecte, complet nerealizabile în practică chiar și în cazul unui stat cu resurse mult mai importante, cum ar putea deveni în 15-20 de ani Republica Moldova. De remarcat și formulele corecte utilizate în proiect pentru reforma sectorului de securitate, chiar dacă lipsește explicitarea reală a elementelor respective. Și capitolul rezervat SIS este unul corect redactat, cu observația rezervării rolului exclusiv de organizația contrainformativă ce-și propune operațiuni exclusiv în sfera contra-terorismului și antiterorismului. Dimensiunea externă lipsește cu desăvârșire deși MAEIE are un rol de prim plan, potrivit Concepției, în asigurarea securității naționale.

În acest context lipsește complet orice referire la direcțiile de acțiune ale MAEIE în acest cadru. Deși cuprinsă în Concepție drept instituție responsabilă în securitatea Republicii Moldova, MAEIE este absent în desfășurarea Strategiei, poate cu excepția contribuției ce i se solicită în contextul recunoașterii neutralității. Dar poate cea mai frapantă

disonanță apare atunci când privind liniile directoare ale Concepției, prevederile proiectului de Strategie și realitatea normativă și administrativă cu un crescut caracter represiv, anti-democratic și anti-european din manifestările de zi cu zi, din această perioadă, atât ale administrației și structurilor de conducere cât și a instituțiilor de forță cuprinse în sistemul securității naționale. Acest comportament pune sub semnul întrebării realitatea unui angajament pe temele enunțate și credibilitatea acestor strategii și din punct de vedere al implementării elementelor prevăzute în conținut.

2.3. Strategia de apărare

Elementele cunoscute ale Strategiei de Apărare și nevoia de revizuire și analiză strategică a apărării situează Republica Moldova în prim planul evoluțiilor teoretice ale domeniului. Mai mult, conținutul este mult mai bun, în acest proiect, chiar decât Concepția sau Strategia de Securitate. Documentul este la zi cu toate chestiunile moderne la nivel global, evaluarea mediului internațional de securitate este mult mai bună – și mai recentă, data elaborării sale fiind probabil după războiul din Georgia. Totuși documentul este încă tributar limitelor impuse de Concepția Securității Naționale, deși neutralitatea nu mai apare ca o condiționalitate a sine qua non iar unica fractură apare la nivelul nevoilor probate de amenințările în discuție și resurselor de care dispune astăzi Apărarea și capabilitățile pe care are nevoie să le completeze și care amenință să utilizeze multe bugete anuale ale Apărării până la satisfacerea lor.

Analiza nu ne spune decât modul de efectuare și nu soluția majoră, aceea a necesității reducerii forțelor sau, din contra, a consolidării forțelor armate. Separatismul este recunoscut drept principala amenințare dar apărarea teritoriului, chiar și numai a celui aflat sub controlul autorităților legitime, lipsește cu desăvârșire din evaluare, dar și din calibrarea forțelor necesare pentru această dimensiune.

Evaluarea supraliciteazǎ încǎ rolul instituţiilor internaţionale şi regionale de securitate precum ONU şi OSCE, rǎmâne criticǎ la slǎbiciunile şi limitele UE pe acest domeniu şi ignorǎ complet NATO sau opţiunea apǎrǎrii colective menţinând doar o relaţie pur formalǎ, aşa cum este ea relevatǎ la nivelul Concepţiei Securitǎţii Naţionale.

În ciuda standardului extrem de ridicat al Analizei Strategice, a evaluǎrilor realiste(cu limitele menţionate) şi a instrumentarului teoretic utilizat, aici întâlnim referinţe la „pericole" şi nu la ameninţǎri, aşa cum le stipuleazǎ atât Concepţia cât şi Strategia Securitǎţii Naţionale în forma sa de proiect. Evaluǎrile sunt realiste şi la acest capitol dar nu sunt reflectate mai departe în conţinutul evaluǎrii ulterioare şi mai ales la capitolul de planificare a forţelor necesare pentru îndeplinirea sarcinilor ce revin chiar şi numai potrivit acestor prevederi(fǎrǎ apǎrarea teritoriului). Susţinerea din exterior a regimului separatist, „sprijinul permanent politic economic şi militar" precum şi „prezenţa trupelor strǎine" pe teritoriul Republicii Moldova, stipulate explicit sub menţiunea conceptului vetust de „pericol", nu îşi are corespondentul în dimensionarea resurselor necesare apǎrǎrii sau a categoriilor de forţe sau capabilitǎţi militare necesare pentru a contracara sau a diminua efectele posibile ale acestor „pericole".

Obiectivele trasate de proiectul de document pentru Forţele armate sunt apropiate de evaluare corectǎ şi completǎ a situaţiei (cu excepţia apǎrǎrii teritoriului) însǎ nu acelaşi lucru putem spune despre dimensionarea forţelor şi capabilitǎţilor tehnice necesare. Este salutarǎ abordarea teoreticǎ şi practica comparativǎ a elaborǎrii documentelor aferente, fapt ce lasǎ pentru documente ulterioare de detaliu stabilirea realǎ a dimensiunii resurselor, chiar dacǎ ele ar fi trebuit sǎ se regǎseascǎ în analiza strategicǎ. Faptul este explicabil prin limitǎrile politice şi de tacticǎ aferente.

Este de remarcat faptul cǎ documentul este cel mai bun, în forma de proiect în care îl cunoaştem, comparativ cu toate celelalte documente

din spaţiul securităţii Republicii Moldova. Chiar şi în această formă, considerăm că adoptarea lui e un pas important înainte pentru Apărarea şi securitatea Republicii Moldova, în contextul concret al opţiunilor politice anunţate şi al limitărilor date de Concepţia Securităţii Naţionale în forma adoptată.

2.4. Legea secretului de stat

Intrată deja în dezbatere parlamentară, legea în sine este un pas important înainte faţă de situaţia absenţei unei asemenea legi sau a utilizării prevederilor din legi vechi, deja depăşite, unele datând din practica Uniunii Sovietice. Documentul este oricum compatibil cu cel ale statelor NATO şi, din nou, întruneşte majoritatea elementelor teoretice cele mai avansate la nivel mondial.

Câteva observaţii generale sunt de făcut:

– problema lipsei accesului la informaţii clasificate a persoanelor ce deţin dublă cetăţenie, ceea ce marchează o discriminare clară şi blocarea accesului la funcţii publice a acestor cetăţeni, în paralel cu instituţionalizarea prezumţiei de vinovăţie pentru încălcarea securităţii statului de aceşti cetăţeni. Mai mult, chiar dacă adoptarea acestor elemente a fost îndreptată de către autorităţile de la Chişinău împotriva deţinătorilor de cetăţenie română, efectele secundare blochează definitiv reintegrarea regiunii transnistrene;
– clasificarea cu 4 tipuri amestecă sectorul uzual, de serviciu, al căror garantori trebuie să fie autorităţile instituţionale, cu cele cu grad de clasificare de stat, celelalte trei;
– durata clasificării este mult sub nivelul uzual în statele NATO/UE (50 de ani pentru toate cele de stat în cazul majorităţii statelor, 30 de ani în Marea Britanie, 20 de ani în SUA). Mai mult, diferenţierea termenului de declasificare este inedită, chiar dacă nu contrară unor reguli generale;
– clasificarea dosarelor personale la 75 de ani este conformă cu legile arhivelor din statele membre UE;

- pe fond, legea are probleme în materia stabilirii autorității de clasificare și declasificare. Din text ar rezulta un rol prevalent al SIS și nu al autorității emitente, responsabilă, în sistemul occidental, cu atribuirea gradului de clasificare și cu eventuala declasificare. Introducerea directă a termenului de clasificare în lege (în general rezervat unei legi generale a arhivelor, nu documentelor clasificate) limitează acest atribut al autorității emitente. Mai mult, în timp ce SIS i se atribuie un rol de responsabilitate majoră și excesivă, comparativ cu cel de asistare și de ocrotire a circulației documentelor clasificate ce are loc în alte state la instituțiile titulare de aceste responsabilități;
- mai mult, aceste termene exclud posibilitatea obiectivă a emitentului de a stabili momentul oportun al declasificării în funcție de necesități – care poate excede termenele indicate, și acest lucru se întâmplă curent cu un număr restrâns de documente clasificate – sau de faptul circulației libere în media sau public a conținutului documentului, fapt ce-l face automat declasificat;
- există impresia clară din lege că SIS are un rol special și el nu intră, cu documentele sale, în aceleași reguli de clasificare ca celelalte instituții. Acest lucru îl singularizează, lucru negativ. E adevărat că astfel se compensează ideea respectării unui termen prestabilit pentru clasificarea unor documente ale unui serviciu de informații, care ar trebui să decidă singur când un dosar poate fi dezvăluit și când nu, în unele cazuri documentele având și formule de distrugere sau de clasificare sine die.

Articolul 28 este unul fundamental greșit. El atribuie acces la secretul de stat persoanei alese sau numită într-o funcție publică unde are nevoie de acces, fapt ce deschide drumul unor incidente de securitate și a unor căi de „spionaj oficial“. Această prevedere este eronată cu excepția cazului în care alegerea sau numirea unei persoane în aceste

funcții nu este condiționată de verificarea și eliberarea certificatului de securitate. În acest caz prevederea devine caducă. Însă în condițiile exceptării de la acces a persoanelor cu dublă cetățenie și a legii ce interzice accesul la funcțiile publice numite și alese persoanelor cu dublă cetățenie – după cum menționam, un abuz, o încălcare a dreptului acestor persoane, ușor atacabilă la CEDO – prevederea este și contradictorie cu această situație. Formula optimă şi consacrată este cea a eliberării certificatului de securitate după toate regulile, fără excepție, iar nerespectarea acestor reguli face imposibil schimbul de informații clasificate cu țările NATO și UE și cu aceste instituții. Mult mai corectă era pur și simplu utilizarea exactă a prevederilor din cadrul acestor organizații, fapt ce evita necesitatea revizuirii imediate a acestei legi.

2.5. Statutul de neutralitate și Transnistria

Statutul de „neutralitate permanentă" rămâne piatra nodală și o permanență a arhitecturii de securitate a Republicii Moldova. Totuși acest statut nu reflectă nici realitatea de pe teren, nici nu reprezintă o formulă consacrată internațional, nici nu are o explicitare concretă. De aici un set de confuzii ce se perpetuează de la Concepția de Securitate Națională la toate celelalte documente ale Republicii Moldova, inclusive la unele documente de poziție în materie de politică externă.

Sorgintea acestui concept este, evident, legată astăzi de situația din raioanele de răsărit ale Republicii Moldova, regiunea numită formal Transnistria. Însă la momentul adoptării Constituției din 1994, nu există nici o dezbatere reală, nici explicitarea conceptului, nici măcar argumentarea poziției. Putem să credem astăzi că, odată ce conflictul nistrean se derulase, el ar putea sta la baza rațională a adoptării acestui concept.Nu există nici o fundamentare iar argumentarea naturală din conținutul ideii este și ea absentă, iar cea presupusă are accente dramatice de utopie.

Credem că prezenţa conceptului neexplicat a fost inspirată din exterior pe un teren fertil al acceptării ei, în contextul propagandei sovietice privind „lupta pentru pace“ şi a promovării valenţelor pozitive ale „neutralităţii istorice“ care era făcută de blocul statelor socialiste şi de Tratatul de la Varşovia – la fel de nepacifist ca şi blocul opus, la acea vreme, şi lesne utilizator de forţă în soluţionarea conflictelor – dar şi de Grupul celor 77 de state nealiniate. Mai mult, cum Charta Naţiunilor unite prevedea neutilizarea forţei în soluţionarea conflictelor internaţionale, conducătorii de atunci ai Republicii Moldova au asumat, în mod flas, faptul că şi reciproca ar fi adevărată, respectiv dacă te autodeclari neutru nu ai parte de ameninţări şi conflicte şi, mai mult chiar – consecinţă absurdă – nu ai avea nevoie nici de forţe armate (element inclus în pachetul propus spre negociere pentru soluţionarea problemei nistrene).

Cum am putea crede astăzi că menţionarea unui asemenea concept într-un document, chiar acceptabil, ar produce automat şi efecte în retragerea trupelor ruse din Transnistria sau dezangajarea trupelor paramilitare ilegale din regiunea separatistă. Or acestea sunt principalele „pericole“ menţionate în proiectul de Analiza Strategică a Apărării.

Mai mult, şi „efectul benefic“ pe care l-ar avea poziţia de neutralitate în cazul conflictului nistrean s-a vădit a fi o utopie chiar şi în perioada în care regiunea separatistă nu avea un rol direct în situaţia internaţională, ci era menţinută doar pentru că „Rusia putea să o facă“ iar ceilalţi parteneri ai săi în securitatea europeană nu puteau să o oblige în nici un fel să-şi schimbe atitudinea şi să respecte angajamentele din cadrul documentului final al summitului OSCE de la Istanbul, legat direct de Tratatul Forţelor Convenţionale în Europa.

Dacă un asemenea pas nu a fost posibil în perioada când Rusia era slabă, când regiunea nistreană nu avea un rol strategic sau o utilitate în viziunea de securitate a Federaţiei Ruse iar Tratatul revizuit privind Forţele Convenţionale în Europa era în vigoare, cum ar putea el să-şi

dovedească utilitatea astăzi, când Federația Rusă s-a autosuspendat din Tratatul CFE revizuit (fapt ce face caduc documentul), când Rusia a revenit în forță la dorința de a-și afirma un statut de putere regională și globală și când regiunea separatistă are un rol strategic în geopolitica rusă, în politica externă și de apărare a Rusiei?

Mai există un element care trădează acest fapt: reintegrarea teritorială ar trebui să fie urmată de o integrare a instituțiilor de forță din regiunea separatistă în structurile de forțe legitime ale Republicii Moldova. Cum se va face aceasta, cu ce resurse și mijloace, pe baza cărei experiențe și expertise, în ce interval de timp, cu ce destinație a elementelor ce vor fi reduse din spațiul structurilor de forță separatiste, acest lucru nu ni-l dezvăluie nici Concepția sau Strategia de Securitate Națională, nici celelalte documente în dezbatere. Din contră, impresia creată de aceste documente și de „uitarea" acestui element fundamental și al amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților aferente acestei situații, ori a planificării costurilor și programelor necesare realizării lui, a finanțării capabilităților aferente dezideratului real al reintegrării.

Mai mult, și alte elemente complementare reintegrării teritoriale lipsesc din toată această planificare, elemente care se referă la alte instituții și structuri din formula administrativă existentă. Această trecere sub tăcere arată fie consacrarea unor atribute acordate noii autonomii, contrar Legii din 2005 și chiar a prevederilor din Pachetul trimis de Republica Moldova drept ultimă propunere către Moscova și Tiraspol, fie evitarea cuantificării acestro elemente, fie pur și simplu considerarea situației curente care s-ar prelungi pe o perioadă nedeterminată, măcar cât va funcționa actuala Concepție și documentele aferente. Firește că situația e contrară ultimelor poziții apărate de Președintele Vladimir Voronin în fața NATO, chiar dacă ea ar fi consistentă cu pozițiile anterioare, lansate imediat după alegerile din 2005. Situația necesită o clarificare urgentă și o revizuire conformă cu această clarificare a tuturor documentelor de securitate.

III. NEUTRALITATEA ÎNTRE MIT, IMAGINE ȘI REALITATE

3.1. Neutralitatea teoretică şi problemele legate de neutralitate

Noțiunea și formele neutralității

Noțiunea a fost folosită în raport cu războiul. Azi există mai multe accepțiuni:

– **neutralitatea permanentă**: situația în care se află unele state care și-au asumat obligația permanentă de a nu participa la alianțe militare, de a nu permite baze străine pe teritoriul lor, de a nu permite utilizarea teritoriului lor în scopuri militare. Statul respectiv ar fi totalmente în afara circuitului militaro-politic. A fost cazul Elveției și Austriei;

– **neutralitatea eventuală:** atitudinea de neutralitate a unui stat față de un anumit război. Ex: Japonia și Turcia față de conflictul Israel-statele arabe în 1967;

– **neutralitatea imparțială:** neutralitatea față de toți participanții la un conflict. Și **neutralitatea diferențiată**, ce presupune atitudinea de neutralitate față de unul sau unii dintre beligeranți, respectiv se concretizează în atitudinea față de victimă sau agresor, și presupune susținerea victimei;

– **neutralitatea pozitivă** sau **activă** sau **neangajare** sau **nealiniere**: atitudine de neangajare militară, tradițională în timpul războiului rece, adoptată de unele state „neutre“;

Neutralitatea permanentă

- este un **statut juridic**, nu o situație de fapt[1];
- **baza juridică** este complexă: fie pe cale convențională, tratat internațional, fie pe cale internă, declarație sau lege;
- **ambele componente sunt necesare**[2]: tratat fără acordul suveran nu e posibil, declarație unilaterală, neratificată și nerecunoscută, iar nu se poate – e doar manifestare *de fapt*, **neangajare**, lipsind **garanțiile reale**, privind recunoașterea și respectarea internațională a unui asemenea statut;
- **neutralitatea permanentă** este un statut juridic al unui stat suveran, **statut realizat prin libera sa voință** și **acceptat, recunoscut ca atare**, de celelalte state;
- statutul de neutralitate nu afectează calitatea de subiect de drept internațional.

Caracteristicile neutralității permanente

Clasic: **neutralitatea ocazională** înseamnă neimplicarea într-un anumit război.

În secolul al 19-lea, **neutralitatea permanentă** are următoarele componente:

- **caracter permanent**: statului ce dobândește acest statut îi este interzis să participe la orice conflict sau ostilități militare sau să devină teatrul unor asemenea ostilități militare;
- se aplică **statelor**, nu **unor teritorii** – diferit de statutul de neutralizare;
- **statut juridic, nu stare de fapt**, cu două componente: internațională și internă.

1 Grigore Geamănu, Drept internațional public, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.

2 C. Andronivici, Drept internațional public, Editura Graphix, Iași, 1996.

De la **neutralitatea în război**, are loc o trecere subtilă către **neutralitatea pe timp de pace**, neparticiparea la pregătirea războiului – alianțe etc. – și la **neutralitatea diferențiată** – ajutarea victimei, nu a agresorului.

Obligațiile aferente statutului de neutralitate, se întind asupra **statului neutru** dar și a **statelor ce recunosc sau garantează** statutul de neutralitate[3]. Astfel, principalele obligații ale statului neutru sunt:

- să nu participe la nici un conflict armat;
- să păstreze starea de neutralitate în timpul războiului;
- neparticiparea la alianțe militare sau la pregătirea războiului, pe timp de pace;
- a nu admite folosirea teritoriului său pentru amplasarea de baze militare străine;
- a nu deține, produce sau experimenta arme nucleare sau componente ale acestora;
- a promova relații de cooperare cu toate statele, fără discriminare.

Drepturi ale statului neutru:

- suveranitate și integritate teritorială (nu garanție);
- dreptul de a semna tratate, de a participa la conferințe internaționale;
- dreptul de autoapărare împotriva unui atac armat (deținere de forțe armate);
- dreptul de a cere ajutor și de a fi ajutat în caz de agresiune.

Între **obligațiile statelor ce recunosc neutralitatea sau garanților** neutralității intră:

- evitarea oricărei situații de punere în pericol a neutralității;
- neangajarea în acțiuni ce știrbesc neutralitatea statului.

[3] Dumitra Popescu, Adrian Năstase, Drept internațional public, Editura „Șansa“, București, 1997.

Nu intră între **obligații** nici ale celor ce recunosc neutralitatea, nici ale garanților:

- garanții privind apărarea suveranității, a integrității teritoriale sau a statului dacă este amenințat;
- garanții privind securitatea statului respectiv;
- sprijin pentru recuperarea unor asemenea drepturi pierdute de statul în sine.

Neutralitatea nu este nici **soluție de securitate**, nici angajament pe ușa din spate pentru **rezolvarea de către comunitatea internațională/garanți** a unor probleme ale statului în cauză – trupe străine pe teritoriul său, separatism – nici **nu scutește statul în cauză și nu reprezintă un transfer către eventualii garanți** a obligațiilor de a respecta angajamentele luate ca stat neutru – neadmiterea de trupe străine pe teritoriul său, etc.

Statele nealiniate

În 1955, la Conferința țărilor afro-asiatice de la Bandung, 113 state formează Asociația statelor nealiniate. **Nealinierea** presupune o politică de neaderare la alianțe militare și politice și de independență. Conferința de la Cairo(1961) și conferințe șefilor de state și de guverne (Belgrad) au determinat **criteriile de nealiniere:**

- promovarea unei politici independente;
- acordarea de sprijin mișcărilor de eliberare națională;
- neparticiparea la alianțe politico-militare;
- neparticiparea la alianțe bilaterale cu marile puteri;
- respingerea instalării de baze militare străine pe propriul teritoriu.

Nu s-a ajuns niciodată la cuantificarea unui statut internațional. După 1989 și dizolvarea fostei Yugoslavii, mișcarea de nealiniere și ideea de nealiniere a dispărut.

Alianțe, coaliții și aliniamente strategice neoficiale

La nivelul militar și politic **obiectivele comune** a două sau mai multe state se realizează prin **formule de cooperare întărită** ce presupun **angajamente exclusive** sau cu **obligativitate de compatibilizare a lor ulterioară** pentru acorduri pe alte aliniamente. Formele sunt Alianțele, coalițiile și aliniamentele strategice neoficiale.

Alianța este o formulă cuantificată și oficializată prin tratat scris, presupune preocuparea pentru o amenințare comună a statelor semnatare sau pentru realizarea de obiective comune în chestiuni de securitate internațională și **persistente** în timp. Dacă obiectivele sunt pe durată scurtă, mai puțin oficiale și mai specifice, se constituie **coaliții**(Irak).

Aliniamentele strategice neoficiale sunt forma cea mai laxă, necuantificată, dar durabilă și coerentă în fapt, cu acțiune reală. Ele pot apărea plecând aparent de la cu totul alte obiective, dar care se extind și se regăsesc în modul de utilizare al relației în chestiuni de natură militară și de securitate[4].

Toate aceste forme pleacă de la existența unei **amenințări comune percepute**. Nu înseamnă că nu există contradicții, conflicte și chiar războaie între membrii respectivei alianțe - Grecia și Turcia în cadrul NATO, URSS și China în anii ’60.

NATO, Pactul de la Varșovia, UE, Tratatul de Securitate americano-japonez sunt **alianțe**. Relații militare SUA-Coreea de Sud, SUA-Australia, SUA-Pakistan crează *aliați de facto*. **CSI** a avut chiar de la formare o componentă militară activă (inclusiv gestionarea arsenalului nuclear, gestionarea succesiunii URSS) deși a implicat **de facto** numai 4 state-Rusia, Belarus, Ucraina, Kazahstan. Apariția CSTO (Organizația Tratatului de Securitate Colectivă) nu a estompat rolul CSI de alianță de facto.

[4] Joshua Goldstein, Jon C. Pevehouse, Relații internaționale, Editura Polirom, 2008.

În ceea ce privește **aliniamentele regionale**, ele sunt mult mai multe, diverse chiar dacă nu neapărat cuantificate, au durată în timp și profunzime la nivelul colaborării.

Doctrina războiului drept

Un alt subiect legat intrinsec de neutralitate și nealiniere – pe lângă politicile de alianță și cooperare în fața unei amenințări comune – este cel al doctrinei războiului drept, a **utilizării legale și legitime a forței armate,** a **dreptului de intervenție** și a cooperării în operațiuni în afara hotarelor propriei țări[5]. Actualele politici de management comun al crizelor, dar și operațiunile validate de către NATO după războiul din Irak 1991 împotriva unui stat terț presupun cunoașterea acestor detalii pentru evaluarea corectă a **formei reale de neutralitate declarată**.

Consacrate anterior creării ONU principiile dreptului internațional menționează printre altele **Principiul nerecurgerii la forță și la amenințarea cu utilizarea forței** în relațiile internaționale dar și **Principiul soluționării pașnice a diferendelor internaționale**. Acest lucru nu înseamnă însă că războiul devine o formă nelegitimă de politică, odată ce aceeași Chartă a Națiunilor Unite permite utilizarea forței în cazul apărării suveranității, a independenței și a integrității teritoriale. **Dreptul la autoapărare** este cuantificat chiar și în cadrul statelor neutre (Convenția de la Haga, 1907).

Dreptul internațional public conține numeroase reguli privind **modul în care trebuie purtate războaiele**, crimele de război, statutul deținuților și răniților de război, a civililor în război, a copiilor sub arme, etc, și face distincție între **războiul drept** (legitim și legal, în general de apărare) și **războiul de agresiune** (ilegal). La origine stau texte biblice dar în cuantificarea din Charta ONU, sunt scoase în afara

[5] Joshua Goldstein, Jon C. Pevehouse, Relații internaționale, Editura Polirom, 2008.

legii doar **războaiele de agresiune**[6]. Regula se extinde nu numai la tancurile care trec granița, ci și la cele masate la graniță. Pentru legitimitatea și legalitatea unui război drept, trebuie să existe o **amenințare clară**, nu doar o rivalitate generală și o politică ostilă. Liniile de demarcaţie sunt subțiri, fragile și suportă interpretare, de unde și disputa pe raportul dintre **război preventiv** și **acțiune preemptivă**. E obligatoriu ca să existe acțiune – nu numai declarații – care să constituie agresiune, pentru a determina, juridic, **un război drept**.

Utilizarea forței militare de către state e legală în cazul **răspunsului la agresiune**. Doctrina războiului drept nu se bazează pe non-violență, atacul sau **agresiunea poate fi respinsă**, dar pot exista și **represalii, respectiv pedepsirea agresorului**. Aceste reacții pot interveni atât din partea statului ce a suferit agresiunea cât și a altor state din comunitatea internațională, tocmai pentru **a întări norma non-agresiunii** din Charta Națiunilor Unite (ref). Exemplul cel mai clar este acțiunea comunității internaționale în Irak, 1991, după ocuparea Kuwaitului, sau războiul din Afghanistan după 11 septembrie. În fapt, Charta ONU nu discută tema agresiunii în termenii războiului, ci ai **autoapărării statului agresat** și ai **acțiunii internaționale de poliție** împotriva agresorilor.

Se poate lesne observa că această teorie are **breșe importante** în ceea ce privește momentul în care agresorul este un actor non-statal, sau atunci când e vorba despre o agresiune internă a unui stat asupra propriilor cetățeni, a unei etnii, a unei religii, a încălcării drepturilor omului (de către un stat ce nu le recunoaşte ca atare), sau a **dreptului de intervenție** pentru a împiedica non-proliferarea nucleară, genocidul, sprijinirea terorismului, acțiuni sancționate de către ONU.

---

[6] Michael Waltzer, „Arguing about War, Yale, 2004; Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations", Basic, New York, 1992.

3.2. Ambiguitățile neutralității elvețiene

Ueli Maurer, membru al Partidului Poporului Elvețian (SVP), de dreapta, ales în Consiliul Federal(autoritatea executivă elvețiană de 7 membri ai Elveției) conduce din 1 ianuarie 2009 Departamentul Federal al Apărării, Protecției civile și Sporturilor, cu implicații majore în politica externă – Departament Federal condus de social democratul Micheline Calmy-Rey – autorul noțiunii de **„neutralitate activă“** în politica externă. Astfel se punea ultima piatră în a arăta că **neutralitatea elvețiană** este o noțiune și concept situat pe un teren alunecos și care nu mai e **deloc neutră**[7].

Istoricul neutralității elvețiene

Noțiunea de neutralitate elvețiană a evoluat în timp. De la înfrângerea în Bătălia de la Marignano, în 1515, Confederația Elvețiană s-a abținut să participe în conflicte cu excepția nevoii strigente de apărare. Motivul a fost diferența de greutate specifică față de cei doi mari vecini ai săi francezi și germani.

În 1648, Pacea de la Westphalia și în 1816 Congresul de la Viena al marilor puteri Europene a recunoscut **„neutralitatea armată permanentă**“ a Elveției – din cauza importanței strategice a regiunii Alpine și a cererii constante de luptători mercenari Elvețieni (și astăzi paznicii tradiționali ai Scaunului Papal și ai securității de la Vatican).

După Primul Război Mondial, Elveția a adoptat „**neutralitatea diferențiată**“ și s-a alăturat Ligii Națiunilor susținând formele de sancțiuni economice ale organizației mondiale. Această politică a fost abandonată în 1938 în favoarea „**neutralității integrale**“ eliminând și posibilitatea ralierii la sancțiuni economice dictate de organizația mondială.

[7] „Ambiguities of neutrality“ Myriam Käser in Zurich for ISN Security Watch, 15 Dec 2008.

Neutralitatea armată a fost reafirmată în cel de-al Doilea Război Mondial și după, neutralitatea devenind un laitmotiv al politicii externe elvețiene. Cum țara reușise să se țină relativ departe de război, neutralitatea a devenit un pilon important al identității naționale elvețiene.

Atunci când Consiliul de Securitate al ONU a adoptat sancțiuni asupra Irakului după invadarea Kuwaitului în 1990, Consiliul Federal Elvețian a sprijinit aceste sancțiuni economice, declarându-le compatibile cu neutralitatea. Deși s-a reîntors astfel la politica **neutralității diferențiate**, Elveția nu a mai marcat acest lucru și simbolic, cuantificând această opțiune. În 1995, Elveția a permis tranzitul personalului și echipamentului militar pentru misiunile internaționale IFOR/SFOR pentru Bosnia-Herzegovina. Totuși a respins cererile de survol ale zborurilor militare în timpul crizei din Kosovo, în 1999 și în timpul invaziei din Irak, în 2003, pe motiv că lipsea mandatul ONU, implementând astfel un model al legii clasice a neutralității.

Politica de neutralitate și legea neutralității

Există o confuzie ce se face între **politica de neutralitate** și **legea neutralității**. **Politica de neutralitate** cuprinde acțiuni voluntare în timp de pace a unui stat declarat neutru pentru a-și asigura credibilitatea și eficacitatea propriei neutralități declarate. Politica de neutralitate este foarte flexibilă și poate fi adaptată la circumstanțe.

Legea neutralității a fost codificată ultima oară în 1907 în cadrul Convenției de la Haga și a fost implementată numai **în caz de conflict armat**. Ea oprește un stat declarat neutru să intervină în orice conflict și în schimb îi oferă dreptul la integritate teritorială. În orice moment altul decât cel al unui conflict, statul neutru poate renunța la statut prin simpla declarație unilaterală.

Legea neutralității nu a mai fost revizuită de mai bine de 100 de ani. Convenția de la Haga este bazată pe înțelegerea războiului ca o formă legitimă de politică, o noțiune depășită odată cu intrarea în vigoare a Chartei Națiunilor Unite.

Ca rezultat, **legea cutumiară** este cea mai importantă doar pentru Elveția și este definită exclusiv de către **practica elvețiană**, deoarece nu există alte state neutre rămase. Astfel Suedia, Finlanda și Austria sunt **state nealiniate**, iar Irlanda este încadrabilă în aceeași categorie. Istoric, neutralitatea a contribuit la stabilitatea Europei și a permis Elveției să ofere bune oficii în mai multe ocazii. Azi, însă, neutralitatea nu servește decât pentru a marca piatra de temelie a **identității elvețiene**.

Neutralitatea elvețiană astăzi

Încă din 1993, Consiliul Federal Elvețian a schimbat în raportul despre neutralitate formula tradițională de **„securitate prin neutralitate și independență**“ în **„securitate prin cooperare“**, subliniind astfel că neutralitatea singură nu poate să protejeze țara împotriva amenințărilor noi precum terorismul, crima organizată și distrugerea mediului.

Principiul unei **politici externe și de securitate participativă** pentru a confrunta amenințările moderne a fost reafirmat de declarațiile succesive ale guvernului elvețian. Cu numai 10 zile înainte de 11 septembrie 2001, revizuirea parțială a Doctrinei Militare a intrat în vigoare și a reglementat participarea Elveției la misiunile de menținere a păcii ale ONU și OSCE, oferind baza legală pentru înarmarea soldaților trimiși în misiuni în afara hotarelor pentru auto-protecție.

Calmy-Rey, ministrul federal elvețian de externe, a înțeles tensiunile între **mitul neutralității** – important pentru identitatea elvețiană – și realitățile mediului de securitate actual, de aici și definiția unei

„neutralităţi active“ ce include solidaritatea cu comunitatea internaţională şi adaptarea la circumstanţele reale.
Ministrul elveţian al Apărării, Maurer vede chestiunea neutralităţii într-o cheie **tradiţional-izolaţionistă**, rezervând Armatei Elveţiene rolul în Apărarea Naţională şi opunându-se implicării externe a trupelor.

Totuşi, Consiliul Federal a tranşat disputa refirmând angajamentele şi deciziile anterioare referitoare la participarea elveţiei la operaţiunile de menţinere a păcii. Asta deoarece **neutralitatea nu a fost niciodată un scop al politicii externe elveţiene, ci mai degrabă un mijloc** pentru a atinge alte obiective precum securitatea şi integritatea teritorială a Elveţiei[8].

3.3. Suedia şi Finlanda. Statut post-neutru sau pre-aliat

Istoria comună a opţiunilor de securitate suedeză şi finlandeză

La începutul secolului 21, două au fost trendurile de dezvoltare cu influenţe majore asupra securităţii continentului: extinderea NATO şi adoptarea noului Concept Strategic la Washington, în 1999 şi aplicarea lui în Kosovo şi extinderea UE cu adoptarea Politicii Externe şi de Securitate Comune, în simbioză cu NATO (în special din cauza numărului mare de state membre ale ambelor organizaţii, în mai mică măsură la nivel instituţional până la revenirea Franţei în structurile militare ale Alianţei, la summitul de la Strasburg şi Kiel, aprilie 2009).

În acest context s-a desenat poziţia complicată a Suediei şi Finlandei, state neutre în timpul războiului rece, dar care au intrat în 1995 (alături de Austria) în Uniunea Europeană, au relaţii strînse cu NATO pe care-l privesc ca principal instrument de securitate pe continent şi

8 „Ambiguities of neutrality“ Myriam Käser in Zurich for ISN Security Watch, 15 Decembrie 2008.

își dispută **„nealinierea“ în contextul participării active la deciziile UE** și susținerea PESC și PESA, cooperează cu NATO și-și **dezvoltă forțele militare interoperabile cu Alianța**, participînd la misiuni în special în managementul crizelor. De aici și dezbaterea constantă în ambele societăți despre cât de nealiniate mai sunt astăzi și dacă optează sau nu pentru integrarea în NATO.

Strategiile de securitate ale Suediei și Finlandei sunt diferite, dar ambele au elemente în comun: astfel, ambele erau neutre militar în timpul războiului rece (în sens de nealiniere) și ambele **au renunțat la „nealinierea politică**“ odată cu intrarea în UE și lansarea ESDP. Ambele susțin un rol mai important al UE în politicile de securitate și în arena internațională și au ratificat fără probleme Tratatul Constituțional și Tratatul de la Lisabona (asumîndu-și regulile PESAC, clauza de solidaritate și angajamentul respectării politicilor externe comune ale UE). Ambele cooperează cu NATO și sunt observatori în UE. Totuși niciuna nu a decis să renunțe la ne-alinierea formală și să intre în NATO, deși dezbaterea internă există în ambele state. Acest lucru le leagă și au cooperare extrem de strânsă comună, inclusiv prin articole și politici comune, declarându-se mai aproape decât erau în 1809, când Suedia a pierdut Finlanda luată de Rusia.

La nivelul diferențelor, ele sunt date pe de o parte de **statutele diferite geografice și geopolitice** – Finlanda este stat de frontieră geopolitică, având graniță cu Rusia, Suedia e stat protejat, având Finlanda între ea și Rusia, Finlanda a avut două războaie cu URSS în al doilea război mondial, Suedia este în pace de 200 de ani, Finlanda percepe amenințarea rusă direct, Suedia în mai mică măsură – dar și de **tradiție** – „neutralitatea“, atât cât este ea e mai aproape de tradiția și identitatea suedeză decât de cea finlandeză.

În perioada Războiului Rece, Finlanda a dorit un statut similar Suediei, și s-a raportat mult la decizii de securitate ale acesteia. După

prăbușirea URSS și abolirea Tratatului de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală cu Uniunea Sovietică, Finlanda s-a regăsit liberă și nu și-a mai dorit o altă situație, relațiile sale tradiționale cu URSS, normalizate și transferate în relația cu Rusia au creat o nouă valoare adăugată UE și statutul său a prosperat din această plus-valoare strategică. Mai mult, revenită după căderea economică din anii ’90, Finlanda nu mai reclamă imitarea modelului social al vecinului său cum o făcea anterior. Proba independenței de Suedia a Finlandei vine din aderarea la Uniunea Monetară Europeană, pas pe care Suedia nu l-a făcut încă.

Cât de neutre au fost și mai sunt Finlanda și Suedia

Oficial, și Suedia, și Finlanda au fost neutre în timpul războiului rece. Dar politicile de neutralitate au fost diferite. Finlanda s-a aflat în sfera de interese a Uniunii Sovietice, în timp ce Suedia nu. Este cel mai pur element de analiză ce arată forța geopolitică, respectiv **impactul major al poziției geografice asupra politicilor de securitate** ale celor două state, respectiv asupra **politicii de neutralitate**, în cazul în speță. Mai mult, securitatea Suediei era direct legată de cea a Finlandei și invers, deoarece nici una nu dorea ca Finlanda să intre mai mult în controlul militar sau chiar ocupație rusă, fapt ce ar fi afectat ambele state.

În cazul Suediei, **politica de neutralitate a fost o poveste de succes** – cu 200 de ani de pace, după pierderea statutului de mare putere. Suedia nu a fost implicată în războiul Crimeii, în primul și al doilea război mondial – deci neutralitatea a fost privită ca o soluție de securitate. Dar Suedia a avut și are o puternică Armată, cu investiții majore în politica de Apărare, dacă în perioada Războiului Rece a criticat în mod egal ambele tabere, neutralitatea sa reală dar activă a fost dublată de **pregătiri secrete de cooperare cu NATO în caz de**

război [9]. Deci am avut de a face cu o neutralitate pe timp de pace ce pregătea o raliere la NATO în timp de război, în cazul unui atac al URSS.

Raportul Comisiei asupra Politicii de Neutralitate din 1994 a dat publicităţii conţinutul relaţiilor Suedia-NATO din perioada Războiului Rece. Astfel, deşi nu avea **garanţii formale de securitate** din Vest şi nici nu era pregătită să primească asistenţă majoră directă din partea NATO, Suedia era pregătită să primească asistenţă indirectă. Mai mult, **Suedia a acţionat ca un aliat real al NATO în timp de război**, în principal este vorba despre sprijinul acordat pentru bombardamentele strategice în baze aeriene şi porturi de la Marea Baltică pe care Suedia le-a oferit, inclusiv a **pregătit aeroporturile**, lărgind şi lungind pistele, pregătind eventuale aterizări de urgenţă ale bombardierelor NATO/americane ce veneau din bombardamente, inclusiv **acordarea dreptului de survol şi utilizare a teritoriului** în acest scop.
Comisia pentru politici de neutralitate a relevat 5 direcţii de pregătire:

- contacte la vârf cu personalul NATO pentru pregătire şi cunoaştere reciprocă a poziţiilor – în special din Norvegia şi Danemarca;
- mijloace de comunicaţii sigure, coordonare aeriană Suedia-NATO;
- pregătirea pentru utilizarea aeroporturilor civile şi militare din Suedia de către NATO;
- coordonarea supravegherii aeriene cu NATO;
- schimburi de informaţii militare cu NATO (nota ante).

În plus, Suedia avea din anii 80 personal militar stabilit într-un **cartier general secret în Marea Britanie** şi avea pregătită **conducerea Suediei de către un guvern în exil** aici, în caz de atac Sovietic[10].

---

9 Wilhelm Agrell, „Preparation for the reception of military assistance 1946-1969".

10 Raportul Comisiei asupra Politicii de Neutralitate din 1994.

SUA luase angajamentul apărării Suediei inclusiv cu utilizarea bombei atomice prin Decizia din 1960 de pregătire a asistenței în caz de agresiune asupra Suediei. În fapt, **Suedia era acoperită de garanții și apărată de către NATO**[11], deoarece era importantă strategic pentru Alianță pentru Apărarea Norvegiei și a Danemarcei și pentru menținerea liniilor maritime transatlantice. Mai mult, NATO nu considera că Suedia ar rămâne neutră în cazul izbucnirii războiului, deci neutralitatea nu era un obstacol pentru cooperarea militară. Suedia era un stat **neutru pro-occidental** sau chiar **cel de-al 17-lea membru al NATO**[12].

Suedia nu a intrat în NATO înainte de sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea Uniunii Sovietice din cauza Finlandei, care, pe **principiul „echilibrului Nordic“**, risca să fie ocupată de către URSS, fapt ce împieta direct și asupra propriei securități. Ulterior, cultura neutralității ca bună practică și ca poveste de succes a blocat această perspectivă, deși apariția publică a dovezilor privind „neutralitatea falsă“ a Suediei începe să afecteze și să schimbe poziția populației. Ce rămâne sigur este **dependența de securitatea Finlandei** și deci **coordonarea politicilor de intrare în organismele de securitate internaționale**.

În cazul **Finlandei**, situația este complet diferită. Ea a fost lăsată în sfera de interese sovietice și obligată să semneze Tratatul de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală cu URSS, în 1948, acesta conținea **elemente de cooperare militară cu Moscova** și, ca să le evite, Finlanda a adoptat neutralitatea din 1955. Cum Moscova intervenea în afacerile interne ale Finlandei, Helsinki-ul a fost obligat la o „**politică de flexibilitate**“ care contrapunea Tratatului cu URSS politica sa de neutralitate – care nu a fost recunoscută de URSS decât în 1989.

---

[11] Tapani Vaahtoranta, Tuomas Forsberg, „Post-neutral or pre-allied. Finnish and Swedish Policies on the EU and NATO as Security Organisations“, UPI Working Papers, 29(2000), The Finnish Institute for International Affairs.

[12] Stephen M. Walt, „The Precarious Partnership: America and Europe in the New Era“, Atlantic Security, Council of Foreign Relations, Lillington, 1998.

Moscova dorea Finlanda realmente în sfera sa de influență, potrivit Tratatului, iar Finlanda utiliza neutralitatea pentru a se îndepărta de Moscova. Dar Nikita Hrisciov a forțat cooperarea militară în timpul „crizei notelor din 1961“, dar a fost forțat să accepte amânarea aplicării acordului militar. În 1968, după Primăvara de la Praga presiunea Moscovei s-a întețit pentru a aplica prevederile militare, iar în 1978 Finlanda a reușit cu greu să deturneze exercițiul comun finlandezo-sovietic. Deci neutralitatea Finlandei era una pro-sovietică, și nicidecum o aliniere(potrivit Tratatului). Mai mult, s-a instituit **conceptul de „finlandizare“** pentru a exprima controlul total sovietic asupra unei țări formal neocupate și independente. **Alternativa la neutralitate a Finlandei a fost integrarea în blocul răsăritean**.

După 1989, URSS a utilizat „politica de neutralitate“ declarată de Finlanda pentru **a bloca accederea ei în organizațiile occidentale**. Astfel, dacă anterior Moscova controla relațiile politice și economice ale Finlandei cu vestul și le limita drastic, după 1989 ele au fost utilizate pentru a nu permite depărtarea Finlandei de Moscova – chiar dacă nu mai existau instrumente pentru menținerea în sfera sa de influență. Totuși ambele state au accedat în UE, în 1995, apoi au susținut Politica Externă și de Securitate și componenta de Securitate și Apărare, intrând formal în acorduri militare și de securitate cu instituțiile occidentale.

Dacă Finlanda a apărat cu îndârjire neutralitatea contra forțării sale în îndeplinirea **acordurilor de cooperare militară din tratatul cu URSS**, în paralel a făcut o politică de neutralitate de pregătire pentru a se apăra în cazul unui atac asupra sa. La intrarea în UE, Finlanda a declarat că principala motivație nu este una politică sau economică – deși Finlanda a fost întotdeauna un stat democratic, cu economie de piață – ci una de **asigurare a securității,** deci Finlanda a avut nevoie de **mai mult sprijin extern, occidental**, pentru politicile sale de securitate[13].

[13] Mauno Koivisto, „Witness of History. The memories of a former President of Finland 1982-1994“, Hurst and Co, London, 1997.

De aceea **neutralitatea este privită în Finlanda ca un eşec**. Finlanda a încercat neutralitatea între cele două războaie mondiale, dar politica a fost un eșec. În 1939, URSS a atacat Finlanda. După eșecul dintre războaie, un alt eșec l-a constituit neutralitatea din timpul războiului rece, o perpetuă bătălie pentru a menţine ţara în afara sferei de influenţă sovietică. E motivul pentru care publicul din Finlanda, în mod paradoxal, își vede viitorul mai aproape de **o garanţie viabilă de securitate ca NATO** decât în altă formulă, chiar și într-o neutralitate utilizată astăzi împotriva aspirațiilor sale pro-occidentale.

Deși cu istorii și culturi diferite, **Suedia şi Finlanda nu au fost real neutre, nici măcar nealiniate, în perioada războiului rece** și nu sunt nici astăzi. Finlanda discută cel mai acut aderarea la NATO în timp ce are tendința de a amplifica la maximum responsabilitățile UE, căreia îi aparține. Cât despre Suedia, ea are o cultură publică a neutralității mai dezvoltată, ultimele documente din perioada războiului rece o recomandă mai degrabă pentru perspectiva integrării în structurile militare occidentale iar **nealinierea nu este o descriere corectă a situației prezente**.

Relațiile de securitate ale Suediei și Finlandei: post neutralitatea spre pre-aderare

Fără să facem o trecere în revistă majoră a pozițiilor și dezvoltărilor pro-aderare ale partidelor și curentelor politice din cele două țări, ne vom opri în cele ce urmează asupra situaţiei actuale post-neutralitate a celor două state. Am văzut că relația cu UE este extrem de importantă și că ambele state susțin **dezvoltarea responsabilităților în domeniul apărării și securității** din partea UE. Mai mult, ambele au făcut parte, în perioada 2003 a crizei transatlantice din categoria statelor UE ce au insistat pentru **coordonarea relațiilor UE-NATO**, recunoscând rolul NATO în securitatea Europei.

În ceea ce privește relația cu NATO, ambele state sunt în Parteneriatul pentru Pace din 1994, apoi au intrat din 1995 în PARP – procesul de

planificare și trecere în revistă al NATO și statelor partenere. Din 1997 ambele au adoptat multiple Obiective de interoperabilitate cu alianța, participă cu armatele la exerciții NATO și au participat în operațiunile IFOR și SFOR din Bosnia și KFOR din Kosovo, 1999. Finlanda a intrat în Dialogul Intensificat din 1996 și ambele state se află în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic încă din 1997. Finlanda este observator în Consiliul Cooperării Nord-Atlantice încă din 1992 și ambele state au relații diplomatice cu NATO și civili și militari în structurile NATO. În fapt, în ceea ce privește cooperarea cu NATO, statutul poate fi descris ca cel de **stat membru fără Articolul 5**[14]**.**

În ceea ce privește **strategiile de securitate** ale celor două state, ele sunt diferite și sunt influențate de cultura, memoria istorică și locațiile geografice diferite. Formal ambele au **politică declarată de nealiniere**, dar explicațiile și limitele ei sunt diferite. Finlanda promovează stabilitatea iar pentru acest lucru, **în circumstanțele prezente, rămâne nealiniată**[15] în timp ce Suedia menționează că „nealinierea militară contribuie la stabilitatea unei părți a Europei în vecinătatea căreia se produc schimbări majore“[16].

Nealinierea declarată este înțeleasă într-un sens extrem de **flexibil și cu referire la limitări asupra unor domenii foarte înguste**, în ambele cazuri. Suedia a rămas la ideea **nealinierii în război**, deși atât ea cât și Finlanda acceptă că **aceasta este doar o opțiune**. Suedia a produs o modificare în 1992 când neutralitatea în război s-a restrîns doar la războaiele din vecinătatea sa, și aici ca o posibilitate: „Suedia *își rezervă posibilitatea de a fi neutră* în cazul unui război în

---

[14] Tapani Vaahtoranta, Tuomas Forsberg, „Post-neutral or pre-allied. Finnish and Swedish Policies on the EU and NATO as Security Organisations“, UPI Working Papers, 29 (2000), The Finnish Institute for International Affairs.

[15] Programul de guvernare al celui de-al doilea guvern Pavavo Lipponen.

[16] Bjorn von Sidow, „Sweden Security in the 21st Century“, Regeringskansliet, Stokholm, 1999.

vecinătatea sa[17]". Ulterior, ministrul de Externe Anna Lindh a adus noi clarificări susținând că „Suedia nu ar putea să rămână complet neutră dacă, de exemplu, Norvegia sau Estonia ar fi atacate"[18]. Chiar și părintele neutralității suedeze, Sverker Astrom, a fost obligat să recunoască drept superfluă neutralitatea de astăzi pentru că „nu mai e posibil astăzi ca Suedia să rămână neutră în cazul unui război"[19].

În cazul Finlandei, **schimbările în doctrina de securitate sunt și mai radicale**[20]. Practic, Finlanda acceptă și „asistența altor state în cazul unui atac"[21] și nu mai vorbește în documentele sale despre „apărarea independentă" ci despre „apărarea credibilă". **Primirea asistenței pentru apărare** de la SUA și NATO aduce practic la zi diferența ce a existat față de Suedia Războiului Rece. Mai mult, Finlanda acceptă public faptul că **aderarea Finlandei la NATO este posibilă în principiu**.

Dealtfel ambele state privesc **aderarea la NATO ca o posibilitate**, și ambele au susținut că doresc să „lase ușa NATO deschisă pentru ele"[22]. Și în cazul **participării la misiuni internaționale** nu există nici o restricție, au făcut-o ambele state, dar Finlanda are menționată în legea privind managementul crizelor **obligativitatea unei decizii a Consiliului de Securitate al ONU** pentru a participa la orice operațiune.

---

17 Declarația Guvernului în Dezbaterea Parlamentară asupra politicii Externe, 10 februarie 1999.

18 Dick Ljundberg, Dagens Nyheter, 10 februarie 1999.

19 Sverker Astrom, Dagens Nyheter, 8 februarie 2000.

20 Kari Mottola, „Between Order, Uncertainty and Possible. – Outlining the Finnish Security Policy as a Mamber of the EU", University of Tampere, 1998.

21 The European Security Development and Finnish Defense, Report by the Council of State to the Parliament, 17 martie 1997.

22 Tapani Vaahtoranta, Tuomas Forsberg, „Post-neutral or pre-allied. Finnish and Swedish Policies on the EU and NATO as Security Organisations", UPI Working Papers, 29(2000), The Finnish Institute for International Affairs.

3.4. Modelul cheltuielilor militare elvețiene în Apărare

Cercetătorii elvețieni au făcut un studiu[23] referitor la **cheltuielile militare ale Elveției, stat neutru**, plecând de la preconcepția existentă potrivit căreia un stat neutru ar avea mai puține amenințări, deci o capacitate mai mare de a se apăra cu cheltuieli mai puține decât un stat aflat într-o alianță militară, care trebuie să cheltuiască potrivit regulilor de împărțire a costurilor amenințărilor externe. Studiul e făcut pe perioada 1975–2001, deci până la conturarea evidentă a **terorismului ca actor global** și amenințărilor aferente acestui flagel. Mai mult, el se raportează la Elveția, stat neutru tradițional, situat în mijlocul Europei, a UE și NATO, deci, virtual, protejat de amenințări externe din rațiuni de poziție geopolitică. Rezultatul studiului este, totuşi, neaşteptat. Deşi cheltuielile sunt mai scăzute procentual, **Elveţia urmează aceeaşi curbă a variantiei acestor cheltuieli** și proporțional aceleași cheltuieli ca un stat din NATO și chiar aceeași curbă cu SUA. Deci **beneficiile poziției geografice** în mijlocul unei alianţe şi a unei uniuni politice au fost contrabalansate de **principiul apărării comune** ce presupune împărțirea costurilor cu aliații.

Una dintre preocupările și sarcinile principale ale unui stat este aceea de a-și **apăra teritoriul şi populația** de amenințările externe, state, actori non-statali, grupuri teroriste. Cum Elveția se află în centrul Europei, orice ar putea presupune că și **percepția internă a riscurilor și amenințărilor**, și cheltuielile sale militare sunt mai reduse decât dacă ar fi membru al unei alianțe politice. Mai mult, cum este stat declarat neutru, Elveția nu trebuie să contribuie la nici o acțiune militară externă de orice fel, în afara hotarelor. Pe de altă parte, **Elveția nu se poate baza pe nici un aliat** pentru propria apărare, deci trebuie să-și structureze singură categoriile de forțe necesare pentru fiecare tip de amenințare, chiar dacă prin poziția sa geografică în mijlocul Europei nu este amenințată de niciun stat vecin cu un potențial război sau acțiune militară.

[23] Thomas Bernauer, Vally Koubi, Fabio Ernst, „Does neutrality make a difference? Explaining patterns of Swiss Defense Spending in 1975-2001“, Working Paper 27/2006, Center for Comparative and International Studies (ETHZ), Zurich University.

Iată deci două categorii de determinanţi, una ce diminuează în mod direct cheltuielile pentru apărare, alta care le majorează aceste cheltuieli(prin faptul că aceste costuri nu sunt împărțite cu aliații din cadrul unei alianțe militare). Indirect, de asemenea, era de aşteptat ca percepţia politicienilor asupra ameninţărilor şi riscurile confruntate de Elveţia să fie mult mai redusă, deci să determine mai puţine solicitări de finanţare pentru mai puţine riscuri. Rezultatul cercetării arată că nivelul este realmente mai redus, proporţional, dar că **neutralitatea și situarea geografică nu arată o insularizare completă a țării de trendul și „moda“ amenințărilor**, din contră, curba amenințărilor și a cheltuielilor urmează aceeași formă ca un stat dintr-o alianță sau chiar ca Statele Unite, luate ca punct de referință (în ciuda nivelului cheltuielilor bugetare și a ambițiilor cuantificate în cadrul startegiilor de securitate naționale ale SUA, ce ar recomanda o componentă mai importantă din PIB alocată cheltuielilor de Apărare). Practic, **percepţia ameninţărilor „noi“ e comparabilă, dar costurile sunt mult mai mari** pentru că nu sunt împărțite cu alți aliați.

După o trecere în revistă a diferitelor şcoli şi modele comparative ale cheltuielilor bugetare pentru apărare şi dependenţelor de factori terţi, autorii se opresc pe un model de analiză creat ce depinde de **trei factori majori**:

a. politicile organizaţionale și birocratice dependente de modelul de cultură de securitate al statului (inerţia cheltuielilor de apărare datorate politicilor caracteristice statului)
b. schimbarea mediului de securitate internaţional
c. factori economici interni

Dar să vedem ce relevă studiul în fiecare direcţie de influenţă în parte:

a. inerţia cheltuielilor arată dependenţa modelului comportamental al politicienilor şi instituţiilor în faţa ameninţărilor în funcţie de obiceiul şi cutuma reacţiilor în timp, de un model comportamental stabilit într-un interval mare de timp anterior. Cercetarea arată că persistenţa

modelului este 0.98, adică regresul, diminuarea reacției (politici pacifiste, crize economice, ieșirea din scenă a unei amenințări trecute) are un impact aproape nul, iar influența modelului instituțional birocratic este extrem de mare la nivelul politicilor (influențează bugetele de cheltuieli în proporție de 85%)

b. De principiu, **mediul internațional** afectează proporțional și cheltuielile de Apărare a unui stat neutru (cu impact mai mare la apariția noilor amenințări, căci cheltuielile nu se împart și cu scăderi mai mari în cazul dispariției unor amenințări). Totuși, cursa înarmărilor nu a afectat proporțional Elveția, dar nici nu a lăsat-o indiferentă (fiind stat neutru ne-am fi așteptat la un asemenea comportament) așa cum încheierea războiului rece nu a dus la o cădere substanțial mai mare a cheltuielilor și percepției amenințărilor în acest stat neutru. Comparația cu raportarea la nivelul 1975 ca unitate față de Statele Unite (până în 2001 pentru a evita impactul divergent al lui 11 septembrie) a determinat o curbă similară (figura 1), ceea ce întărește ideea că decidenții elvețieni au luat în calcul că un eventual șoc conflictual între NATO și statele Tratatului de la Varșovia ar fi dus la **efecte de răspândire a șocului în toată regiunea**, de aceea au urmat modelul oricărui stat aliat (SUA, cu responsabilități majore în alianță, în speță) și au menținut nivelul cheltuielilor proporțional amenințărilor externe.

Un studiu similar a comparat procentele din PIB alocate apărării de cele 4 cele mai importante state din NATO și de două state neutre, Elveția și Austria. Rezultatele arată **cursul proporțional, în tandem**, al cheltuielilor militare ale tuturor acestor state, cele 4 state NATO (SUA, Marea Britanie, Franța, Germania-federală, reunificată) și cele două neutre, deși cele 4 state NATO percep amenințări și riscuri mult mai importante decât Elveția și Austria. Cum rezultatele se aplică egal și Austriei, ele demonstrează că sunt consistente când se

referă direct la rezultate ce vizează **statutul de neutralitate în sine**, nu la poziție geografică – în mijlocul unei singure alianțe, Elveția, sau la confluența dintre două alianțe, Austria (extinderea Alianței la Est și dispariția războiului Yugoslav intervenind mai târziu).

c. **condiții economice interne**
Evaluarea în acest punct se referă la a lua în considerare dependența bugetului Apărării de criterii precum creșterea economică, șomajul, deficitul guvernamental federal. Rezultatul arată că **decidenții elvețieni nu au folosit bugetul Apărării pentru reglaje macroeconomice pe termen scurt**, ci au menținut același nivel dependent de primele două condiții, nu de situația economică ce nu are deloc impact asupra cheltuielilor bugetare pentru Apărare.

Concluzia studiului[24] este că **Elveția, ca stat neutru**, a respectat în orice moment paternul/modelul de cheltuieli și percepție a riscurilor și amenințărilor ca orice stat membru al NATO, alianța ce o înconjoară, și **nu a avut un comportament de cheltuire și alocare a bugetului Apărării diferit**, prin faptul că este un stat neutru, înconjurat de o alianță care, geografic, o apără implicit. Mai mult, la fel a procedat și celălalt stat neutru Austria (fapt de așteptat mai mult, inițial prin prezența la froniera Alianței, ulterior prin intrarea în UE).

În ceea ce privește **amenințările viitorului**, cum Terorismul s-a profilat drept principală amenințare, aceasta deja **nu mai are relevanță teritorială**, deci poate afecta la fel un stat neutru și un stat aliat, însă și cheltuielile în acest caz nu mai sunt diferite atunci când trebuie să reacționezi singur sau să împarți cheltuielile cu aliații, deoarece terorismul nu are relevanță teritorială iar combaterea lui depinde direct de ce se întâmplă în propria țară, de ce fac vecinii în

---

[24] Thomas Bernauer, Vally Koubi, Fabio Ernst, „Does neutrality make a difference? Explaining patterns of Swiss Defense Spending in 1975–2001“, Working Paper 27/2006, Center for Comparative and International Studies (ETHZ), Zurich University.

politica de migrație, trafic și control al frontierelor și mai puțin de ce fac aliații. Din acest punct de vedere, **regulile JAI şi Schengen devin egal importante pentru statele neutre ca şi pentru statele membre UE şi ale spaţiului Schengen** (din cauza costurilor nerespectării aceluiași set de reguli pentru vecini și a politicilor de vize și legate de libera circulație). Dar odată adoptate regulile comune Schengen, se ridică problema în ce măsură această regulă mai este compatibilă cu neutralitatea.

3.5. Concluzii: Neutralitatea și nealinierea în Europa

Studiile comparative arată că avem astăzi de a face în Europa cu 5 state pretins „neutre": patru sunt și au fost, în fapt, nealiniate, şi toate sunt astăzi membre ale UE – Austria, Suedia și Finlanda intrate în 1995 și Irlanda; cel de-al cincilea este statul „tradițional neutru", practic singurul ce are o neutralitate permanentă validată de către tratate, Elveția.

Am văzut însă că **neutralitatea de fapt** nu are nimic de a face cu **imaginea teoretică a neutralității permanente**, nici cu **nealinierea**. Cel puțin în cazul celor 4 state europene (mai puțin referendumul din Irlanda asupra Tratatului de la Lisabona), practic cele 4 state sunt aliniate, au renunțat la neutralitatea politică, și-au acomodat politicile externă, de securitate și apărare cu statele UE, au relații cu statele NATO și acceptă sprijinul reciproc în caz de atac și inclusiv clauza de solidaritate a Tratatului de la Lisabona a PESAC. În relație cu NATO, doar calitatea de membru lipsește, dar e lăsată deschisă ușa intrării în Alianță (nu explicit în cazul Irlandei), se acceptă neutralitatea în război doar ca o opțiune și, în două cazuri - Austria și Irlanda – se menționează explicit nevoia unui referendum pentru intrarea în NATO.

În cazul Austriei și a Irlandei, Constituția a fost modificată la nivelul neutralității cu interpretări și derogări pentru a permite intrarea în PESC și PESA, azi în PESAC. Iar în relația cu NATO(mai puțin

Irlanda), relația este de interoperabilitate, parteneriat, participare la misiuni, participare în staff şi **membru de facto fără articolul 5**. Practic cele 4 state au reuşit să conserve doar **imaginea de state neutre** şi **non-apartenența formală la NATO**[25].

În cazul Elveției, aici neutralitatea are conținut de simbol de **identitate națională**, deşi conținutul este mult alterat, după cum am văzut. Rațiunea are rădăcini şi semnificații domestice ținând de **perspectiva coeziunii statale**. Pe de altă parte, acest concept nu a exclus tentativa de apropiere de UE, perspectiva intrării în Schengen sau măcar adoptării regulilor comune Schengen și o armată puternică – ca şi în cazul celorlalți „neutri“- şi cheltuieli bugetare militare ce urmează perfect curbele similare ale tuturor celorlalte state, neutre sau membri esențiali şi majori în NATO, inclusiv SUA. Mai mult, creşterea amenințărilor neconvenționale riscă să determine o **creştere a proporției de buget alocat apărării și elementelor complementare de securitate**.

3.6. Republica Moldova și neutralitatea

Cât de neutră este și poate fi Republica Moldova. Aspecte juridice

Consacrarea neutralității

Republica Moldova și-a consacrat neutralitatea prin Constituția adoptată în 29 iulie 1994 și publicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 12.08.1994.

„Articolul 11
Republica Moldova, stat neutru
(1) Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă.
(2) Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său.“

[25] Hanna Ojanen, Neutrality and non-alignment in Europe today, Finnish Institute of International Affairs, UPI, 2003.

Tipul de neutralitate promovat, prin formularea articolului, este o neutralitate permanentă nedefinită – deci prezumat clasică, tradițională. Mențiunea la cel de-al doilea aliniat a faptului că nu permite dislocarea de trupe militare ale altor state este o referință directă la neutralitatea militară, dar acest lucru nu exclude conținutul din primul aliniat care se referă la neutralitatea politică.

În acest context, mai trebuie să facem referire la un articol al Constituției ce consacră supremația legii fundamentale:

„Articolul 7
Constituția, Lege Supremă
Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică."

În acest moment, trebuie să judecăm toate tratatele, acordurile internaționale și orice altă lege sau act juridic prin prisma Constituției. Avem la dispoziție două școli de abordare: una **normativistă**, riguroasă, exactă, tradițională,care judecă regulile și legile în litera și spiritul lor și una **funcționalistă**, care pune în prim plan modul real de funcționare în practică a normelor, a raportului de forțe politice și a echilibrului de context, deci a unei libertăți de interpretare a normelor și de nuanțare a interpretărilor pe realitățile curente.

Situația de fapt a Republicii Moldova

Nealiniere și neutralitate militară alterate

În dezbaterea anterioară despre neutralitatea și nealinierea unor state europene am văzut extrem de clar postura *de facto* care ar califica formal Elveția drept **stat neutru** și celelalte 4 state din UE – Austria, Suedia, Finlanda și Irlanda - ca state **nealiniate**, dar, în fapt, cu definiții laxe și largi ale acestor norme, departe de conceptele teoretice. În aceeași cheie vom încerca să interpretăm **tipul de**

politică de neutralitate pe care o propune Republica Moldova – bazată și pe concepția și soluția de securitate imaginată – și modul în care se încadrează această realitate în prevederile și **normele ce consacră neutralitatea permanentă**, respectiv Convenția de la Haga 1907.

Mai trebuie adăugate două lucruri utile pentru dezbaterea ulterioară: în căutarea fundamentelor, argumentelor și a dezbaterii privind introducerea neutralității în cadrul Constituției, am identificat doar o **jumătate de pagină neargumentată**, în schimb nici o dezbatere publică reală nu a avut loc pe teme de neutralitate până recent, în ultimii 6–8 ani, când societatea civilă și ulterior câteva partide (începând cu 2005) au introdus în programele lor opțiunea de integrare în NATO. Dezbaterea se suprapune și cu lansarea dezbaterilor privind un Parteneriat Individual cu NATO.

De menționat că Republica Moldova este membră a Parteneriatului pentru Pace al NATO din 1995 și are un Plan Individual de Parteneriat cu Alianța, de asemenea participă la misiuni internaționale de menținerea păcii inclusiv în Irak, cu trupe de deminare.

Al doilea lucru de menționat este modelul propus de politicieni pentru neutralitate. Politicienii au propus două modele: „Elveția Estului" și Finlandizarea – în contextul unei politici bivectoriale, cu un balans între Est și Vest. În primul caz, motivațiile politicienilor vin de la **simbolistica de imagine a Elveției**, stat prosper și bine pregătit situat în Centrul Europei, acceptat drept negociator internațional și care și-a consacrat această neutralitate ca valoare adăugată, și, într-o mai mică măsură, marginal, valoarea adăugată a neutralității Elveției pentru **unitatea statului**, cu referire directă la situația separatismului nistrean.

În cel de-al doilea caz, modelul ar fi **Finlanda**, firește nu Finlanda modernă, contemporană, ci Finlanda de după cel de-al doilea război mondial, Finlanda din 1955 care a devenit neutră pentru a-și prezerva

independența față de URSS, balansând între Tratatul cu Uniunea Sovietică ce o lăsa în sfera de influență rusă și legea neutralității, nerecunoscută de către Uniunea Sovietică până în 1989.

Peste toate, complicația majoră a poziției vine din opțiunea afirmată, lansată programatic și normată prin lege opținută prin consens, al **integrării europene**. Deși la nivelul acțiunii lucrurile sunt departe de o situație coerentă care să justifice această opțiune, la nivel normativ și declarativ, **integrarea în Uniunea Europeană ca obiectiv este evident incompatibilă cu neutralitatea permanentă proclamată constituțional**.

Incompatibilități la proclamarea neutralității permanente

La momentul proclamării Constituționale a neutralității permanente, existau o serie de impedimente, acte normative și stări de fapt incompatibile cu statutul de neutralitate permanentă:

- **Trupele Armatei a 14-a Ruse,** staționau pe teritoriul Republicii Moldova, fără perspectiva reală a retragerii – primul acord privind statutul forțelor armate prevedea retragerea până în 1997, dar a fost adoptat după, la data adoptării Constituției, existau trupe străine pe teritoriul Republicii Moldova și nici un acord de retragere.
- **Republica Moldova era membră în CSI**, prin semnătura în 1993 a Președintelui Mircea Snegur pe acordul CSI de la Alma Ata, ulterior prin ratificarea în Parlament, anterior adoptării Constituției, a acestui acord. Deci Republica Moldova era membră a unei **alianțe politice** în înțelesul relevat mai sus, fapt incompatibil cu neutralitatea permanentă.
- **Neutralitatea proclamată intern** nu a fost niciodată sancționată, recunoscută, garantată extern, deci nu era o **neutralitate consacrată.** Tentativa ulterioară a Președintelui Vladimir Voronin de a realiza un Pact de Securitate pentru Republica Moldova (2003) semnat (și garantat ?) de către toți

actorii majori cu interese în regiune a eșuat, prin mesajul explicit al tuturor diplomațiilor contactate că nu vor semna sau consacra un asemenea document și **nu-și vor asuma nici o responsabilitate** în legătură cu neutralitatea Republicii Moldova.

Deci la data adoptării neutralității permanente, Republica Moldova nu a fost în situația de a reprezenta în fapt o neutralitate permanentă și nu a fost consacrată ca atare niciodată. Mai mult, nici statul în sine nu a denunțat, schimbat sau amendat acordurile, normele și tratatele anterioare care blocau consacrarea neutralității – apartenența la CSI, trupele străine în afara teritoriului – cum o solicita explicit Constituția la articolul 7.

Republica Moldova era, în cel mai bun caz, o **neutralitate militară** – fapt ce ar putea fi susținut de către refuzul apartenenței la structurile militare ale CSI, contrazis ulterior prin acordurile privind Justiția, Afacerile Interne, schimbul de informații și cooperarea cu serviciile de informații ale statelor membre CSI, alte acorduri ulterioare inclusiv memorandumul Kozak din 2003 și recentul acord semnat în 2009 la Moscova și denunțat la Chișinău ce consacra rămânerea în continuare a trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova chiar un timp după soluționarea conflictului din Transnistria.

Deci sigur Republica Moldova prin **„neutralitatea sa permanentă“ -** neargumentată, nedezbătută public, proclamată constituțional și nesancționată internațional – nu este și nu a fost niciodată un stat neutru permanent și nici un stat neutru militar, ci, la limită, **un stat nealiniat** și aici cu probleme majore și amendamente multiple pe relația cu statele membre CSI, dar și pe relațiile cu NATO și cu perspectiva integrării în Uniunea Europeană după Tratatul de la Lisabona.

Neutralitatea permanentă și „găurile" sale de facto.

Dacă este să discutăm aspectele teoretice ce decurg din **statutul consacrat al neutralității permanente**, putem observa următoarele:

- neutralitatea permanentă consacrată este un **statut juridic**, nu o **situație de fapt**. În cazul Republicii Moldova, nici statutul juridic al neutralității nu este complet, nici starea de fapt nu reflectă și consacră o neutralitate permanentă.
- **Baza juridică** este complexă: cale convențională internațională, tratat internațional la care se adaugă calea internă, declarație sau lege. În cazul Republicii Moldova avem o **neutralitate proclamată constituțional**, și aici cu **vicii** privind argumentația și dezbaterea publică și competentă a neutralității.
- După cum am văzut**, ambele componente sunt necesare**: tratat fără acordul suveran nu e posibil, declarație unilaterală, neratificată și nerecunoscută, iar nu se poate – e doar manifestare *de fapt*, **de neangajare**, lipsind **garanțiile reale**, privind recunoașterea și respectarea internațională a unui asemenea statut. Mai grav este faptul că nici **declarația de neangajare** pe care o reprezintă proclamarea constituțională a neutralității nu a fost respectată în litera și spiritul ei la nivelul autorităților Republicii Moldova care au admis **derogări grosolane** și de la acest statut prin semnarea unor **acorduri constrângătoare** la nivelul cooperării organelor de forță din statele CSI și prin admiterea unor acorduri ce permiteau staționarea trupelor străine pe teritoriul său.
- **Neutralitatea permanentă** este un statut juridic al unui stat suveran, **statut realizat prin libera sa voință** și **acceptat, recunoscut ca atare**, de celelalte state. La această oră, chiar și recunoașterea formală a unui statut neutru, fără constrângeri și obligații din partea terțelor state, nu s-a consumat în fapt. Maximum obținut a constat în **declarații** ale unor ambasadori sau funcționari și politicieni ai unor state

ce reflectau respectarea prevederilor constituționale de la articolul 11, o chestiune formală ce ține de recunoașterea actelor aprobate de organele alese ale unui stat suveran. Nici un **document internațional**, acord, declarație ratificată de Parlamentele statelor ce ar trebui să facă recunoașterea formală a neutralității, și **nici un angajament asumat** legat de neutralitatea proclamată.

Dacă este să analizăm acum modul în care Republica Moldova s-a achitat de **obligațiile** aferente statutului de neutralitate, putem să observăm următoarele:

- Republica Moldova participă și a participat la conflicte armate, după proclamarea neutralității, în operațiuni și misiuni militare în afara teritoriului său.
- Evident, nu a păstrat **starea de neutralitate în timpul războiului**. În afara cazului clasic al participărilor în misiuni externe, s-a pronunțat în cazul altor conflicte, inclusiv în ultimul război ruso-georgian, când până la adoptarea poziției europene de către Guvern, dar și după, pronunțările și declarațiile publice ale oficialilor Republicii Moldova au fost de condamanre a agresiunii Georgiei și salutarea intervenției ruse.
- Neparticiparea la alianțe militare sau la pregătirea războiului, pe timp de pace este de asemenea un punct nerespectat pe diverse nuanțe: participarea la operațiuni și exerciții internaționale, etc.
- A nu admite folosirea teritoriului său pentru amplasarea de baze militare străine – această prevedere este încălcată evident de către numeroase acorduri convenite și semnate – chiar dacă nerespectate – cu Federația Rusă, practic orice document ce permite acțiuni ale trupelor ruse și ale organelor de forțe ale Federației ruse și terților pe teritoriul Republicii Moldova pe orice perioadă de timp.

- A nu deține, produce sau experimenta arme nucleare sau componente ale acestora – nu avem date ce ar contrazice respectarea în litera și spiritul ei a acestei prevederi.
- A promova relații de cooperare cu toate statele, fără discriminare este un subiect contrazis de acțiunile în diferite etape, ale Republicii Moldova față de România, vecinul său direct.

Absența soluției de securitate. Aberația demilitarizării complete

Un stat neutru este obligat să-și asigure singur securitate și apărarea teritoriului și a populației. Din acest punct de vedere, chiar admițând că neutralitatea proclamată a Republicii Moldova ar fi și recunoscută, am văzut că între **obligațiile statelor ce recunosc neutralitatea sau garanților** neutralității nu intră garanții privind apărarea suveranității, a integrității teritoriale sau a statului dacă este amenințat, garanții privind securitatea statului respectiv sau sprijin pentru recuperarea unor asemenea drepturi pierdute de statul în sine.

Neutralitatea nu este nici **soluție de securitate**, nici angajament pentru **rezolvarea de către comunitatea internațională/garanți** a unor probleme ale statului în cauză – trupe străine pe teritoriul său, separatism – nici **nu scutește statul în cauză și nu reprezintă un transfer către eventualii garanți** a obligațiilor de a respecta angajamentele luate ca stat neutru – neadmiterea de trupe străine pe teritoriul său, etc.

Din acest punct de vedere, al **politicii de neutralitate** prezumată pentru Republica Moldova, Chișinăul oficial nu a reușit niciodată să formuleze o soluție de securitate credibilă, din contră, **formula demilitarizării teritoriului** și păstrării doar a unui contingent pentru participarea la misiuni internaționale nu numai că contrazice neutralitatea permanentă consacrată juridic, dar nici nu oferă

comunităţii internaţionale o soluţie credibilă de securitate pentru ca neutralitatea permanentă proclamată să fie credibilă.

În cazul Elveţiei şi Finlandei, ambele state care au fost luate drept modele în declaraţiile recente despre neutralitate ale conducătorilor Republicii Moldova ambele state au armate puternice şi soluţii de securitate credibile şi le-au avut întotdeauna. Demilitarizarea în sensul eliminării complete a trupelor militare înseamnă **incapacitatea de a asigura apărarea statului de unul singur**. În cazul Republicii Moldova, acest lucru face **necredibilă proclamarea neutralităţii** – presupune că în timp de război sau în caz de agresiune cineva trebuie să intervină (în cazul unora din documente se vorbeşte despre stoparea agresiunii pentru un timp scurt până la intervenţia Comunităţii internaţionale) – în plus crează o vulnerabilitate ce se poate transforma în risc şi poate deveni chiar ameninţare la adresa statelor vecine, care vor trebui, în consecinţă, să planifice şi să aloce resurse şi forţe pentru a contracara această ameninţare a unui **stat lipsit de capabilităţi credibile de apărare** la graniţele statelor vecine.

După cum am văzut în cazul Elveţiei, această decizie de neutralitate proclamată nu poate determina nici măcar **o scădere a cheltuielilor militare**. Mai mult, ea nu poate fi folosită ca argument nici în timpul unei **crize economice**, din contra, existenţa unei asemenea crize creşte riscul unor posibile tulburări şi crează noi riscuri şi ameninţări cărora oricare stat trebuie să le facă faţă.

În concluzie trebuie spus că adoptarea neutralităţii proclamate de către Republica Moldova nu este consecinţa unei strategii, planificări sau argumentaţii solide ci mai degrabă a fost o idee sau **concept impus**, că relevanţa ei este cea de **neangajare în condiţii de război** şi de **neaparteneţă la alianţe militare** – extrem de nuanţate şi alterate şi acestea – şi a fost rezultatul unei **atractivităţi a simbolisticii şi imaginii neutralităţii** într-un stat fost sovietic îndoctrinat propagandistic cu „lupta pentru pace“ şi a avut în subsidiar motivaţia obţinerii unei recunoaşteri şi garantări internaţionale a neutralităţii

care să ofere **o soluţie de securitate prin intermediul neutralităţii** Republicii Moldova, prin **pasarea responsabilităţii apărării şi asigurării securităţii statului**, a eliminării trupelor străine staţionate aici către terţi, în exterior, şi neasumarea costurilor acestei obligaţii a statului faţă de proprii săi cetăţeni, obligaţie decurgând din însăşi statalitatea recunoscută a Republicii Moldova.

IV. HARTA RISCURILOR ȘI AMENINȚĂRILOR DE SECURITATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

4.1. Metodologie, definiții și utilitate practică

În cele ce urmează, ne propunem să arătăm cum se realizează o hartă a riscurilor și amenințărilor de securitate ale unei țări. Drept metodologie am folosit mai întâi o prezentare a substanței și rațiunii instrumentului de Hartă a riscurilor de securitate, precum și listarea principalelor riscuri și amenințări la adresa securității pe cele câteva etaje – amenințări de natură globală, amenințări locale și regionale specifice, raportate, firesc, la formula de definiție și conceptul de securitate adoptat și, în fine, vulnerabilități și disfuncționalități ale Republicii Moldova.

Această abordare probează limitele și găurile din Concepția de Securitate a Republicii Moldova precum și vulnerabilitatea soluțiilor oferite, care oscilează între naivitate, necunoaștere, subestimare sau pur și simplu calcul politic, pentru a subdimensiona sau supra-dimensiona resursele alocate în special poliției și agențiilor de intelligence orientate mai degrabă împotriva populației și sub-dimensionarea interesului și resurselor pentru Armată și alte componente hard necesare pentru securitatea Republicii Moldova – structuri antiteroriste, agenții antidrog, structuri anticorupție etc.

Procesul de planificare, programare, bugetare

Orice proces de elaborare a unei strategii de securitate națională are la bază situația mediului internațional de securitate, situația particulară a statului în discuție, integrată în spațiul regional, dar și resursele de care dispune statul la momentul elaborării acestei strategii. Unii adaugă un element subiectiv ce ține de percepția și opțiunea politică a liderului sau a forței politice ce-și asumă strategia. Pentru o evaluare obiectivă, eliminând influența politică, a percepției publice a riscurilor și amenințărilor, a fost introdus de către Rubert Mc Namara, secretarul de Stat al SUA, orice strategie de securitate națională trebuie să se bazeze pe un sistem de planificare, programare și bugetare.

Acest sistem presupune eliminarea amenințărilor mai puțin probabile, a limitării riscurilor cu probabilitate redusă și a restrîngerii vulnerabilităților cu posibilitate de valorificare redusă de către potențialii inamici astfel încât resursele disponibile să fie utilizate cu eficiență maximă pentru acoperirea celor mai probabile amenințări, riscuri și limitarea celor mai simplu de valorificat vulnerabilități pentru un potențial inamic, în același timp păstrând cheltuielile în limitele pe care și le poate permite un stat.

Charles J. Hitch și Roland N. McKean au fost cei ce au introdus bugetarea în sistemul de securitate națională(în particular în domeniul Apărării) pe baza proiectelor. Această metodologie este aplicată astăzi în majoritatea armatelor din lume și constituie unul din principalii piloni de evaluare ai securității și capacității de apărare ale unui stat de către Alianța Nord-Atlantică.

Firește că pentru a porni la drum cu sistemul de planificare, programare și bugetare al securității unui stat primul pas este acela al identificării riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților la care este expus, pentru a putea identifica ulterior instrumentele necesare combaterii amenințărilor, limitării riscurilor și eliminării celor mai

evidente şi costisitoare vulnerabilităţi din punctul de vedere al securităţii. Cum lumea contemporană este complexă iar globalizarea a adus influenţe directe asupra securităţii statelor, poziţia geografică este la fel de importantă ca fenomenele globale şi la fel de importantă precum specificul statului în cauză. Din acest motiv instrumental esenţial pentru a parcurge drumul spre o strategie de securitate coerentă pentru orice stat pleacă de la o Hartă a riscurilor şi ameninţărilor la adresa unui stat, un instrument cu conţinut geopolitic relevant, ce combină elementele relevante ce provin din mediul global de securitate cu cele ce rezultă din situaţia geopolitică a regiunii şi cu particularităţile statului de analizat.

Definiţia securităţii

O hartă a riscurilor şi ameninţărilor la adresa securităţii Republicii Moldova trebuie să se bazeze pe o definiţie acceptată a securităţii, pe un pachet de riscuri şi ameninţări de natură globală - efect al percepţiei comune a ameninţărilor globale, dar şi pe un set de riscuri şi ameninţări regionale şi specifice.

Concepţia securităţii naţionale a Republicii Moldova, în ciuda numeroaselor neajunsuri şi limite, asumă faptul că în categoria riscurilor şi ameninţărilor intră atât cele globale, comune, cât şi cele de natură regională şi locală. Mai mult, acelaşi document menţionează, în capitole separate, tipuri de ameninţări de natură militară, economică, socială, de mediu, le evită pe cele politice şi societale, menţionează laolaltă ameninţări simetrice şi asimetrice, ca şi ameninţări la adresa securităţii în domeniul tehnologiei informaţiilor.

Din acest punct de vedere, reiese că Republica Moldova se alătură Uniunii Europene şi NATO în a accepta drept definiţie a securităţii pe cea a Şcolii Europene de la Copenhaga, reliefată de Barry Buzan, cu cele 5 componente ale securităţii – militar, politic, economic, social, de mediu – cu rafinările ulterioare – securitate naţională, securitate

societală şi securitate umană. Totuşi modelul suferă din aplicarea secvenţială la condiţiile concrete ale securităţii Republicii Moldova sau ignorarea unora dintre ameninţări, ca şi prin ignorarea altor elemente şi tratarea superficială şi succintă a multora dintre riscuri şi ameninţări.

4.2. Riscuri şi ameninţări de natură globală

În privinţa ameninţărilor şi riscurilor globale, principalele riscuri şi ameninţări ce se regăsesc şi în Strategia de Securitate a UE, şi în Conceptul Strategic al NATO, adoptată la summitul NATO de la Washington 1999, şi în strategia de securitate a României şi Ucrainei, ambii săi vecini. Acestea sunt:

- Terorismul internaţional
- Proliferarea armelor de distrugere în masă
- Conflictele regionale
- Existenţa unor structuri statale slabe (*weak state*) sau eşuate (*failed states*) sau a riscului transformării unor state tinere în asemenea forme statale
- Crima organizată

Aceste ameninţări se pot potenţa reciproc şi ele au relevanţă pentru orice tip de stat. Astfel, terorismul internaţional, structurat în reţele transfrontaliere, reprezintă cea mai gravă ameninţare la adresa vieţii şi libertăţii oamenilor, a democraţiei şi celorlaltor valori fundamentale pe care se întemeiază comunitatea democratică a statelor.

1. **Reţelele teroriste internaţionale** au acces la tehnologia modernă şi se pot folosi de transferuri bancare şi mijloace de comunicare rapide, de infrastructura şi asistenţa oferite de organizaţii extremiste, de suportul criminalităţii transfrontaliere ori de sprijinul regimurilor corupte sau incapabile să guverneze democratic. Ele pot provoca pierderi masive de vieţi omeneşti şi distrugeri materiale de mare amploare, în

timp ce, prin accesul posibil la armele de distrugere în masă, consecințele acțiunilor lor pot deveni devastatoare.

Caracterul deschis al societăților democratice moderne, ca și modul complex și contradictoriu în care se manifestă diferite aspecte ale globalizării, determină că atât fiecare stat în parte, cât si comunitatea internațională, în ansamblu, să rămână vulnerabile în fața terorismului internațional. Din această cauză, imperativul contracarării acestui flagel și al cooperării forțelor democratice, pentru contracararea lui – inclusiv prin acțiuni comune desfășurate în zonele care generază terorism – constituie o cerință vitală.

2. **Proliferarea armelor de distrugere în masă** se referă, în principal, la armele nucleare, chimice, biologice și radiologice și constituie o altă amenințare deosebit de gravă, sub raportul potențialului de distrugere, în condițiile în care accesul la astfel de mijloace devine tot mai ușor din punct de vedere tehnologic, iar tentația dobândirii lor sporește amenințător.

   Unele state posesoare dezvoltă noi tipuri de mijloace de luptă, în timp ce se amplifică preocupările pentru perfecționarea mijloacelor de transport la țintă, în primul rând rachetele purtătoare. Posibilitatea folosirii unor astfel de mijloace în cadrul operațiilor militare nu poate fi ignorată. Eficiența controlului unor guverne asupra mijloacelor de luptă existente, componentelor în curs de realizare și tehnologiilor de fabricație scade alarmant. Concomitent, scad garanțiile legate de comportament responsabil al autorităților ce intră în posesia lor, îndeosebi în cazul regimurilor animate de ideologii politice sau religioase extremiste.

   Riscul de disoluție a autorității administrației centrale sau de evoluție anarhică a unor state posesoare de arme de

distrugere în masă este important, ca și autoritatea redusă exercitată de unele guverne asupra structurilor militare, precum și existența unor regiuni aflate în afara controlului statal, favorizează dezvoltarea pieței negre pentru astfel de mijloace.

3. **Conflictele regionale și separatiste** sunt o permanență în spațiul est European și post-sovietic, în pofida evoluțiilor pozitive din ultimul deceniu și jumătate, evoluții care au făcut din Europa un loc mai sigur și mai prosper. Aceste tipologii de conflicte entice, religioase sau separatiste au puternice implicații pentru pacea și securitatea regională și europeană.

   Produs al dezmembrării, mai mult sau mai puțin violente, a unor state multinaționale din zonă, conflictele inter-etnice sau religioase au un puternic substrat politic și reprezintă o amenințare gravă la adresa securității regionale, chiar dacă, în urma unor importante eforturi ale comunității internaționale, majoritatea acestora sunt ținute sub control. Totuși nu poate fi ignorată posibilitatea ca aceste conflicte înghețate să poată fi potențate de administratorul sistemului de menținere a păcii, și reprezintă o amenințare la adresa integrității teritoriale a statelor noi apărute în Europa.

   Mai mult, soluții ale acestor conflicte ce ar compromite independența, ar impune formule de suveranitate limitată sau control a unor prerogative ale statelor precum cele de a-și alege liber și de sine stătător soluțiile de securitate, prosperitate și alianțe, toate acestea rămân amenințări pe termen lung la adresa securității statelor din regiune, ale statelor din întreaga lume.

   Prin numărul lor mare, aceste conflicte - alături de alte stări tensionate, tendințe separatiste, dispute teritoriale și situații

de instabilitate - generează incertitudine, determină irosirea resurselor şi perpetuează sărăcia. Ele alimentează, de asemenea, alte forme de violenţă şi criminalitate şi favorizează terorismul.

4. **Criminalitatea transnaţională organizată** reprezintă o ameninţare globală în evoluţie, care a dobândit capacitatea de a influenţa politica statelor şi activitatea instituţiilor democratice. Ea constituie atât o expresie a proliferării unor fenomene negative care se amplifică în condiţiile globalizării, cât şi o consecinţă directă a gestionării ineficiente a schimbărilor politice, economice si sociale profunde care s-au produs în Europa centrală, de est şi de sud-est în procesul de dispariţie a regimurilor comuniste.

   Pe fondul unei astfel de situaţii, rămân ameninţări la adresa securităţii activităţi criminale precum:
   - trafic ilegal de armament, muniţii şi explozivi;
   - trafic de narcotice;
   - migraţie ilegală şi trafic de fiinţe umane;
   - trafic de produse contrafăcute;
   - activităţi de spălare a banilor şi alte aspecte ale criminalităţii economico-financiare.

   Prin natura şi amploarea lor, activităţile criminalităţii transfrontaliere sunt favorizate de existenţa conflictelor locale şi acestea, la rândul lor, pot favoriza terorismul şi proliferarea armelor de distrugere în masă, sau pot să contribuie la perpetuarea regimurilor separatiste.

5. **Existenţa unor structuri statale slabe** (*weak state*) **sau eşuate** (*failed states*) sau a riscului transformării unor state tinere în asemenea forme statale nu fac decât să potenţeze ameninţările teroriste – din cauza uşurinţei grupărilor de a

coabita cu un stat slab sau corupt – dar şi a grupărilor criminale – aşa cum într-un stat slab, conflictele interne şi separatiste sunt potenţate sau lesne de creat şi potenţat. Iar dacă un stat slab are în grijă arme de distrugere în masă, substanţe chimice sau agenţi patogeni ce pot fi utilizaţi ca arme de distrugere în masă, putem înregistra imediat o ameninţare directă de proliferare.

În afara acestor ameninţări, există un număr de ameninţări globale extrem de prezente care nu sunt considerate de strategia de securitate a Republicii Moldova, ca şi cum acestea nu ar exista. Faptul că ameninţările acestea nu apar în strategiile de securitate ale NATO şi UE este efectul unor sisteme de securitate bine puse la punct care le transformă în riscuri cu probabilitate redusă, cu excepţia statelor de frontieră ale NATO şi UE la răsărit, care percep aceste ameninţări la adresa securităţii vecinilor ca pe ameninţări la propria securitate din cauza efectului de influenţă pe care-l pot avea şi al influenţării prin simpatie a situaţiei de securitate în aceste state.

În acestă categorie de ameninţări, menţionăm:
- accesul la arme al populaţiei civile
- lipsa regimului de control adecvat al armelor mici pe teritoriul statelor
- guvernare ineficientă
- calitatea slabă a actului de guvernare
- lipsa capacităţii de gestionare a crizelor
- slaba calitate e deciziei în criză
- ameninţări la adresa infrastructurii critice
- corupţia endemică

Toate trebuie incluse în categoria ameninţărilor globale la adresa securităţii Republicii Moldova atât prin expunerea

directă, cât și prin potențialul de influență a amenințărilor de acest tip prezente în toate statele CSI, dat fiind nivelul de liberă circulație și potențialul de export al acestor amenințări din statele de origine către statele celelalte ale CSI.

6. **Accesul la arme al populației civile** – existența unor persoane civile în număr mare, cu acces la arme de foc reprezintă o gravă amenințare la adresa securității naționale a statului în cauză și a statelor vecine, ea punând în pericol atât stabilitatea ordinii de drept – prin posibilitatea de contestare cu arma în mână – dar și prin potențarea activității de crimă organizată și a amplificării amenințărilor ce vin din traficul cu arme.

7. **Lipsa regimului de control adecvat al armelor mici** pe teritoriul statelor – este o amenințare importantă legată de cea anterioară, fie că e vorba despre absența controlului pe o parte a teritoriului suveran, fie un regim necorespunzător al utilizării armelor și munițiilor în teritoriul de responsabilitate.

8. **Calitatea slabă a actului de guvernare** - un rol important în procesul de consolidare a stabilității și securității noilor democrații din Europa centrală, de est și de sud-est revine capacității statelor și a societăților de a promova o gestiune eficientă a treburilor publice, de a garanta exercitarea responsabilă și eficientă a puterii, în deplin acord cu principiile democrației și cerințele respectării drepturilor omului. Expresia publică a acestor exigențe este buna guvernare. UE are o chartă albă a bunei guvernări, document ce subliniază conținutul termenului.

   Calitatea slabă a actului de guvernare reprezintă o amenințare serioasă la adresa securității prin amenințarea coeziunii sociale, a legitimității unei guvernări, deschiderea porții pentru contestarea ei violentă sau, și mai grav, fenomenul de alienare de guvernarea țării, ignorarea, îndepărtarea sau nerespectarea autorității.

9. **Guvernare ineficientă** – este un caz special al unei calități slabe a guvernării, care nu este legată de ignorarea sau utilizare abuzivă a puterii, cât de lipsa capacității de a atinge obiectivele de administrare a treburilor publice așteptate de populație.

   Guvernarea ineficientă – ca efect al deficitului democratic și al corupției instituționale, se reflectă în manifestări de clientelism politic, ineficiență a administrației publice, lipsa de transparență și de responsabilitate publică, de birocrație excesivă și de tendinte autoritariste. Amenințare este potențată de faptul că subminează încrederea cetățenilor în instituțiile publice și poate constitui o amenințare majoră la adresa securității statelor.

   Guvernarea ineficientă a pus adesea în pericol exercițiul normal al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și a afectat îndeplinirea obligațiilor internaționale ale unor state – inclusiv a obligațiilor ce vizează protecția identității naționale – generând riscul producerii unor crize umanitare cu impact transfrontalier.

10. **Lipsa capacității de gestionare a crizelor** – a autorității publice este o amenințare majoră cu impact asupra securității naționale, odată direct, prin nesoluționare crizelor, amânarea soluționării lor, soluționare ineficientă, crearea de costuri publice majore și de nemulțumire socială, dar și indirect, prin faptul că gestionarea situațiilor de criză este o componentă a bunei guvernări.

11. **Slaba calitate a deciziei în criză** – este legată de amenințarea lipsei capacității de gestionare a crizelor, și se referă la tipuri de decizii în situații de criză care dau naștere la crize secundare, ca efect al deciziei necompetitivă în criză, crează crize în cascadă, ce amplifică gradul de

amenințare a valorilor fundamentale de la criza originară, tot ca efect al deciziei inițiale, impune costuri nemăsurate ale soluției în criză sau alternează pierderi simbolice ale statului – prestigiu, autoritate, imagine – pierderi resimțite direct de toți cetățenii.

Contracararea acestui tip de amenințări presupune organizarea sistemelor profesioniste de reacții în situații de criză acumularea bunelor practici și a experienței și preluarea lecțiilor învățate de la alte state.

12. **Amenințări la adresa infrastructurii critice** – sunt amenințări la adresa bunei funcționări a serviciilor publice, a infrastructurii de transporturi, a aprovizionării cu elementele vitale unui trai decent, prevenirea atacurilor la adresa elementelor sensibile la adresa vieții, sănătății și integrității oamenilor, menținerea sistemelor vitale dar și a serviciilor minimale pentru calitatea vieții.

    Lipsa preocupărilor sau a catalogării vulnerabilităților și a modului de reducere a amenințărilor la adresa infrastructurii critice poate afecta atât capacitățile de apărare și instrumentele de asigurare a securității unui stat, dar se poate înscrie și în sfera amenințărilor de tipul guvernării ineficiente sau a slabei calități a guvernării.

13. **Corupția endemică** – este definită atât ca mare corupție sau situație în care corupția împletește crima organizată cu structurile statale. Un stat corupt sau criminal este o amenințare atât la adresa bunei guvernări sau a guvernării eficiente, dar și potențează terorismul și crima organizată.

14. **Noile tehnologii: Amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale –** Instabilitatea și disfuncționalitatea sistemelor informaționale pot să reprezinte

ameninţări accentuate la adresa securităţii naţionale. Dezvoltarea progresivă a sistemelor electronice de informaţii, gradul lor înalt de interconexiune cu sistemele informaţionale internaţionale facilitează activitatea factorului criminogen în sfera informaţională şi fac să sporească ameninţările la adresa sistemelor respective, inclusiv în sferele de importanţă primordială pentru securitatea naţională.

4.3. Riscuri şi ameninţări de natură regională şi locală

A. Ameninţări militare convenţionale

Deşi pericolul unui război clasic, al unor agresiuni militare convenţionale este relativ redus, neglijarea unor astfel de riscuri ar putea genera vulnerabilităţi majore la adresa securităţii proprii şi a capacităţii de acţiune pentru îndeplinirea obligaţiilor internaţionale asumate. Se înscriu în această categorie:

- ameninţări clasice din partea administraţiei şi trupelor militare separatiste faţă de statalitate, integritatea teritorială şi coeziunea deciziei naţionale, ca şi a securităţii naţionale pe diferitele niveluri: a statului, a regiunii limitrofe zonei separatiste, a oamenilor din localităţile situate în stânga Nistrului şi din Tighina;
- ameninţări de instabilitate a frontierelor în proximitate;
- ameninţarea de scindare a unui stat vecin, cu impact de influenţă direct;
- ameninţarea coeziunii, coerenţei şi eficacităţii structurilor de forţă reintegrare prin absorbirea reprezentanţilor structurilor de forţă din regiunea separatistă;
- ameninţarea controlării structurilor de forţă prin pârghii interne, de către structurile de forţă respective ale altui stat, în condiţiile reintegrării şi absorbirii serviciilor de forţă din regiunea separatistă;

- ameninţarea intrării în structurile de securitate de vârf ale Republicii Moldova a unor persoane loiale altui stat, în condiţiile reîntregirii teritoriale şi absorbirii structurilor de forţă separatiste;
- riscul schimbării structurii de vecinătate, pe cale de consecinţă;
- riscul pierderilor teritoriale directe, prin consolidarea independenţei *de facto* şi recunoaşterea independenţei *de jure* a regiunii separatiste de către o putere regională urmată de un număr de state, sau prin unificarea regiunii separatiste cu un terţ stat;
- riscurile ce privesc securitatea şi apărarea teritoriului;
- riscurile ce privesc securitatea şi apărarea frontierelor.

B. Ameninţări politice

- Ameninţări politice legate de conflictul nistrean: existenţa regimului separatist amplifică discrepanţa din cadrul juridic şi instituţional unic al Republicii Moldova, alterând statul de drept şi scoţând o regiune şi locuitorii săi de sub controlul suveran al statului.
- Ameninţări legate de separarea sistemului politic din regiunea separatistă faţă de sistemul democratic de tranziţie din dreapta Nistrului.
- Ameninţări legate de imposibilitatea garantării, în regiune separatistă, a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului consacrate prin instrumente juridice cu conotaţie internaţională şi europeană la care Republica Moldova este parte.
- Ameninţări legate de posibilitatea de răsturnare a regimului politic în Republica Moldova prin metode violente.
- Riscul de a altera regimul politic de tranziţie din Republica Moldova, în condiţiile reintegrării.

- Riscul discriminărilor pozitive și favorizării reprezentanților regiunii separatiste și consacrării unor privilegii persoanelor implicate în separatism.
- Riscul creării unor pârghii instituțional-politice, consacrate constituțional de regimul special al regiunii separatiste, care să limiteze suveranitatea și opțiunile de politică externă și de securitate ale Republicii Moldova.

C. Amenințările de natură economică

În virtutea amplasării geopolitice a țării și creșterii interdependenței economiei Republicii Moldova față de sistemul economic mondial, crizele economice la scară globală și regională ori instabilitatea de pe piețele străine tradiționale sau de interes prioritar pot avea un impact negativ substanțial asupra economiei statului.

- Amenințarea creată de deținerea întreprinderilor productive ale Republicii Moldova de către un singur stat sau întreprinderi de stat ale unui singur stat străin, afectează capacitatea economică și amenință siguranța economică a statului, în condițiile absenței unei economii alternative aparținând unui număr divers de proprietari privați din diferite state, interesați de activitatea pe baza regulilor de piață și profit.
- Amenințarea dată de privatizarea frauduloasă și monopolul ramurilor economice de către un stat străin sau de către grupări criminale sau mafiote de factură monopolistă.
- Amenințările date de monopolizarea proprietății private asupra economiei de către un grup restrâns de proprietari, implicați în politică, sau aparținând unui singur partid politic.
- Factorii majori de risc de origine economică la adresa securității naționale a Republicii Moldova sunt generați de dependența excesivă de un furnizor unic de resurse energetice, controlul sistemelor autohtone de producere și transport al energiei electrice și hidrocarburilor de către companii de stat sau reprezentând interesele statului furnizor,

cu alterarea pieței și a competiției și formarea monopolistă a prețurilor.

- Riscul criminalizării economiei, prin îmbinarea grupărilor criminale cu clasa politică și marea corupție a clasei politice și corupția endemică a instituțiilor statului.
- Riscul dependenței excesivă a bugetului de remitențe, în condițiile fluctuațiilor apropiate ale acestora, odată cu acordarea cetățeniei statelor occidentale sau altor cetățenii decât cele ale statelor vecine și plecarea familiilor și stabilirea lor în Occident.

D. Amenințările de origine socială/societală

- Amenințări la adresa sănătății națiunii – consumul de droguri, alcoolismul, răspândirea virusului HIV/SIDA, alte boli contagioase cu pericol sporit pentru societate.
- Amenințarea depopulării prin efectul demografiei negative, a migrației externe a forței de muncă și de rata scăzută a natalității, constituie o amenințare la adresa bunăstării, stabilității sociale și politice a țării.
- Amenințările la adresa identității și coeziunii societale – date de persistența moldovenismului și punerea sub semnul întrebării a identității, limbii și istoriei națiunii majoritare, din dorința creării artificiale a unei identități diferite; scindarea societății, a elitelor pe teme fundamentale; absența unei declarații de conciliere care să accepte realitatea numelor diferite ale aceleeași identități românești,fapt ce nu afectează statalitatea, suveranitatea sau existența statului Republica Moldova și reface punțile și legăturile cu statele vecine.
- Amenințările legate de monopolizarea spațiului public, informațional și media sau dominației excesive a monopolurilor media aparținând altui stat, în limba altui stat, reflectând cultura altui stat sau a unor unice orientări politice.

- Riscurile apariției unor tensiuni interetnice, din cauza nerespectării drepturilor omului, a drepturilor minorităților, a apariției eventualelor mișcări extremiste și xenofobe.
- Riscurile apariției de tensiuni și amenințarea unor revendicări de natură autonomist-separatistă din cauza nerespectării educației în limba minorităților naționale și utilizarea limbii unei minorități naționale pentru instruirea majoritară a tuturor minorităților și a alterării identității majorității.

E. Amenințări de mediu

Securitatea natională poate fi, de asemenea, pusă în pericol de o serie de fenomene grave, de natură geofizică, meteo-climatică ori asociată, provenind din mediu sau reflectând degradarea acestuia, inclusiv ca urmare a unor activități umane periculoase, dăunătoare sau iresponsabile. Între acestea, se pot înscrie:

- catastrofele naturale sau alte fenomene geo- sau meteo-climatice grave (cutremure, inundații, încălzirea globală și alte modificări bruște și radicale ale condițiilor de viață sau care afectează resursele de hrană și apă);
- tendința de epuizare a unor resurse vitale – hrană, apă;
- catastrofele industriale sau ecologice având drept consecințe pierderi mari de vieți omenești, perturbarea substanțială a vieții economico-sociale și poluarea gravă a mediului pe teritoriul național și în regiunile adiacente;
- posibilitatea crescută a producerii unor pandemii.

4.4. Vulnerabilități și disfuncționalități în RM

Vulnerabilitățile și disfuncționalitățile sunt multiple și pe varii domenii, iar realizarea unei hărți aplicate presupune analizarea sistemelor la nivel național, pe fiecare direcție. De asemenea, ele nu pot fi obiectul unor documente publice. Vom reține doar, la nivelul general, un număr de fenomene generatoare de preocupări sau pericole:

– dependența accentuată de unele resurse vitale greu accesibile;
– tendințele negative persistente în plan demografic și migrația masivă;
– nivelul ridicat al stării de insecuritate socială, persistența stării de sărăcie cronică și accentuarea diferențelor sociale;
– proporția redusă, fragmentarea și rolul încă insuficient al clasei de mijloc în organizarea vieții economico-sociale;
– fragilitatea spiritului civic și a solidarității civice;
– infrastructura slab dezvoltată și insuficient protejată;
– starea precară și eficiența redusă a sistemului de asigurare a sănătății populației;
– carențele organizatorice, insuficiența resurselor și dificultățile de adaptare a sistemului de învățământ la cerințele societății;
– organizarea inadecvată și precaritatea resurselor alocate pentru managementul situațiilor de criză;
– angajarea insuficientă a societății civile în dezbaterea și soluționarea problemelor de securitate.

4.5. Costuri ale situației de securitate prezente a Republicii Moldova

Cea mai preocupantă și costisitoare situație pentru Republica Moldova vine din percepția vecinilor săi direcți – România și Ucraina – dar și a complexelor de securitate din regiunea sa – Uniunea Europeană, Rusia și Alianța Nord Atlantică despre situația de securitate a Republicii Moldova. Acest lucru deoarece evaluarea Republicii Moldova asupra propriei stări de securitate o afectează în mod direct spațiul contiguu prin subestimarea și lipsa de capacități de asigurare a propriei securități, fapt ce reprezintă o vulnerabilitate crescută pentru vecinii săi și poate reprezenta chiar o amenințare la adresa securității vecinilor. Ne aflăm în situația clasică a dilemei de securitate în care tentativele Republicii Moldova de a-și crește starea de securitate – real, prin anumite acțiuni sau imaginar, virtual, prin diminuarea sau subestimarea unor riscuri și amenințări – crează la

vecinii săi preocupări majore ce merg de la vulnerabilitatea crescută a statului situat la frontieră până la amenințări la adresa securității statelor vecine sau complexelor de securitate.

De exemplu, dorința Republicii Moldova de a rămâne un stat neutru, eventual fără armată, în condițiile prezenței Armatei ruse în regiunea separatiste – sub forma trupelor de menținere a păcii, a trupelor ce păzesc depozitul de la Cobasna sau a unor rezerviști intrați în structurile separatiste de la Tiraspol sau pur și simplu stabiliți în regiune – pot reprezenta amenințări directe la adresa României, Ucrainei, NATO și UE.

Să luăm drept exemplu numai percepția din partea celui mai benign actor din cei patru, Uniunea Europeană, care nu are încă dezvoltate complet sistemul de securitate comun și cel de Apărare care se bazează pe acțiunea statelor membre. În anii din urmă, problema statelor eșuate a fost propulsată în prim-planul agendei de securitate europene și internaționale. Statul fragil este statul care nu este capabil sau nu dorește să exercite controlul asupra teritoriului său, să garanteze securitatea cetățenilor săi, să implementeze instituții eficace pentru a garanta participarea politică și domnia legii și să furnizeze bunuri publice precum educația, sănătatea și bazele structurale ale creșterii economice.

Conceptele de Stat slab și stat eșuat își au originea în două modele lansate de Jack Snyder și William Zartsman în cadrul teoriei „statelor Lumii a Treia". Prima vorbește despre legătura dintre autodeterminarea pe criterii etnice și slăbiciunea statului din care se profilează separatismul dar și a noului stat separatist, în studiul lui Jack Snyder „Naționalism și criza statului post-sovietic" din 1993. A doua teorie exclude condiționalitatea de natură separatistă și vorbește despre degenerarea unui stat preexistent, ca fundament pentru conceptul de stat eșuat, în William Zartsman „Statele în colaps" (original-Collapsed states).

Problema fragilității statale este deosebit de acută în regiunea Mării Negre Extinse, potrivit documentelor UE, îndeosebi în Republica Moldova și statele din Caucaz. În aceste state guvernările slabe sau autocrate, sărăcia extremă, conflictele înghețate (Transnistria și Nagorno-Karabagh) și amenințările la adresa integrității teritoriale alcătuiesc o mixtură dintre cele mai nefericite, iar mecanismele inadecvate de implementare a statului de drept îngăduie corupției și crimei organizate să înflorească.

Aceleași evaluări vorbesc despre faptul că legăturile dintre stat și cetățeni sunt extrem de precare îndeosebi în Republica Moldova. Acest stat aflat la frontiera externă a UE are, potrivit ultimului recensamânt, 3,58 milioane de locuitori, din care circa 600 de mii în afara granițelor. În 2006 aceștia au trimis în țară sume de bani ce reprezintă, potrivit datelor Băncii Mondiale, 38,2% din PIB-ul Republicii Moldova. Astfel, Republica Moldova s-a plasat pe primul loc în topul primelor 10 țări beneficiare de remiteri pe plan mondial. Doar o proporție infimă din aceste remiteri este investită însă în mici afaceri în Moldova (6,5%). Covârșitoarea lor majoritate este investită în consum, educația copiilor și aducerea membrilor de familie în străinătate. Împrejurarea vorbește, o dată în plus, despre caracterul extrem de fragil al relației stat-cetățeni, ce poate sa submineze înseși bazele statalității Republicii Moldova.

O asemenea evaluare aduce Republica Moldova în situația de a fi privită ca o vulnerabilitate pentru UE și pentru statele vecine, pentru Ucraina și pentru NATO, fapt ce poate să determine chiar elemente de risc major – preluarea controlului politicii externe a securității și a apărării Republicii Moldova de către un stat străin, Rusia, prin intermediari, cetățenii săi ce administrează regimul separatist de la Tiraspol – și chiar o amenințare la adresa securității tuturor acestor actori – amenințarea la adresa opțiunilor de securitate ale Ucrainei, către NATO, dacă spațiul Republicii Moldova nu se mișcă sincron sau permite preluarea controlului „în spatele frontului“ de către Moscova.

La fel, tentativa de consolidare a identității prin introducerea moldovenismului ca ideologie națională de stat, și impunerea acestei identități prin metode administrative, crează o amenințare la adresa securității societale a propriului stat și o amenințare de securitate la adresa ambelor state vecine, România și Ucraina, prin clamarea succesiunii la fostul principat Moldova, care are de două ori mai mult teritoriu și populație în România – cu titlu de identitate regională – și cam tot atât teritoriu și populație în celălalt vecin, Ucraina.

Această componentă, a dilemei de securitate, nu poate fi ignorată în contextul realizării hărții riscurilor și amenințărilor la adresa securității și a evaluării opțiunilor de securitate ale unui stat.

V. OPȚIUNI DE SECURITATE

5.1. Modelarea opțiunilor de securitate pentru Republica Moldova

Ne propunem, în cele ce urmează, să facem o trecere în revistă și o evaluare a opțiunilor de securitate ale Republicii Moldova, analizând validitatea soluțiilor. Drept metodologie, am utilizat următoarele:

- o evaluare a opțiunilor politice anunțate și consacrate ale Republicii Moldova;
- prezentarea tuturor opțiunilor posibile, de bază, ca opțiuni de securitate pentru Republica Moldova;
- evaluarea opțiunilor teoretice după un număr de criterii aflate mai jos, cu menținerea, în această fază a evaluării, a criteriului eliminatoriu al consistenței cu opțiunile politice anunțate și consacrate prin documente normative;
- am evaluat, de asemenea, gradul de corespundere al soluției de securitate cu opțiunile politice amintite, dar și aplicabilitatea efectivă a soluției propuse, din punct de vedere legal, politic și tehnic, din punctul de vedere al actorilor chemați și implicați în asigurarea soluției posibile;
- în fine, am evaluat, de asemenea, capabilități/capacități/costuri de aplicare a soluției teoretice conforme cu opțiunile politice anunțate și consacrate în documente;
- în final, din cauza lipsei unei soluții coerente viabile, care să răspundă tuturor criteriilor anterioare, am evaluat și soluțiile care răspund criteriilor dar în condițiile opțiunilor politice amendate;

– în fine, am evaluat și formula tranzitorie, de asigurare a securității Republicii Moldova până la intrarea în vigoare a soluțiilor de securitate identificate ca verificând criteriile de eligibilitate menționate mai sus, cu posibilitatea efectivă și practică de punere în aplicare a soluției.

Opțiunile politice ale Republicii Moldova

Opțiunile politice afirmate și validate inclusiv prin documente adoptate prin consens (punctul 1) și cele consemnate în legi și norme aprobate de către Parlamentul Republicii Moldova cu majoritate de voturi.

1. Integrarea în Uniunea Europeană.
2. Neutralitatea.
3. Integritatea teritorială-reintegrarea Transnistriei.
4. Desființarea trupelor militare – excepție contingent pentru operațiuni externe.
5. Retragerea trupelor ruse/menținerea trupelor doi ani după soluționarea conflictului.

Dimensiuni de evaluat:

Criteriile în baza luate în considerare pentru evaluarea opțiunilor ca soluții de securitate sunt:

– credibilitatea opțiunii;
– sustenabilitatea opțiunii ;
– existența unei dorințe/opțiuni sinonime din partea organizației implicată în soluția de securitate (UE, regiunea separatistă, Rusia, actorii implicați, interesați și vizați);
– fezabilitatea opțiunii;
– măsura negociabilității opțiunii.

Opțiunile de securitate posibile

Am optat să nominalizăm și să înșirăm opțiunile teoretice de securitate ale Republicii Moldova pe baza nominalizării formale a

actorului implicat sau a prezentării elementelor esențiale de securitate. Soluțiile se înscriu în următoarele categorii:

- soluții de securitate teoretice ce implică actori de securitate activi în regiune;
- soluții de securitate teoretice ce implică organizații de securitate căreia Republica Moldova îi aparține;
- soluții de securitate ce implică organizații de securitate cărora Republica Moldova nu le aparține încă sau cărora nu dorește să le aparțină, prin opțiune politică consacrată;
- soluții de securitate ce pun în discuție statalitatea Republicii Moldova.

De menționat că Republica Moldova, în sine, nu poate să-și asume singură propria securitate prin sine, din mai multe motive:

- absența capabilităților din cauza nașterii târzii a statului Republica Moldova, constituirii târzii a forțelor de securitate și apărare ale noului stat, dimensiunea redusă în raport cu vecinii și actorii interesați;
- situația contemporană de securitate care exclude posibilitatea asigurării securității unui stat de sine stătător, cu excepția marilor puteri geopolitice, cu capabilități militare și de securitate majore. De aceea soluția pentru statele mici este apărarea comună, precum și soluții de securitate comune, fapt ce permite împărțirea costurilor;
- regiunea geopolitică de frontieră ocupată de Republica Moldova;
- existența trupelor militare ruse pe teritoriul național încă din 1991, la câștigarea independenței, și ineficiența tuturor soluțiilor negociate și convenite de retragere a trupelor – Acordul Snegur Elțîn 1994 și rezultatul rundelor de negociere pentru retragerea trupelor ruse, Tratatul revizuit al Forțelor Convenționale în Europa, Documentul final al Summitului OSCE din 1999, de la Istanbul.

Dealtfel, această realitate este consemnată explicit în Concepția de Securitate a Republicii Moldova, care remarcă faptul că, o posibilitate pentru consolidarea securității o constituie aranjamentele de securitate bilaterale, multilaterale etc. Consiliul Europei și OSCE nu garantează Republicii Moldova gradul necesar de securitate. Exemplul georgian a arătat elocvent că principiile suveranității și integrității teritoriale pot fi sfidate cu ușurință. Celelalte aranjamente regionale (ICE, CEMN etc.) sunt favorabile dezvoltării stării de securitate dar nu garantează nici ele securitatea Republicii Moldova.

În plus, poate ar fi cazul să dezbatem aici o soluție mixtă, sofisticată, denumită pe scurt „a treia cale“, un aranjament „călduț“ între cele două orientări geopolitice fundamentale în acest spațiu de confluență. Elementele acesteia se pot regăsi în Concepția de Securitate Națională a Republicii Moldova, pe baza unei tentative de a împăca ambele orientări.

Este adevărat că soluția este interesantă din punct de vedere teoretic, și ar fi viabilă în condițiile acceptării unui „model al unei zone gri, tampon“ între cele două blocuri. Evaluările teoretice internaționale arată că formula unei „zone tampon“ este valabilă și agreată de către cele două părți în confruntare sau competiție, în general, dar este complet contraindicată statelor din zona respectivă. Motivul esențial este presiunea constantă asupra acestor state din partea competitorilor – și nu vom face trimiteri istorice directe, dar ar fi cazul unor consultări cu Polonia sau Țările Baltice pentru a prelua experiența acestor state care s-au aflat, într-un moment sau altul, într-o zonă tampon.

Mai mult, vom analiza corespunderea între opțiunea politică consensuală a clasei politice din Republica Moldova de aderare la Uniunea Europeană cu o soluție de securitate de tip tampon sau a treia cale. Soluția alternativă este relativ simplu de evaluat, și astfel se poate demonstra lesne convergența între soluțiile de securitate ale Uniunii Europene și apartenența la NATO, în special în regiunea de

confluență răsăriteană. Acest lucru este dat de precedentul procesului de extindere a UE şi NATO în perioada de după încheierea războiului rece.

În consecință, evaluarea noastră a identificat următoarele soluții teoretice de securitate pentru Republica Moldova, cu menținerea statalității și integrității teritoriale a Republicii Moldova:

a) **Rusia** (garantor, neutralitate plus bază rusă, alte variante cu același azimut)

Este una dintre soluțiile teoretice fezabile. Ea intră în contradicție cu opţiunea politică privind viitoarea aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Un stat care să aparțină pieței comune europene și instituțiilor Uniunii Europene dar să-și asigure în același timp securitatea pe baza garanțiilor militare și de securitate furnizate de Federația Rusă este o contradicție fundamentală în termeni deoarece acordurilor din cadrul PESC și PESA sunt incompatibile cu aceste garanții.

În consecință trebuie alterată fie opțiunea politică formulată și consființită consensual de aderare la UE, și păstrarea unor elemente de apartenență la piață, de liberă circulație, alte tipuri de relații, fie alterarea opțiunii politice privind retragerea trupelor ruse.

b) **NATO**

Este o soluție viabilă și, considerăm noi, unica aplicabilă efectiv. Ea este consistentă cu majoritatea opțiunilor politice anunțate, cu excepţia neutralității permanente. Dacă acceptăm neutralitatea constituțională drept o soluție tranzitorie, soluția integrării în NATO – cu suma de reforme, pași și decizii ale membrilor Alianței necesare – ar putea fi o opțiune realizabilă în perspectivă.

c) **UE+** (existența dimensiunii de securitate, a capabilităților, a componentei de securitate europeană)

La această oră, Uniunea Europeană nu are o dimensiune de securitate autonomă, capabilă să acopere necesitățile de securitate în această zonă a Europei. Perspectiva realizării acestei opțiuni este posibilă, este compatibilă cu apartenența la NATO, în condițiile în care majoritatea statelor membre ale UE sunt fie membre ale NATO, fie au relații și garanții de securitate validate în raport cu Alianța. Mai mult, UE și NATO au și o convergență de principii, norme și capabilități iar perspectiva realizării unei soluții de securitate independente de NATO nu există.

d) UE și menținerea trupelor ruse în RM

Am văzut mai sus că această opțiune de tip „a treia cale" sau „zonă tampon" este imposibilă, din punct de vedere al efectivității aplicării soluției. Mai mult, apartenența la Uniunea Europeană presupune susținerea politicii externe convenită și a principiilor,fără a mai vorbi despre clauza de solidaritate introdusă de Tratatul de la Lisabona. Aceasta este incompatibilă cu menținerea trupelor ruse sau cu asigurarea securității de către Federația Rusă. Iar integrarea europeană fără pachetul referitor la Politica Externă și de Securitate Comună nu este posibilă.

e) Neutralitatea plus garanții internaționale de securitate

Această tentativă de soluție a fost propusă, în anumite momente, de către conducerea Republicii Moldova, drept condiție inițială în abordare a formulei de reunificare a statului, formulată de către Federația Rusă. În timp s-a renunțat la această opțiune din cauza reacției fără echivoc a actorilor implicați care au respins asumarea costurilor acestei soluții.

De menționat este faptul că neutralitatea în sine, chiar consacrată internațional, și nu numai declarată constituțional, nu este o soluție de

securitate, ci doar un surogat. De fapt, tot garanţiile de securitate viabile sunt cele chemate să asigure o soluţie de securitate, nici măcar „garantarea neutralităţii“ – o formulă nefericită şi fără substanţă – nu poate fi asimilată unei soluţii de securitate.

f) Stat neutru, reforma sistemului de securitate (reguli IPAP/NATO) + bază NATO/SUA

Este, teoretic, o formulă de securitate viabilă. Ea este însă mai radicală decât formula de securitate de apartenenţă la NATO, cu certitudine inacceptabilă pentru Federaţia Rusă, potrivit propriilor declaraţii repetate, pentru că ele ar trebui să însemne înlocuirea unei baze militare/prezenţe militare ruse cu una NATO/SUA. Apoi această soluţie presupune pasarea responsabilităţii către un alt stat şi nu ştim nici în ce măsură interesul american ar fi atât de mare în Republica Moldova – lucru neprobat până în prezent – nici dacă Republica Moldova poate asuma costurile aferente unei asemenea soluţii. Formula normală include efortul propriu pentru propria securitate şi împărţirea costurilor cu aliaţii.

g) ONU + capabilităţi internaţionale – forţe ONU de menţinere a păcii garantoare

Este puţin probabil ca ONU să aibă capabilităţile necesare asigurării securităţii unui stat. Mai mult, formula este inaplicabilă ca soluţie de securitate, după cum am văzut în Kosovo, acolo unde problemele de acest resort au revenit operaţiunii KFOR a NATO şi nu UNMIK a ONU.

În plus, eşecul formulei de soluţionare a conflictului în Abhazia şi incapacitatea de a adopta o rezoluţie în Consiliul de Securitate în chestiunea războiului ruso-georgian arată limitele substanţiale ale ONU în a lua măsuri pe această dimensiune, dacă în cauză este implicat un stat membru al Consiliului de Securitate, caz aplicabil în Republica Moldova prin prezenţa trupelor ruse şi interesele afirmate

și manifestate de Federația Rusă în Republica Moldova, plus numărul mare de cetățeni ruși cantonați teritorial în raioanele de răsărit ale Republicii Moldova.

h) OSCE + componentă securitate + capabilități de asigurare a securității

Și în acest caz suntem în situația descrisă mai sus: Federația Rusă are drept de veto în organele decizionale ale OSCE, OSCE este responsabila eșecului în gestionarea mecanismului de menținere a păcii în Osetia de Sud. Mai mult, în cazul de față OSCE nici nu are capabilități de menținere a păcii, așa cum poate avea ONU.

5.2. Validitatea opțiunilor de securitate pentru Republica Moldova

Primul test pe care trebuie să-l treacă opțiunile teoretice în cazul securității Republicii Moldova este cel al validității. De aceea am propus 5 criterii pe baza cărora să fie evaluată validitatea opțiunilor, respectiv în ce măsură o opțiune teoretică ar putea fi și una realistă:

– **credibilitatea** opțiunii – măsura în care în lumea contemporană soluția de securitate propusă are chiar șanse de a asigura securitatea Republicii Moldova;
– **sustenabilitatea** opțiunii – în ce măsură opțiunea de securitate odată realizată este durabilă în timp, are capacitatea de a fi o soluție pe termen mediu și lung;
– **reciprocitatea** opțiunii – în ce măsură soluția este acceptabilă și pentru ceilalți actori implicați;
– **fezabilitatea** opțiunii – în ce măsură opțiunea respectivă este realizabilă în practică;
– **negociabilitatea** opțiunii – măsura în care o opțiune fezabilă, sustenabilă și în care ar putea exista și reciprocitatea este negociabilă și acceptabilă de către partenerii implicați și interesați în acest proces.

În urma analizei criteriilor și indicatorilor specificați, a rezultat următoarea diagramă.

Diagrama validității opțiunilor

Nr.	**Opțiunea**	**Credibilitatea opțiunii**	**Sustenabilitatea opțiunii**	**Reciprocitate a opțiunii**	**Fezabilitatea opțiunii**	**Negociabilitatea opțiunii**
1.	**Rusia** Garantor, neutralitate plus bază rusă, alte variante cu același azimut	**DA**	**DA**	**DA**	**DA**	**DA**
2.	**NATO** integrare	**DA**	**DA**	**Probabil**	**DA**	**DA**
3.	**UE+** existența dimensiunii de securitate, a capabilităților, a componentei de securitate europeană	**???** - Nu există precedent fără NATO - Nu există încă dimensiunea necesară	**???**	**Probabil**	**Probabil**	**Probabil**
4.	**UE și menținerea trupelor ruse în Republica Moldova**	**NU**	**NU**	**NU**	**NU**	**NU**
5.	**Neutralitatea plus garanții internaționale de securitate** (nu exclusiv ruse)	**DA**	**DA**	**???**	**NU**	**NU**
6.	**Stat neutru, reforma sistemului de securitate (reguli IPAP/NATO) + bază NATO/SUA**	**DA**	**DA**	**NU**	**NU**	**DA**
7.	**ONU + capabilități internaționale - forțe ONU de menținere a păcii garantoare**	**NU**	**NU**	**NU**	**NU**	**NU**
8.	**OSCE + componentă securitate + capabilități de asigurare a securității**	**NU**	**NU**	**NU**	**NU**	**NU**

Din cele prezentate în diagramă rezultă foarte clar limitele practice și aplicabile ale opțiunilor. Cea mai mare dificultate a intervenit în cazul celei de a treia opțiuni respectiv aderarea la UE, o Uniune Europeană care ar avea capabilități de securitate proprii. În acest caz putem spune cu certitudine că varianta nu există la această oră, în baza acordurilor existente de securitate în cadrul UE și perspectiva are o probabilitate mică de realizare în viitorul pe termen mediu și lung. În orice caz, intervalul de apariție a unor asemenea capabilități depășește nevoia Republicii Moldova de a face opțiune de securitate.

La fel de interesantă este varianta 5 din diagramă. Dacă a devenit clar că nimeni din instituțiile serioase internaționale (occidentale) de securitate nu va acorda garanții de securitate Republicii Moldova, în condiții de neutralitate, rămâne de evaluat în ce măsură opțiunea pro-occidentală sau pro-NATO ar permite asigurarea unui sistem de garanții de securitate pentru perioada până la realizarea condițiilor necesare integrării în Alianță. Acest subiect va fi tratat la final, atunci când discutăm despre perioada de tranziție. Ceea ce este clar, în condițiile unei sincronicități a reformelor, instituțiilor și mai ales a orientării strategice pro-occidentale, o asemenea perioadă de tranziție e posibil să poată fi acoperită de înțelegeri, acorduri și garanții de securitate intermediare, pe o perioadă determinată, negociabile.

Opțiunea 6 ar fi avut toate șansele de a fi o alternativă, însă aici problema esențială e cea a fezabilității și reciprocității opțiunii.Nu credem astăzi că SUA are interesele, capabilitățile,dorința și voința politică de a face un asemenea pas, știute fiind complexitatea situației și regiunilor în care SUA are interese și zone de interferență și implicare militară.

Opțiunile 7 și 8 sunt sub imperiul problemelor și crizelor pe care le întâmpină cele două organizații, ONU și OSCE, acolo unde Federația Rusă are drept de veto. Mai mult,ambele organizații au eșuat în gestionarea conflictelor înghețate din Abhazia și respectiv Osetia de Sud și astfel și-au demonstrat limitele și capacitatea de a se implica în asemenea cazuri în care există interese divergente, competitive sau chiar conflictuale între marii actori – Federația Rusă, SUA,UE.

5.3. Conformitatea cu opțiunile politice ale Republicii Moldova

În această secțiune, ne propunem să evaluăm modul în care opțiunile de securitate teoretice respectă opțiunile politice în zona securității propuse de către Republica Moldova și validate în instituțiile specializate – Parlamentul Republicii Moldova, în special, dar și Consiliul Suprem de Apărare al Țării – și în documentele programatice din domeniul securității: Concepția Securității Naționale, Strategia de Securitate Națională, Strategia Apărării, etc. sau măcar drafturile acestor documente sau ideile acceptate în zonele de discutare a principiilor guvernatoare ale acestor documente.

După cum am văzut și mai sus, am reținut 5 opțiuni politice în funcție de care validăm opțiunile de securitate: integrarea în UE, neutralitatea, integritatea teritorială și reintegrarea Transnistriei, desființarea trupelor militare/demilitarizarea întregului teritoriu, cu păstrarea doar a unui contingent pentru participarea la misiunile internaționale de menținere a păcii și, în fine, retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, o opțiune anunțată în repetate rânduri drept condiție sine qua non a stării de securitate a Republicii Moldova (respinsă însă și de Moscova și de separatiștii nistreni ca o posibilitate, în viitorul apropiat).

Diagrama conformităţii cu opţiunile politice anunţate

Nr.	Opţiunea	Integrarea în Uniunea Europeană	Neutralitatea	Integritatea - reintegrarea Transnistriei	Desfiinţarea trupelor militare	Retragerea trupelor ruse
1.	**Rusia** Garantor, neutralitate plus bază rusă, alte variante cu acelaşi azimut	**NU**	**??? Improbabil**	**Probabil**	**DA**	**NU**
2.	**NATO integrare**	**DA**	**NU**	**Posibil**	**NU**	**DA**
3.	**UE +** existenţa dimensiunii de securitate, a capabilităţilor, a componentei de securitate europeană	**DA**	**NU**	**Posibil**	**NU**	**DA**
4.	**UE şi menţinerea trupelor ruse în Republica Moldova**	**DA**	**NU**	**NU Model Cipru**	**NU**	**NU**
5.	**Neutralitatea plus garanţii internaţionale de securitate** (nu exclusiv ruse)	**DA**	**DA**	**Posibil**	**DA**	**NU**
6.	**Stat neutru, reforma sistemului de securitate (reguli IPAP/NATO) + bază NATO/SUA**	**DA**	**DA**	**NU**	**NU**	**NU**
7.	**ONU + capabilităţi internaţionale - forţe ONU de menţinere a păcii garantoare**	**DA**	**DA**	**???**	**DA**	**NU**
8.	**OSCE + componentă securitate + capabilităţi de asigurare a securităţii**	**DA**	**DA**	**???**	**DA**	**NU**

În cazul singurelor două opţiuni de securitate valide – garanţii date de către Rusia şi integrarea în NATO – putem vedea foarte lesne că sunt necesare alterări ale opţiunilor politice. Cazul garanţiilor acordate de către Rusia este incompatibil cu opţiunea de integrare în Uniunea Europeană – care are propria strategie de securitate şi propriile opţiuni, opţiunea privind neutralitatea este improbabilă iar trupele ruse nu se mai retrag, din contră. În cazul celei de a doua opţiuni valide, integrarea în NATO, nu mai pot fi menţinute opţiunea de neutralitate şi cea de desfiinţare a trupelor militare, prima presupunînd chiar modificarea Constituţiei.

Mai trebuie menţionat că am folosit în analiza noastră doar opţiunile care să menţină statalitatea Republicii Moldova şi integritatea sa teritorială. Vom vedea în cele ce urmează că adoptarea uneia dintre opţiuni alterează celelalte două valori recunoscute de dreptul internaţional – suveranitatea şi independenţa – valori garantate de către NATO potrivit declaraţiilor finale de la summiturile de la Riga şi mai ales Bucureşti.

5.4. Costuri şi beneficii de securitate

În consecinţă, după cum remarcăm mai sus, nu există nici o soluţie de securitate compatibilă cu toate criteriile şi cu opţiunile politice ale Republicii Moldova. Singurele soluţii admisibile se pot realiza cu modificarea opţiunilor politice anunţate şi consacrate de Republica Moldova:

- fie garanţii şi baze permanente ruse, cu soluţie de securitate acordate de Federaţia Rusă, cu anularea opţiunii de integrare în Uniunea Europeană şi a celei de retragere a trupelor ruse din Republica Moldova;
- aderarea Republicii Moldova la NATO, cu alterarea formulei de opţiune politică a neutralităţii şi desfiinţării trupelor militare.

În cele ce urmează dorim să demonstrăm chiar mai mult, respectiv faptul că una dintre opțiuni, cea de a admite o soluție de securitate acordată de către Federaţia Rusă, cu garanţii de securitate prin prezenţa trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova, este incompatibilă cu caracteristicile statului suveran. Astfel, dacă un asemenea pas ar putea asigura statalitatea și integritatea teritorială, teoretic, ea ar aduce limitări importante suveranității și independenței RM, după cum rezultă din noua doctrină de politică externă și din doctrina militară a Federației Ruse.

La sfârșitul lunii august, Președintele Dmitri Medvedev a anunțat cele 5 priorități de politică externă ale Federației Ruse care alcătuiesc noul concept și strategie de politică externă a țării sale:

- Rusia va „recunoaște principiile fundamentale ale dreptului internațional";
- Rusia „nu dorește confruntarea cu nici o altă țară" și nici nu dorește să se izoleze de comunitatea internațională;
- Rusia nu acceptă actuala ordine mondială, unipolară, deoarece este „instablilă și amenințată de conflicte". „Lumea trebuie să fie multipolară";
- Rusia își revendică dreptul la „o prioritate dincolo de orice contestare" în a „proteja viețile și demnitatea cetățenilor săi" ca și interesele sale „oriunde acești cetățeni s-ar afla";
- în al cincilea rând, Medvedev susține că „există regiuni în care Rusia are interese privilegiate", cu referință directă la o regiune geografică nespecificată ca sferă de interese, însă care include cu certitudine Georgia, Ucraina, Republica Moldova, precum și alte state vecine din Europe și Asia, dar și regiuni în care are dreptul de a sancționa orice modificare de securitate sau de a sancționa schimbările ce-i afectează interesele, iar aici se includ şi state din NATO şi UE precum Ţările Baltice, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, Bulgaria sau România, potrivit reacţiilor la instalarea scutului antirachetă sau perspective instalării bazelor militare americane. (www.kremlin.ru, August 31).

Mai mult, „viitorul relațiilor internaționale“ ar depinde de „partenerii și prietenii noștri“ care „au de ales“ în a-i recunoaște Rusiei drepturile și privilegiile“.

Aceste principii de politică externă așează Republica Moldova într-o „sferă de interese privilegiate“ ale Federației Ruse, atât prin prisma poziției geografice, cât și a numărului de cetățeni ruși pe teritoriul său. Varianta propusă de Moscova este cea a unei suveranități limitate (Doctrina Brejnev) și a unei independențe controlate (dependente de fosta metropolă), deci o reașezare a Republicii Moldova pe această dimensiune.

În ceea ce privește doctrina apărării lansată de Medvedev, și ea conține 5 teme principale, precum și Strategia de Politică Externă:

- structura organizațională și desfășurarea trupelor va fi întipărită. Toate trupele combatante vor trebui să ajungă la gradul de „pregătire permanentă“ până în 2020 (desfășurarea întregii armate ruse în teren în 24-48 ore de la data emiterii ordinului, oriunde s-ar face desfășurarea lor în lume);
- eficiența sistemelor de comandă și control ale Forțelor Armate va fi îmbunătățită. Fără aceasta „este imposibilă anticiparea succeselor în actualele războaie și în alte categorii de conflicte armate“;
- sistemul de educație și instruire militară și antrenare a personalului va fi modernizat;
- procurarea celor mai moderne arme este „de cea mai mare prioritate“. „Rusia are nevoie de arme fundamental noi, cu cea mai înaltă tehnologie“;
- soldele și celelalte venituri ale militarilor vor crește, imobilele și găzduirea lor se vor îmbunătăți și problemele sociale ale Forțelor Armate vor fi soluționate.

„Trebuie să dobândim superioritate aeriană în a realiza lovituri de precizie asupra țintelor de pe pămînt și de pe apă, ca și superioritate în mobilitatea trupelor"

Aceste principii enunțate semnifică o relansare a cursei înarmării și pe baza spionajului militar și furtului de tehnologie (aceasta înseamnă prin orice mijloace sau cea mai înaltă prioritate), dar și capabilități militare cu grad înalt de competitivitate(superioritate pentru lovituri de precizie aeriene și în mobilitatea trupelor).

Acestea nu înseamnă neaparat că voința afirmată sau obiectivele trasate nu sunt altceva decât afirmarea unor doleanțe și nu realismul realizării lor. Însă pentru Republica Moldova, aceste modificări de strategie de politică externă și doctrină militară au două semnificații importante:

- limitarea suveranității și a independenței, în condițiile consimțirii la o variantă de securitate cu Rusia drept garant al securității;
- O perioadă de competiție/confruntare între Federația Rusă și Occident – SUA, NATO, UE – care va dura atât timp cât Rusia va avea resurse să o susțină. Această perioadă poate produce oricând confruntări armate pe regiunea dintre frontiera NATO/UE și frontiera Rusiei, în special în Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Azerbaijan, dar și – cu o mult mai redusă probabilitate – în Țările Baltice.

În consecință, Republica Moldova are de ales între două opțiuni de securitate posibile, care respectă următoarele condiții:

- pentru realizarea lor trebuie modificate opțiunile politice validate ale Republicii Moldova;
- în ambele cazuri există beneficii și costuri.

În cazul opțiunii Rusia, trebuie modificată opțiunea retragerii trupelor ruse și a suveranității respectiv independenței statului (deci principii

fundamentale definitorii ale statalității). În schimb Rusia nu cere alte costuri pentru dezvoltarea trupelor armate, dotarea lor, reformarea lor, din contră, va fi foarte fericită ca Republica Moldova să nu aibă deloc asemenea trupe.

În cazul opțiunii NATO, trebuie modificată condiția neutralității constituționale, iar costurile sunt cele ale reformării propriilor trupe armate și structuri de forțe, dotarea lor, compatibilizarea lor cu criteriile NATO și asigurarea capabilităților necesare apărării teritoriului inclusiv prin apărarea comună odată cu admiterea în NATO. În acest caz evident că se pune problema unui efort al întregii societăți dar efortul e făcut pentru sine, pentru propriul viitor, nu pentru Alianță.

Alegerea este deci, între neutralitatea afirmată constituțional, garanții ruse și limitarea suveranității și a independenței de stat și aderarea la NATO cu modificarea Constituției și reformele necesare drumului către Alianță și către apărarea comună asigurată de aceasta. Considerăm că unica soluție reală și responsabilă de securitate pentru Republica Moldova, fără alterarea statalității și suveranității sale, este aderarea la NATO.

În această condiție, opțiunea pentru asigurarea securității între momentul actual și momentul realizării condițiilor și a dezideratului aderării la NATO poate fi realizată doar printr-o formulă compatibilă cu această soluție, respectiv obținerea garanțiilor de securitate din partea Ucrainei și României cu negocierea și asumarea costurilor aferente.

Evident că cele două opțiuni vin cu costurile și beneficiile aferente. Ele se cuantifică politic și în formule de limitare a suveranității sau, din contră, pe investiții în securitate și acordarea anuală a unor resurse suficiente pentru componenta de securitate, în consonanță cu celalte state aliate, și asumarea costurilor relative la nemulțumirile și pozițiile distincte ale Federației Ruse.

Această eventualitate presupune asumarea de către autorități și populație a binecunoscutelor reacții agresive ale Federației Ruse în domeniile comercial, energetic, economic, politic și militar și cu întârzierea aferentă a unui eventual proces de reintegrare a țării, până la devenirea regiunii aflate sub controlul autorităților legitime drept un punct de atracție pentru cetățenii ce locuiesc în regiunea separatistă și decuplarea Transnistriei de la politicile planificate la Moscova.

Costurile pot fi compensate de sprijinul european și euroatlantic, care va sosi cu certitudine, dar cu întârzierile aferente mecanismelor greoaie și birocratice ale celor două organizații. Însă întârzierea poate fi compensată de sprijinul ce poate fi obținut pe canale directe de la vecinii România și Ucraina, în primă instanță, ulterior de un sprijin substanțial obținut în baza unui parteneriat strategic cu SUA, dublat de parteneriate strategice cu statele UE, care sunt absolut obligatorii unei formule de menținere a suveranității Republicii Moldova.

VI. CONVERGENȚA REFORMELOR PENTRU ADERAREA LA NATO ȘI UE

NATO și Uniunea Europeană sunt legate indisolubil atât prin numărul mare de state membre ale ambelor organizații, cât și prin opțiunile și soluțiile de securitate generale pe care ambele instituții le generează. În acest sens, credem că este utilă o trecere în revistă a rolului NATO în decursul timpului pentru securitatea și stabilitatea Europei, apoi vom evalua convergența reformelor pentru aderarea la NATO și UE, în fine, vom aminti caracterul politic și economic al NATO, pentru a sublinia faptul că dincolo de valori comune, instrumente comune, metodologii comune în domeniul securității, NATO și UE sunt consistente, au o convergență perfectă, dar și acoperă ambele domenii mai vaste decât cele stricte în care sunt preocupate prin statut, într-o simbioză completă.

Această parte ne va proba pe de o parte compatibilitatea absolută ale UE și NATO și va releva preocupările UE ca organizație în elaborarea și dezvoltarea, cu sprijinul NATO, a propriei Politici Externe și de Securitate Comune – PESC și, în cadrul acesteia, dezvoltarea Politicii Europene de Securitate și Apărare – PESA. Aceste politici sunt susținute de NATO, compatibile cu NATO și susțin politicile de Apărare și Securitate ale Alianței cu plus valorile capabilităților proprii ale UE, un gest complementar acordurilor Berlin Plus prin care NATO oferă instrumente și capabilități proprii pentru politicile de securitate și apărare ale UE în zone în care NATO nu are interes direct.

Mai mult, anunțul Franței la summitul NATO de la București privind reîntoarcerea în deplinătatea atribuțiilor și angajamentelor, în structurile militare ale NATO, precum și prioritatea pe care Parisul, în calitatea sa de deținător al Președinției rotative semestriale a Uniunii Europene, și-a fixat-o pentru al doilea semestru al anului 2008, respectiv întărirea PESA, dar și crearea unor reguli, metodologii și criterii de compatibilitate – dacă nu chiar de acquis, în viitor - pentru domeniul politicii Externe, de Securitate și Apărare, toate arată că nu poate fi compatibilitate între un stat membru/aspirant al Uniunii Europene și un stat ce-și soluționează problemele de securitate prin garanții oferite de Federația Rusă.

6.1. Rolul NATO în arhitectura de securitate europeană

Încă de după cel de-al doilea război mondial, rolul Statelor Unite în Europa distrusă de război a fost de primă importanță. Mai întâi, SUA a finanțat, prin intermediul Planului Marshall, reconstrucția economică a Europei Occidentale după război. Apoi, SUA au sprijinit constituirea Europei Unite, ulterior a Uniunii Europene. În toată perioada Războiului Rece, SUA și legătura transatlantică au reprezentat pilonii securității Europei Occidentale. Prin intermediul NATO, constituit în 1949, SUA a dar garanții de securitate și a gestionat apărarea comună a Alianței.

Relevante pentru a vedea pe îndelete rolul NATO în securitatea și stabilitatea Europei sunt câteva componente de natură istorică, care au transformat Europa de la suma aliaților din NATO la ideea Europei complete, democratice și libere, lansată la summitul NATO de la Praga. Apoi e interesant de văzut schimbarea NATO după prăbușirea „imperiului exterior“, transformarea și adaptarea la Alianța militară a valorilor și conceptul parteneriatului, extinderii și primirii de noi membri. Mai mult, cu aceeași ocazie a summitului NATO de la Roma, din 1991, putem înregistra o altă dovadă majoră de coerență și consistență a valorilor și ideilor comune în domeniul securității între

NATO și UE, respectiv modificarea Conceptului strategic și adoptarea de către Alianță a definiției securității promovată de școala europeană de securitate de la Copenhaga, respectiv securitatea cu 5 dimensiuni: politică, militară, economică, socială și de mediu.

Apoi vom reveni cu primul summit al NATO lărgit și noul Concept strategic al Alianței de la Washington 1999, la 50 de ani de viață ai organizației, moment în care este consemnată atât extinderea Alianței cu primii aliați din spațiul fost socialist, apoi asumarea securității întregii Europei drept element indispensabil de securitate a statelor membre ale NATO, dar și apariția în premieră a operațiunilor „out of area", adică în afara spațiului Aliat. Balcanii, dar și spațiul european post-sovietic devin arii de interes direct ale NATO și spații de a căror securitate și stabilitate depinde securitatea statelor membre ale Alianței.

Relația cu Rusia este o altă componentă a strategiei de îndeplinire a rolului NATO în securitatea și stabilitatea Europei. Relațiile stabilite cu Federația Rusă la Roma, în 2002 sunt trecute în revistă, ca și evoluția lor anterioară și după crearea Consiliului NATO–Rusia. Evoluția acestei relații dar și a securității europene după 11 septembrie este consemnată în ultimele documente ale Alianței, de la summitul NATO de la București. Aici NATO și Europa își văd securitatea realizată printr-o componentă globală și aranjamente ce includ parteneri globali, ONU dar și operațiuni pe alte continente, pentru a preveni războiul anti-terorist să se desfășoare pe teritoriul european.

În fine, pentru a întregi rolul NATO în securitatea și stabilitatea Europei, vom trece succint în revistă operațiunile Alianței desfășurate pe continentul european, în special a celor realizate împreună cu Uniunea Europeană sau transferate acesteia, pentru partea de reconstrucție și implementarea instituțională a valorilor.

1. Istoria NATO în Europa post-război rece

Parteneriatul și cooperarea euro-atlantică este privită astăzi drept unul dintre principalele obiective ale NATO. Procesul a fost lansat în 1990, când liderii Alianței au lansat un proces de reconstrucție a încrederii, prieteniei și parteneriatului peste linia de diviziune Est-Vest a Europei, stabilită de Războiul Rece. Atunci s-a propus o formulă a relației de cooperare cu statele Europei Centrale și de Est și cu republicile sovietice. Așa a fost creat Consiliul de Cooperare Nord-Atlantic – NACC, în decembrie 1991, ca un forum de consultări Est-Vest în Europa.

Pasul esențial înainte a apărut totuși în 1994, odată cu lansarea Parteneriatului pentru Pace – PfP, un program important de cooperare practică bilaterală între NATO și parteneri individuali din spațiul fost socialist și fost sovietic. Programul promova transparența în domeniul planificării de Apărare și a bugetării, controlul demo-cratic al forțelor militare și participarea comună în misiuni de menți-nere a păcii ale NATO, drept instrumente de construcție a încrederii între statele europene.

Invitația de a intra în Parteneriatul pentru Pace a fost acceptată de 30 de state central, est-europene și foste sovietice. Dintre acestea, 10 au devenit deja membre ale Alianței iar alte 3 au fost invitate deja în Alianță, la summitul NATO de la București, urmând să parcurgă etapele de ratificare sau faza prealabilă de soluționare a unui diferend simbolic cu unul dintre membrii Alianței, în cazul Macedoniei.

Consultările pe teme legate de securitate și apărare dintre cei 26 aliați și cele 20 state partenere au loc în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic – EAPC, instituție care a succedat NACC în 1997. Forțele militare ale Alianței și statelor partenere interacționează și desfășoară frecvent exerciții împreună pe baza unor programe bilaterale convenite. Mai mult, până la 9000 de soldați din țările partenere au participat la operațiunile NATO de menținere a păcii în

Balcani, cu o contribuţie a Rusiei mai importantă decât a oricărui alt stat partener. Toate acestea sunt dovezi ferme și indiscutabile, recunoscute unanim, privind rolul NATO în securitatea și stabilitatea Europei.

2. Roma 1991 – Europa cooperării, păcii și a prosperităţii

Declaraţia summitului NATO de la Roma, din 1991, este unul dintre documentele relevante în legătură cu modul în care a planificat Alianţa contribuţia sa pentru viitorul european de securitate şi stabilitate, fundament pentru cooperare, pace și prosperitate între statele europene aflate anterior de o parte şi de alta a cortinei de fier.

Astfel, summitul NATO de la Roma a adoptat formulele de transformare ale Alianţei, în contextul prăbușirii Europei de Est, a revoluţiilor democratice şi lansării reformelor, a dispariţiei Tratatului de la Varșovia și a ultimelor luni ale Uniunii Sovietice. Cu această ocazie, NATO a probat capacitatea de adaptare și de identificare a rolului în noua Europă, fapt ce a ajutat-o să supraviețuiască războiului rece cu o nouă agendă, în care securitatea și stabilitatea Europei era în prim plan.

Astfel, principala transformare a fost simplu de identificat din cauza modului în care a fost creat NATO ca alianță pentru apărare comună a membrilor săi, bazată pe un nucleu de valori împărtășite, valori care au fost propuse tuturor statelor membre drept scopuri pentru viitoarea misiune, pe baza teoriei democratice că „statele democratice și prospere nu fac războaie unul contra altuia“, ci își rezolvă divergențele prin metode diplomatice și juridice, prin negocieri. Deci rolul NATO a fost schițat chiar de la Roma, din 1991, acela de promovare a valorilor comune, europene. Articolul 2 al Declarației comune de la Roma notează „Lumea s-a schimbat dramatic. Alianța a avut o contribuție esențială la această schimbare. Popoarele Americii de Nord și din întreaga Europă pot să se alăture unei comunități de valori bazate pe libertate, democrație, drepturile omului, stat de drept.

Ca agent al schimbării, sursă de stabilitate și garantor indispensabil al securității membrilor săi, Alianța noastră va continua să joace un rol cheie pentru edificarea unei ordini durabile a păcii în Europa: o Europă a cooperării și prosperității".

Alianţa recunoştea că, în mediul de incertitudine şi schimbări imprevizibile, NATO şi relaţia sa transatlantică au demonstrat că prezența semnificativă a forțelor americane în Europa își păstrează o valoare pe termen lung pentru securitatea și stabilitatea Europei, în continuare. Toate funcțiile și capabilitățile Alianței erau necesare în continuare pentru realizarea securităţii şi stabilităţii în Europa în schimbare, în sensul larg abordat de conceptul strategic la Roma, sensul european al definiției securității, menționat în articolul 4 al Declarației finale de la Roma: „concept conținând aspecte politice, economice, sociale și de mediu, pe lângă dimensiunea militară a securității".

Adocumentul sublinia faptul că niciodată până la acea dată NATO nu ar fi sperat să-și asigure obiectivele de securitate și stabilitate în Europa prin mijloace exclusiv politice, iar noua definiție europeană a securității permitea lărgirea țintelor și noilor funcții ale Alianței pentru perspectiva stabilizării durabile a Europei. Practic politica de securitate a Alianței se putea baza pe trei piloni, dialog, cooperare și menținerea capabilităților de apărare comună, scopul fiind prevenirea și gestionarea crizelor ce afectează securitate.

De altfel, documentul final de la Roma menţiona dimensiunea militară a Alianţei care era menţionată drept factor esenţial, în contextul definiţiei largi a securităţii. Documentul menţiona fără dubiu „menţi-nerea că către Alianţă a caracterului său pur defensiv, aranjamentele sale colective bazate pe structura militară integrată şi acorduri de cooperare şi coordonare şi pentru acea perioadă, pe termen previzibil, menţinerea strategiilor bazate pe cele două dimensiuni, nucleară şi convenţională, ca elemente indisolubile ale capacităţii de descurajare. Pentru noile obiective, se anunţa deja

necesitatea reducerii dimensiunii forțelor convenționale și flexibilizarea acestora, în sensul creșterii mobilității lor pentru a putea reacționa într-un număr mare de cazuri și misiuni, fiind pregătite atât pentru apărare cât și pentru intervenție în caz de conflicte.

Forțele nucleare ale NATO (ale statelor membre dar cedate Alianței, pentru motive de capacitate de negociere și capabilități comune) au fost reduse, 80% din stocul de rachete sub-strategice (cu rază mică și medie de acțiune) fiind distruse, în baza concluziilor planificării apărării nucleare de la Taormina. Scopul fundamental al acestor forțe era unul eminamente politic: prezervarea păcii și prevenirea războiului sau a oricărei forme de coerciție asupra statelor membre. Practic summitul de la Roma a fost ultimul care mai menționa în documentele sale forțele nucleare.

Și dezvoltarea unei identități europene de apărare era lansată la acea dată în discuție, tot în cadrul NATO, în momentul când de abia era creată Uniunea Europeană, în baza Tratatului de la Maastricht, din 1991, prin unificarea celor trei comunități europene și crearea mecanismelor politico-instituționale și de decizie comune.

Astfel, se menționa în declarația finală că, pe baza consensului exprimat la reuniunea miniștrilor Afacerilor Externe ai Statelor membre ale NATO de la Copenhaga, NATO susține „dezvoltarea unei identități de securitate și un rol în domeniul Apărării al acestei Identități, reflectat prin întărirea și mai puternică a pilonului european din interiorul Alianței, fapt ce ar întări integritatea și eficacitatea Alianței Atlantice. Creșterea rolului și responsabilităților membrilor europeni este o bază importantă a transformării Alianței. Aceste două procese se potențează reciproc". În același timp se menționa întărirea legăturii transatlantice care garantează unitatea strategică și indivizibilitatea securității tuturor membrilor NATO.

Mai mult, aliații se angajau ca, „pe măsură ce procesul de edificare a PESC și PESA va evolua, să dezvolte aranjamente practice pentru a

asigura transparența și complementaritatea" între Identitatea europeană, Uniunea Europei Occidentale și NATO.

Interesante sunt și evaluările și transformările în ceea ce privește relațiile cu Uniunea Sovietică și cu celelalte state foste socialiste din Europa Centrală și de răsărit. Documentul oferă „un pas calitativ înainte" în relațiile bilaterale peste linia frontului războiului rece, în articolele 9–11 ale Declarației finale de la Roma.

Astfel, pe baza valorilor comune asumate de Alianță încă de la înființare și pe baza noului rol de promotor al acestor valori, identificat de NATO după dispariția Tratatului de la Varșovia, Alianța și-a asumat „încurajarea dezvoltărilor democratice din Uniunea Sovietică și Europa Centrală și de Est, ca și angajamentul acestor state pentru reforme economice și respingerea totalitarismului comunist, ca formă de guvernare a statelor proprii".

Alianța își asumă „susținerea tuturor pașilor din statele Europei Centrale și de Est în sensul reformelor și se angajează să asigure asistență practică pentru a le ajuta să aibă succes, în această tranziție dificilă. Mai mult documentul menționează în articolul 9 faptul că „acest sprijin și asistență (asumată financiar de statele membre ale Alianței –n.a.) se bazează pe convingerea că securitatea statelor membre ale Alianței este inseparabilă de securitatea celorlaltor state din Europa".

Deci Alianța își asuma tranziția și securitatea statelor central și est europene tocmai pentru că propria sa securitate era dependentă direct de securitatea tuturor statelor din Europa. Mai mult, aceste formulări arată foarte clar preocupările Alianței în toate domeniile transformării și valorilor, dar și în domeniul economic, nu numai în domeniul militar și de securitate. Mitul NATO militarist și belicos din perioada războiului rece își pierdea astfel orice temei, chiar și pe cel propagandistic.

Articolul 10 al documentului menționează explicit dezideratul unei Europe complete și libere, și menționează modul în care NATO sprijină acest deziderat: prin întărirea percepției de securitate și încredere al statelor europene, prin sprijinirea abilităţilor de a-şi îndeplini angajamentele din cadrul CSCE și prin asigurarea democratizării ireversibile. Li se adăuga un program de schimburi de vederi în domeniul securității și conexe, cu schimburi și contacte militare, scopul fiind creşterea încrederii şi mersul în direcţia preocupărilor de securitate ale acestor state.

Pe această bază a fost edificată relația dintre Alianță și statele europene nemembre. În paralel cu apariția și dezvoltarea instituțiilor democratice din aceste state, creșterea nevoii de cooperare între toate statele europene, a apărut dorința acestor state de a avea relații mai apropiate, consistente și cuprinzătoare cu Alianța, de unde nevoia unui nivel de cooperare calitativ nou. Iar soluția a fost angajamentul creării unei relații instituționalizate pentru consultări și cooperare în domeniile politice și de securitate (art.11 din Declarația finală a summitului NATO de la Roma), fiind invitate la efortul de elaborare a cadrului instituțional Bulgaria, Cehoslovacia, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, România, Ungaria și Uniunea Sovietică.

Propunerea consta în lansarea relațiilor diplomatice reciproce NATO-statele europene, în deschiderea de ambasade, precum și într-o agendă serioasă și structurată de întâlniri:

- anuale ale Consiliului Nord-Atlantic, la nivel ministerial, în cadrul Consiliului Cooperării Nord-Atlantice;
- periodice, la nivel de Ambasadori, în cadrul Consiliului Nord-Atlantic;
- extraordinare, la nivel ministerial sau de ambasadori, în cazuri ce necesită aceste întâlniri;
- reuniuni regulate, la interval de stability, în comitetele NATO inclusive cele politic, economic și military, dar și la alte nivele ale instituțiilor militare din cadru NATO.

Practic, NATO își deschidea transparent activitățile tuturor statelor europene, propunând și baza juridică de cooperare ca fiind cea asigurată de CSCE pentru toate statele implicate și documentele Alianței pentru statele membre. Agenda întâlnirilor avea să se bazeze pe securitate și chestiuni conexe. Aliații urmau să-și ofere experiența și expertiza în diferite domenii, precum planificarea apărării, conceptele democratice de stabilire a relațiilor civil-militare, coordonarea civil-militar în managementul traficului aerian, conversia complexelor militar-industriale în companii economice civile. În plus, toate statele europene erau invitate în programele alianței de cercetare științifică și de mediu, și erau incluse într-un vast program de informare asupra NATO prin canale diplomatice și ambasade. Resursele urmau să fie asigurate de către aliați.

3. Conceptul strategic de la Roma 1991 – noua definiție a securității – europene

Deschiderea, transparența, implicarea NATO în securitatea europeană a aliaților și a tuturor statelor, indivizibilitatea securității europene, toate erau consemnate în Conceptul Strategic al Alianței care consemna gândirea, politicile, instrumentele și capabilitățile NATO în apărarea Europei și a securității europene.

În cadrul Conceptului strategic, interesantă este, mai întâi, evaluarea noului mediu strategic și de securitate. Astfel, NATO vede schimbările politice profunde care au avut loc în 1989 drept o îmbunătățirea radicală a mediului de securitate în primul rând prin faptul că „foștii sateliți ai URSS și-au redobândit suveranitatea deplină“, prin aceasta subliniind gândirea occidentală că doctrina Brejnev a suveranității limitate nu a putut fi răsturnată ca uzanță în blocul răsăritean până la revoluțiile democratice care au rupt barierele și frontierele est-vest.

Un alt punct marcat ce limita suveranitatea și independența și a cărui soluționare deschidea calea colaborării cu NATO era retragerea trupelor sovietice din Europa de Est. Astfel, documentul consemnează

faptul că cele trei republici baltice și-au redobândit independența, în timp ce forțele sovietice s-au retras din Ungaria și Cehoslovacia și trebuie să-și încheie retragerea din Germania și Polonia până în 1994. Acești foști dușmani formali ai Alianței au decis desființarea Tratatului de la Varșovia și au respins definitiv războiul ideologic cu Occidentul.

Mai mult, între noile obiective ale statelor eliberate de comunism se numărau implementarea politicilor de creare a democrației pluraliste, a statului de drept, a respectării drepturilor omului și a economiei de piață, practic principalele valori pe care le împărtășea și NATO. De aici și constatarea că divizarea Europei din motive ideologice s-a încheiat și că aceste state se apropiau în mod natural, prin valori, de fundamentele colaborării în cadrul NATO, în timp ce sursa confruntării militare din timpul războiului rece nu mai exista.

De altfel la capitolul rezervat obiectivelor Alianței, erau reluate principiile actului fondator printre care apărarea libertății și securității membrilor săi prin mijloace militare și politice, conform principiilor Chartei Națiunilor Unite. De asemenea NATO luptă pentru o pace justă și durabilă în Europa, pe baza valorilor democrației, drepturilor omului și statului de drept.

Documentul reafirmă în articolul 16, reiterarea legăturii transatlantice și faptul că „securitatea Americii de Nord este legată permanent și indisolubil de securitatea Europie întregi", un angajament de implicare și justificare a nevoii de a sprijini securitatea tuturor statelor europene. La nivelul expresiei practice, acest principiu se traduce în nevoia unui efort colectiv și eficace al tuturor membrilor pentru apărarea intereselor comune.

Între sarcinile pe care instrumentele NATO le puneau în practică se numărau:

- politica de securitate a NATO constă în prezervarea păcii cu ajutorul instrumentelor prezenței unor capabilități militare suficiente pentru a preveni războiul și o apărare eficace;
- o capabilitate suficientă pentru a gestiona cu succes crizele ce afectează securitatea membrilor săi;
- urmărirea eforturilor politice de privilegiere a dialogului cu alte națiuni care își doresc o abordare de tip cooperare în domeniul securității europene, inclusiv în domeniile controlului armamentelor și a dezarmării.

Obiectivul fundamental al Alianței, menționat în Conceptul strategic la art. 20, este acela de „a oferi una dintre fundațiile indispensabile pentru un mediu de securitate sigur în Europa, bazat pe creşterea instituțiilor democratice și angajamentul pentru rezolvarea pașnică a disputelor, în care nici o țară să nu poată să intimideze sau să exercite coerciție asupra oricărei națiuni europene sau să-i impună hegemonia prin amenințarea cu utilizarea forței“. O descriere a libertății și independenței efective a oricărui stat european.

Mai mult, conceptual strategic are un capitol între rezervat, începând cu articolul 23, protejării păcii într-o nouă Europă. Articolul menționează faptul că Alianța nu-și limitează opțiunile și că, în ciuda capabilităților militare suficiente și a opțiunii de rezervă de a putea utiliza și aceste mijloace militare la nevoie, pentru apărare și soluționarea crizelor, consideră că obiectivele sale – de apărare a securității și integrității teritoriale a membrilor săi și de instituire a unei păci juste și durabile în Europa – trebuie atinse în primul rând prin mijloace pașnice. Instrumentele esențiale sunt dialogul, cooperarea, gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor.

4. Washington 1999 – Operațiuni „out of area“. Securitatea Europei la 50 de ani de existență ai NATO

La 50 de ani de la semnarea Tratatului Nord Atlantic, statele membre ale NATO s-a reunit la Washington pentru a sărbători jubileul. Cu

această ocazie, declarația finală și adoptarea unui nou Concept strategic avea să valideze noile transformări ale Europei și Alianței, cu aceeași preocupare a securității întregii Europe. De această dată însă, NATO intrase deja în procesul de extindere, în timp ce operațiunile sale nu se rezumau numai la cele de pe teritoriul strict al statelor membre, ci globalizarea și amenințările regionale din Europa au dus la necesitatea operării în întreaga Europă, „out of area“, oriunde se afla o criză ce afecta securitatea membrilor Alianței. Acest pas confirma definitiv angajamentul responsabilității NATO pentru securitatea întregii Europe, care afecta în mod direct securitatea membrilor europeni ai Alianței.

De această dată, de asemenea, NATO se pregătea să devină o Alianță pentru secolul 21, bazată pe același pachet de principii ale democrației, libertății individuale, statului de drept și apărării colective, bazată pe legătura transatlantică a parteneriatului unic și indivizibil pentru Apărare și securitate ce leagă Europa de America de Nord.

Noua Alianță era deja anunțată a fi mai largă, mai capabilă și mai flexibilă, angajată în apărarea colectivă și capabilă să preia și alte misiuni precum contribuția la prevenirea eficace a conflictelor și angajarea activă în managementul crizelor și operațiuni de răspuns la crize. Obiectivul fundamental era, de această dată, la distanță de 8 ani, „cooperarea cu națiuni și organizații pentru promovarea și creșterea securității, prosperității și democrației în întreaga regiune transatlantică. Mai mult, primul pas al extinderii fusese deja făcut, Cehia, Ungaria și Polonia fiind noi membri ai Alianței, o probă vie a depășirii divizării Europei.

NATO în secolul 21 își păstra puterea și avantajele din trecut în contextul noilor misiuni, noilor membri și noilor parteneri. Cu această ocazie, la Washington:

- s-a adoptat un nou Concept Strategic;

- s-a reafirmat angajamentul pentru procesul de extindere al Alianței;
- a fost aprobat Planul de Acțiuni pentru Aderare – MAP pentru statele ce-și doreau să se alăture NATO;
- a fost completată decizia de la Berlin – așa-numitele acorduri Berlin plus între NATO și UE – pentru construcția Indentității Europene de Securitate și Apărare în cadrul Alianței și a decis creșterea în continuare a eficacității componentei europene a Alianței.

5. *Conceptul strategic 1999 – misiunile Petersberg, relația cu UEO, și relația cu UE*

Componenta esențială a Conceptului Strategic adoptat la Washington a fost, după cum subliniam deja, operațiunile „out of area“, NATO ieșind din teritoriul statelor membre pentru a putea asigura securitatea statelor membre dar și ale întregii Europe. Dar pe cât de spectaculoasă a fost această schimbare, cea mai relevantă rămâne schimbarea consemnată în raporturile dintre Alianță și Uniunea Europeană prin cooperarea și sprijinul NATO pentru operațiunile pe care și le planifica, în mod independent, Uniunea Europeană, oferirea capabilităților Alianței pentru misiunile de tip Petersberg și edificarea Identității Europene în cadrul NATO în paralele cu Politica Europeană de Securitate și Apărare a UE. Această construcție arată simbioza NATO și UE, contribuția NATO la edificarea componentei de securitate și apărare a UE și suplinirea capabilităților proprii ale UE prin punerea la dispoziție a capabilităților NATO.

Conceptul constată faptul că NATO a asigurat cu succes libertatea membrilor săi și a prevenit războiul în Europa în cei 40 de ani de război rece, apoi, combinând apărarea cu dialogul, a jucat un rol indispensabil în încheierea confruntărilor Est-Vest din Europa. Dar schimbările politice și de securitate au fost mult mai profunde de la adoptarea ultimului Concept strategic, în 1991, de unde necesitatea unei noi evaluări și ajustări a strategiilor și capabilităților.

Dacă perspectiva strategică în Europa s-a dovedit mai promițătoare după încheierea războiului rece, ea s-a dovedit și purtătoarea unor noi provocări. O nouă Europă, cu un mai mare grad de integrare a apărut, dar şi cu o structură de securitate euroatlantică în care NATO joacă rolul central. Este vorba despre eforturile de stabilire a unor noi modele de cooperare și înțelegere reciprocă în regiunea euro-atlantică, precum și angajamentul pentru noi activități esențiale pentru o stabilitate mai largă. Este vorba despre angajamentul NATO de a stopa suferințele umane enorme apărute în conflictul din Balcani.

Un alt punct important de dezvoltări s-a dovedit a fi cel al controlului armamentelor. Contribuția a fost atât de angajare a Alianței în aceste direcții, dar și de adaptarea modului de definire și înțelegere a securității și a procedurilor și structurilor NATO la această nouă realitate. Mai mult, au fost identificate riscurile noi și complexe apărute în primul deceniu de după războiul rece la adresa păcii și stabilității euro-atlantice, respectiv oprimare, conflicte etnice, prăbușirea economiilor, colapsul ordinii politice, proliferarea armelor de distrugere în masă. NATO demonstra că are deja înmagazinat în eșafodajul său normative conceptele de stat slab și stat eșuat, precum și instrumentarul de combatere și limitare a acestor riscuri și a efectelor asupra membrilor și partenerilor europeni ai Alianței.

Experiența războaielor din Balcani, a conflictelor interetnice și separatiste din spațiul post-sovietic, a efectelor proliferării armelor de distrugere în masă și nuclearizării ilegale a unor state, se regăseau în noul concept strategic care reafirma obiectivul fundamental de durată al apărării libertății și securității membrilor său cu mijloace politice sau militare, bazate pe valorile comune, dar şi a obiectivului strategic de „securizare a unei păci juste și durabile în Europa". Ca noutate, Conceptul strategic recunoaște că realizările Alianței și obiectivul strategic pot fi periclitate de crizele și conflictele ce afectează aria euro-atlantică, de aceea (cf. art. 6 din Conceptul Strategic al NATO de la Washington) „alianța nu asigură numai apărarea propriilor membri, ci contribuie la pacea și stabilitatea în această regiune". Acesta este

fundamentul argumentativ, teoretic și normativ al operațiunilor „out of area“, respectiv dincolo de granițele statelor Alianței, dar tot în Europa.

În evaluarea evoluțiilor mediului strategic, art.12 menționează că „Uniunea Europeană a luat decizii importante și a dat un impuls și mai mare eforturilor de întărire a dimensiunii sale de securitate și apărare“, process cu implicații pentru întreaga Alianță, „și toți aliații europeni ar trebui să se implice în aceste eforturi, construind pe baza aranjamentelor dezvoltate de către NATO și Uniunea Europei Occidentale – UEO“. Uniunea Europeană adoptase deja Tratatul de la Amsterdam ce marca instituirea Politicii Externe și de Securitate Comună – PESC/CFSP cu o componentă importantă de conturare a unei politici comune de apărare – PESA/ESDP. Potrivit documentului, această politică era compatibilă cu politica comună de securitate și apărare a NATO iar între pașii importanți se afla și incorporarea misiunilor de tip Petersberg ale Uniunii Europei Occidentale în noul Tratat al Uniunii Europene, precum și dezvoltarea unor relații instituționale foarte apropiate ale UE cu UEO.

În același context, al sprijinului pentru identitatea europeană de securitate și apărare – ESDI în cadrul Alianței, au fost puse la dispoziție forțele și capabilitățile Alianței pentru misiuni conduse de UEO, pe baza declarației finale a summitului NATO din 1994 și a acordurilor de la Berlin(acordurile Berlin plus), din 1996. Astfel, între NATO și UEO a fost dezvoltată o relație foarte strânsă pentru întărirea păcii și stabilității în Europa prin creșterea capabilităților militare proprii a aliaților europeni ai NATO. Creșterea responsabilităților și capacității aliaților europeni era considerată o valoarea adăugată la securitatea și apărarea Europei și la întărirea mediului de securitate al Alianței.

Între riscurile și amenințările la adresa securității NATO, Conceptul strategic menționa faptul că, în ciuda dezvoltărilor pozitive în mediul strategic și al faptului că agresiuni militare convenționale pe scară

largă împotriva Alianței nu mai erau probabile, exista încă posibilitatea apariției unei asemenea amenințări pe termen lung. Era deja întrevăzută, deși nu afirmată, creșterea previzibilă de capabilități ale Rusiei precum și voința și dorința sa de a recupera poziția strategică pe care a avut-o odată.

Între riscurile militare și nemilitare la adresa alianței, cu caracter multidirecțional și dificil de prezis, erau incluse:

- incertitudinea și instabilitatea în și în jurul ariei euro-atlantice
- posibilitatea ca crizele regionale de la periferia Alianței să evolueze rapid (Kosovo era în plină dezvoltare și amenința să se transforme într-o criză sângeroasă)
- dificultățile economice și sociale ale unor țări din regiunea euroatlantică și din jurul ei
- rivalități entice și religioase
- dispute teritoriale
- eforturi inadecvate sau ratate de reformă
- abuzul de drepturi ale omului
- disoluția statelor
- instabilitate locală și regională cu capacitate de propagare prin influență la contact.

Evident că toate aceste crize puteau afecta direct Alianța și în special aliații europeni, de unde preocupările NATO de a preveni crizele, suferința oamenilor și conflictele armate. Efectul de domino asupra statelor vecine, inclusiv a statelor membre NATO, era luat în considerație, ca și formulele prin care erau afectate celelelate state europene. Aceste preocupări erau urmate, evident, de evaluări, planificare și asumarea sarcinilor de prevenire și eliminare a lor, contribuții directe la securitatea întregii Europe.

În cadrul capitolului rezervat modelului Alianței pentru secolul 21, este reiterată înțelegerea securității pe cele 5 dimensiuni, potrivit școlii de la Copenhaga, dar și angajamentul și obiectivul de creștere a eforturilor pentru dezvoltarea cooperării eficiente cu ONU și cu

celelalte organizații europene și euroatlantice – o formulare inedită, întâlnită în premieră în documentele NATO, care subliniază cooperarea Alianței cu UE și UEO. Scopul cooperării este „construcția arhitecturii de securitate europene în care contribuția Alianței la securitatea și stabilitatea din regiunea euroatlantică și contribuția acestor organizații internaționale sunt complementare și se potențează reciproc, atât pentru întărirea relațiilor dintre țările euroatlantice cât și pentru gestionarea crizelor".

6. Relația cu Rusia: crearea Consiliului NATO-Rusia, Roma 2002

Relația NATO-Rusia în modul în care a fost construită instituțional de către Alianță, a fost una relevantă întotdeauna pentru securitatea Europei. Și în acest domeniu, încă de la prăbușirea imperiului exterior, NATO a invitat Uniunea Sovietică în cadrul Consiliului Consultativ Nord-Atlantic - NACC, iar ulterior Rusia, alături de celelalte state post-sovietice, în cadrul Parteneriatului pentru Pace – PfP și în misiunile de menținere a păcii conduse de NATO în Europa.

Odată cu creșterea de formă a Rusiei, dar și cu extinderea constantă a NATO la frontiera și chiar în interiorul spațiului post-sovietic (Țările Baltice), a fost necesară abordarea mai atentă și instituționalizată a relației cu Rusia, pentru a construi încrederea, a marca transparența necesară și a angaja Rusia la nivelul de vizibilitate pe care și-l dorea din rațiuni ale pieței interne. Astfel că la Roma, în 2002, a fost lansat Consiliul NATO-Rusia – NRC, al cărui scop era să aducă împreună aliații și Rusia cu „scopul de a identifica și utiliza oportunitățile de acțiune comună" (19+1).

Gestul a fost și un răspuns la modul admirabil în care s-a comportat Moscova cu ocazia evenimentelor de la 11 septembrie 2001, cu ocazia apariției unui dușman comun al NATO și Rusiei deopotrivă, terorismul global. Astfel, Consiliul era cadrul de stabilire a domeniilor în care NATO și Rusia urmau să lucreze împreună, ca parteneri egali, în

arii de interes comun, pentru a se apăra împotriva amenințărilor și riscurilor comune la adresa securității.

Evenimentele de la 11 septembrie erau cele ce au determinat această nevoie de acțiune integrată și coordonată pentru a răspunde amenințărilor comune. Terorismul a intrat brusc în prim-planul agendei NATO, unde nu se aflase – potrivit declarațiilor finale și a Conceptelor Strategice ale începutului de mileniu.

Pe baza obiectivelor și principiilor Actului Fondator din 1997, care consacra cadrul relațiilor NATO-Rusia, noul Consiliu Nato-Rusia a fost creat ca mecanism de consultări, consensual, de cooperare și de asoptare a decizilor și acțiunilor comune. Principiul consensului și al statutului egal al Aliaților și Rusiei în Consiliu – și nu o presupusă paritate între Moscova și Alianță, ca un tot, dar cu posibilitatea de a discuta orice chestiune preocupa părțile, dar cu decizii doar prin consens și acordul tuturor aliaților și a Rusiei – noul Consiliu promova dialogul continuu pe chestiuni de securitate pentru identificarea problemelor emergente, determinarea abordărilor comune și acțiuni comune potrivite.

Președinția Consiliului era asigurată de Secretarul General al NATO, iar reuniunile erau cel puțin lunare la nivel de ambasadori și reprezentanți militari, de două ori pe an la nivelul miniștrilor de Externe, ai Apărării și ai Șefilor de Stat Major. Ocazional puteau avea loc reuniuni la nivel de șefi de state. Domeniile de interes comun erau:

- lupta împotriva terorismului;
- gestionarea crizelor;
- neproliferarea;
- controlul armamentelor;
- măsuri de încredere;
- apărare antirachetă;
- misiuni de căutare și salvare pe mare;
- cooperare militară;
- cooperare în urgențe civile.

Pentru întărirea cooperării, misiunea Rusiei la NATO a fost înființată din 18 martie, 1998, iar la 20 februarie 2001 a fost inaugurat centrul de informare al NATO la Moscova. La cea de a 5-a aniversare a Actului Fondator, la 27 mai 2002, a fost stabilită misiunea militară de legătură a NATO la Moscova, pentru creşterea transparenţei, dezvoltarea cooperării militare practice și a cooperării cu Ministerul rus al Apărării.

În practică, cea mai de succes misiune a fost cea din Balcani. Soldații NATO și ai Rusiei au luptat împreună timp de 6 ani pentru menținerea păcii în zona Balcanilor, în cadrul IFOR și SFOR; în Bosnia, apoi Rusia a contribuit la încheierea conflictului din Kosovo, în timp ce trupele sale au făcut parte integrantă din KFOR.

NATO și Rusia au participat la exerciții militare comune de apărare aeriană și operațiuni de sprijin al păcii, testare a interoperabilității, echipamentului și procesurilor în domenii precum transportul și alimentarea în aer. În cadrul cooperării în domeniul Apărării, a mai fost construit un Centru de antrenament, informare și consultare al NATO, în martie 2002, iar la aceasta s-a adăugat cooperarea în domeniul prevenirii și răspunsului în caz de dezastre, planificarea în cazul urgențelor civile, cooperarea pentru salvarea militarilor de pe submarinul Kursk, cooperări în domeniile științei, cercetării și mediului.

Un alt domeniu relevant a fost acela de combatere a noilor amenințări de securitate, pe baza consultărilor regulate între NATO și Rusia pe tema noilor provocări la adresa securității, a amenințărilor teroriste și a proliferării armelor de distrugere în masă, nucleare, biologice și chimice, dar și răspîndirea tehnologiei rachetelor balistice, purtătoarele acestor arme.

Această cooperare serioasă, largă, instituționalizată cu Rusia este și ea un pilon important al activității și un argument tare pentru a sublinia contribuția NATO pentru securitatea Europei.

7. Summitul NATO de la București – prezent și viitor în securitatea europeană

Summitul NATO de la București, din 2–4 aprilie 2008, a fost ultima reuniune la vârf a șefilor de state și de guverne ale statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice. Și cu această ocazie au fost adoptate o serie de prevederi și angajamente care se referă la securitatea în Europa. Este vorba, însă, de această dată, despre dimensiuni diferite, ce țin de acțiunile NATO în combaterea terorismului în Afghanistan, la anga-jarea de operațiuni cu parteneri globali, odată ce, prin globalizare, s-au globalizat și amenințările, după cum a arătat-o foarte elocvent evenimentul de la 11 septembrie.

Și documentele de la summitul NATO de la București subliniază consecvența și continuitatea politicilor Alianței de asigurare a securității Europei, dar și a politicilor de deschidere și transparență față de Rusia, în timp ce comportamentul și declarațiile acesteia probează faptul că Moscova s-a schimbat, ambițiile sale au crescut, iar actorul ce și-a permis ulterior să iasă din regulile internaționale a fost tocmai Federația Rusă.

Deja limbajul din declarația finală a summitului NATO are cu totul alt ton. Astfel, extinderea și întărirea cacității de a confrunta amenințările prezente și emergente ale secolului 21 sunt obiective citate chiar la începutul declarației, chiar înaintea reiterării principiilor și valorilor fundamentale ale Alianței. Apoi, este salutată prezența la București a reprezentanților organizațiilor partenere globale și europene – ONU, UE, a partenerilor globali. Astfel se face trecerea de la securitatea euro-atlantică și a Europei la nevoia de a avea acțiune globală deoarece „provocările actuale la adresa securității nu mai pot fi confruntate cu succes de NATO singură“ ci de către „un parteneriat mai larg a comunității internaționale“ ca parte a unei abordări extinse, bazată pe transparență și deschidere, pe cooperarea și determinarea tuturor părților implicate.

În ceea ce privește relațiile NATO-UE, articolul 14 menționează o gamă largă de interese commune relative la securitate, apărare, managementul crizelor, combaterea terorismului, dezvoltarea capabilităților coerente și întărirea lor reciprocă. Este reamintită operațiunea de succes din Balcani dar și operațiunea UE Althea, realizată cu capabilități NATO pe baza acordurilor Berlin plus. În virtutea valorilor și intereselor comune ale NATO și UE, cele două instituții lucrează împreună în operațiuni de management al crizelor.

NATO recunoaște valoarea pe care o apărare europeană mai puternică și capabilă o reprezintă aducând capabilități noi pentru a contracara provocările cu care se confruntă atît NATO cât și UE. Alianța continuă să sprijine întărirea capabilităților europene cu îmbunătățirea relației strategice NATO-UE cu scopul unei mai mari eficiențe și evitarea duplicării eforturilor și costurilor, în spiritual transparenței, cu respectarea autonomiei celor două organizații. Însă acest lucru nu presupune o soluție autonomă a UE pentru securitatea europeană, independentă de NATO, ci doar complementaritatea și capabilități suplimentare față de securitatea asigurată de Alianță, pe baza principiilor și valorilor comune.

Declarația finală a Summitului NATO sancționează auto-suspendarea Rusiei din Tratatul revizuit al Forțelor Convenționale în Europa și împuternicește SUA în numele NATO, pentru a negocia subiectul în relațiile bilaterale cu Moscova, în beneficiul securității în Europa. Alte contribuții directe la securitatea Europei sunt extinderea NATO cu Croația, Albania și decizia privind Macedonia, ca pas înainte pentru stabilizarea Balcanilor de Vest, dar și reafirmarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, Georgiei, Armeniei și Azerbaidjanului. Nu în ultimul rind, este reafirmată susținerea pentru retragerea trupelor ruse din Georgia și Republica Moldova.

Securitatea energetică și interesul pentru regiunea Mării Negre apar în documentul final, drept contribuții la securitatea Europei. De altfel și

lansarea apărării împotriva atacurilor cibernetice și deschiderea centrului special în Tallin este în aceeași sferă de argumente în favoarea rolului NATO în securitatea întregii Europe.

8. Operațiunile de menținere a păcii în Europa

Nu putem să conchidem suma de argumente relative la rolul NATO în securitatea Europei fără a trece în revistă și operațiunile directe ale Alianței pe teritoriul european. Este vorba despre Forța de Stabilizare SFOR din Bosnia-Herzegovina, de operațiunea KFOR din Kosovo, și de operațiunile din Macedonia: Allied Harmony, Amber Fox și Essential Harvest.

SFOR Bosnia Herzegovina a fost o operațiune desfășurată între luna decembrie 1996 și decembrie 2004 în care NATO a condus Forța de Stabilizare din Bosnia Herzegovina, cu scopul de a menține situația de securitate și de a facilita reconstrucția statului, după războiul 1992-1995. NATO continuă să mențină un cartier general de trupe în Sarajevo cu scopul de a asista Guvernul în reformarea structurilor de securitate.

Rolul SFOR a fost acela de a preveni și împiedica reluarea ostilităților, promovarea climatului de continuare a procesului de pace, și acordarea de sprijin selectiv organizațiilor civile implicate în proces. Practic, activitățile erau cele de la patrularea și asigurarea zonelor de securitate până la sprijinirea reformei apărării și supervizarea operațiunilor de deminare, la arestarea criminalilor de război și asistarea reîntoarcerii refugiaților.

Uniunea Europeană a desfășurat o nouă forță în Bosnia-Herzegovina în cadrul Operațiunii Althea, preluând rolul de stabilizare a păcii de la NATO. Potrivit acordurilor dintre cele două organizații, NATO oferă planificarea, logistica și sprijinul de comandă pentru operațiune condusă de UE, pe baza acordurilor Berlin Plus.

Operațiunile NATO în Kosovo se referă la operațiunea de menținere a păcii din Kosovo care a început din iunie 1999 și încă continuă. KFOR s-a desfășurat după o campanie de 78 de zile de bombardamente lansată de alianță în martie 1999, cu scopul de a opri și împiedica catastrofa umanitară din regiune. KFOR rămâne în Kosovo în baza rezoluției 1244 a Consiliului de Securitate a ONU, cooperând cu populația din regiune, cu Uniunea Europeană și Națiunile Unite, cu alți actori internaționali, pentru dezvoltarea unui Kosovo stabil, democratic, multietnic și pașnic.

9. Operațiunile NATO în Macedonia:

Operațiunea Essential Harvest a fost prima din cele trei desfășurate de NATO în Macedonia, și a durat între 22 august și 23 septembrie 2001. Ea a presupus trimiterea a 3500 militari NATO cu sprijin logistic, pentru dezarmarea grupurilor de etnici albanezi și pentru a le distruge armele. Condiția de implementare unică a fost existența dialogului între diferitele părți și a unei soluții finale constructive.

Operațiunea Amber Fox a urmat între 23 septembrie 2001 și 15 decembrie 2002 și constă în răspunsul la o altă solicitare a autorităților Macedoniei. Mandatul specific a fost cel de a contribui la protejarea monitorilor internaționali care trebuiau să supravegheze implementarea planului de pace din Fosta Republică Yugoslavă a Macedoniei. Misiunea a fost dezvoltată dub conducere germană cu participarea a 700 militari din statele NATO alături de alte 300 de soldați deja aflați în țară. Durata a fost de 3 luni, cu posibilitatea prelungirii la nevoie, în funcție de situația din țară.

În fine, Operațiunea Allied Harmony a durat între 16 decembrie 2002 și 31 martie 2003 și a fost creată la cererea Președintelui Macedoniei, Trajkovski, și a fost o operațiune clasică de menținere a păcii în fosta Republică Yugoslavă a Macedoniei, în urma conflictelor interetnice apărute în Macedonia. Scopul a fost acela de a evita riscurile de destabilizare.

Prezența NATO a avut două dimensiuni: susținerea operațională a efortului monitorilor internaționali pentru implementarea acordului de pace și elemente de consultanță pentru asistarea guvernului în asumarea securității în întreaga țară. La 17 martie 2003, operațiunea a fost predată Uniunii Europene, însă Alianța a rămas angajată în sprijinirea Macedoniei în intrarea Macedoniei în NATO motiv pentru care a menținut un reprezentant special civil și unui militar în Cartierul general al NATO din Skopje, care continuă să sprijine autoritățile în dezvoltarea reformei sectorului de securitate și adaptarea la standardele NATO.

6.2. Reformele pentru aderarea la NATO și UE

Ne-am propus, în această parte, să arătăm faptul că aderarea la Uniunea Europeană și aderarea la NATO sunt echivalente din punctul de vedere al reformelor necesare. Pentru aceasta, complementar cu cele prezentate în capitolul anterior, vom demonstra că prevederile din documentele Uniunii Europene privesc NATO drept parte componentă absolut obligatorie pentru securitatea continentului nostru, dar și că reformele solicitate de ambele organizații coincid. Apoi vom încerca să vedem dacă există elemente în cadrul reformei pentru aderarea la NATO ce nu apar în cadrul aderării la UE explicit – și ne referim aici la criteriile privind reforma sectorului de securitate, în special – și modul în care privesc statele membre ale UE aderarea virtuală a unui stat care nu ar fi membru în NATO, respectiv componenta de acquis comunitar pe care Franța dorește să o introducă astăzi pentru a acoperi reforma sectorului de securitate. În fine, întregul efort este pentru a pregăti calea unei analize a PESC și PESA și a vedea, în capitolul următor, în ce măsură cele două politici europene sunt astăzi compatibile cu soluționarea problemei de securitate prin garanții ale Federației Ruse stat aspirant.

1. PESA și NATO

În cele ce urmează vom vedea modul în care a apărut și s-a dezvoltat Politica Europeană de Securitate și Apărare – PESA, componentă a

PESC, şi modul în care vorbesc documentele europene despre relaţia UE cu NATO. PESA a fost prioritatea preşedinţiilor europene mai bine de 2 ani, în perioada 1999–2001, şi face parte integrantă din proiectul de construcţie a Europei instituţionale şi din responsabilităţile pe care Uniunea Europeană şi le asumă faţă de comunitatea internaţională.

În declaraţiile Consiliului European de la Köln, din iunie 1999, se menţionează faptul că UE urmăreşte cooperarea, consultarea şi asigurarea transparenţei în relaţiile cu NATO, aducând astfel un plus de vitalitate în Alianţa transformată. În documentul final al Consiliului European de la Helsinki, din decembrie 1999, se sublinia necesitatea creării unei forţe de intervenţie rapidă, cu scopul unei mai bune gestionări a crizelor. Consiliul determina precis rolul statelor membre ale UE şi nemembre NATO precum şi al ţărilor candidate, membre ale NATO. Această simbioză este relevantă şi arată interdependenţa şi politicile consistente ale celor două organizaţii.

Consiliul European de la Feira, din iunie 2000, a completat şi veriga lipsă, respectiv a colaborării cu statele membre NATO şi nemembre ale UE. Astfel, statele terţe din această categorie pot participa la operaţiunile militare conduse de UE, mai mult, deja la acea dată erau ofertele acestor state, menţionate în document: Norvegia, Turcia, Polonia, Cehia. Tot la acest Consiliu European s-au stabilit principiile de bază ale consultărilor pe probleme militare cu NATO, subliniindu-se faptul că „UE şi NATO nu sunt organizaţii de natură diferită, în ceea ce priveşte capacitatea de gestionare a crizelor“.

Potrivit prevederilor Consiliului European de la Nisa, „UE va putea interveni şi prin acţiuni militare, în operaţiuni precum cele cu scopuri umanitare, operaţiuni pentru menţinerea păcii şi cele pentru gestionarea crizelor – celebrele misiuni Petersberg – deşi UE nu şi-a propus să aibă o armată proprie. În documentele Consiliului se mai menţionează faptul că „NATO rămâne în continuare baza şi cadrul Apărării UE, în timp ce PESA nu face decât să adauge mai multă vitalitate Alianţei“.

După evenimentele de la 11 septembrie, lupta împotrvia terorismului a devenit unul dintre cele mai importante obiective atât ale NATO, cât și ale UE, alături de crearea de forțe de intervenție rapidă, îmbunătățirea managementului și deciziei în situații de criză sau consolidarea cooperării între serviciile de informații ale statelor membre. De aici și imperativul ca PESA să devină operativă cât mai curând.

La Consiliul European de la Laeken, din decembrie 2001, s-a hotărât conturarea definitivă și aplicarea efectivă și eficientă politicii europene de Apărare. La 6 decembrie 2001, am avut și întâlnirea interministerială NATO-UE care a reconfirmat legăturile strânse ale celor două organizații și buna cooperare. Dealtfel tot aici s-a subliniat faptul că extinderea Uniunii Europene poate determina consolidarea Parteneriatului Euro-Atlantic prin distribuirea corectă a obligațiilor și a puterii în zona europeană. Mai mult, viitorilor membri ai UE ar trebui să li se ofere un grad mai mare de includere în PESA, iar UE ar trebui să creeze mecanisme de consultare și cooperare, permițându-le țărilor candidate să participe la dezbaterea cu privire la arhitectura securității și apărării europene și să participe efectiv la deciziile de modelare a acesteia.

Având în vedere faptul că obiectivele specifice aderării la NATO și UE coincid, a fost foarte util pentru toate statele care au participat la extinderea NATO și UE după căderea comunismului în Europa, să îmbine cele două procese în calibrarea eforturilor reformelor. Mai mult, nu există precedent prin care un stat să fi intrat în Uniunea Europeană fără a intra anterior în NATO și a soluționa problemele de securitate. Fără să excludem a priori o asemenea variantă, vom studia mai departe măsura în care UE poate primi un stat neutru, sau măsura în care poate primi un stat UE, non-NATO, în fine, măsura în care ar fi compatibil cu PESA primirea unui stat ce-și gestionează securitatea pe baza garanțiilor oferite de un stat nemembru UE și nemembru NATO, cu puternice divergențe cu cele două organizații.

Problemele legate de PESA sunt incluse în capitolul de negociere „Politica Externă și de Securitate Comună“ și se referă la transpunerea acquis-ului comunitar în materie în legislația națională, în domeniul PESC, dar și la preluarea și transpunerea în practică a obiectivelor PESC la momentul aderării la UE.

Între angajamentele luate de statele ce au devenit membre în etapele anterioare se numără:

- rezolvarea tuturor problemelor sensibile cu vecinii săi pe baza legislației internaționale;
- sprijinirea UE (și NATO) pentru integrarea statelor fostei Yugoslavii în sistemul predominant de valori din Europa;
- modernizarea și creșterea eficacității în cazul capacității de Apărare, printr-un larg proces de reformă a Armatei;
- participarea activă la acordurile de cooperare cu terțe țări și la politica UE în domeniul securității și Apărării;
- să susțină neproliferarea în domeniul armelor nucleare, chimice, biologice;
- să preia pe deplin obiectivele UE stipulate în articolul 2 al Tratatului Uniunii Europene (afirmarea identității UE pe scena internațională, în special prin implementarea unei politici externe și de securitate comună);
- să preia și să implementeze obiectivele PESC, așa cum sunt ele stipulate în prevederile Titlului V din Tratatul UE (vom reveni cu analiza PESC și PESA într-un capitol următor).

Reuniunea interministerială UE-NATO din decembrie 2001 mai nota, fără echivoc, și faptul că „procesele de adaptare internă și externă ale NATO și UE, inclusiv sub aspectul extinderii celor două organizații, sunt complementare și se potențează reciproc“. Acest lucru a fost reflectat și de prevederile din evaluările făcute de ambele instituții în cazul statelor ce aderau atât la UE cît și la NATO, practic prevederile politice fiind similare, în timp ce prevederile economice, deși mai

elaborate în cazul Uniunii Europene, aveau aceleași condiționări generale și în cazul NATO (vom vedea mai jos și prevederile strict economice din pachetul de integrare în NATO), în timp ce chestiunile de securitate din pachetul integrării pentru NATO se regăseau și în observațiile Uniunii Europene.

La capitolul aspectelor politice, în valul de integrare UE-2004-2007 și NATO 2002 se regăseau aceleași priorități, de exemplu:

- combaterea corupției;
- situația copiilor instituționalizați;
- situația minorității rome;
- reforma sistemului judiciar;
- reforma administrației publice.

În cadrul aspectelor economice din prevederile pachetelor de integrare ale acelorași state, pentru ambele instituții, NATO și UE, apar:

- restructurarea economiei;
- creșterea economică durabilă;
- climatul de afaceri;
- cadrul legislativ al investițiilor străine.

Astfel, îmbunătățirea situației generale în domeniile menționate - cu dezvoltări amănunțite pe titluri, instituții și legislație necesară, în special în cazul UE – susținută prin acțiune guvernamentală și legislativă coerentă, erau obiective înscrise ca parametri de performanță atât pentru aderarea la NATO cât și în Parteneriatul de Aderare la Uniunea Europeană. Criteriile de integrare în cele două organizații sunt convergente și se susțin reciproc, nu numai prin litera declarațiilor comune, ci și prin cea a cerințelor pentru aderarea la cele două organizații. Dezvoltarea economică a țărilor aspirante la integrarea în NATO constituie procesul fundamental prin care se pot satisface cerințele de modernizare și de participare a Armatei unui stat conform necesităților Alianței.

2. Pachetul comun de valori și reforme

În planul criteriilor politice de aderare la UE și NATO, parametrii interni de performanță pentru aderarea la cele două organizații coincid, în cea mai mare parte. Astfel, prin îndeplinirea criteriilor politice de aderare la Uniunea Europeană, înscrise între Criteriile de la Copenhaga ce permit adresarea cu temei, îndreptățire și șanse a cererii de aderare la UE, asigură și îndeplinirea cerințelor politice privind dimensiunea internă a aderării la NATO. Astfel:

a. Criteriul legat de democrația, statul de drept și protecția drepturilor copiilor prevede elemente concrete precum:
   - îmbunătățirea drepturilor civile și politice ale cetățenilor printre care în prim plan se află libertatea de asociere și întrunire;
   - restituirea proprietăților;
   - reforma sistemului judiciar în materia procedurilor judiciare și în aplicarea hotărârilor judecătorești;
   - Independența justiției prin regulile Consiliului Suprem al Magistraturii și prin Codul deontologic al magistraților;
   - Reforma sistemului penal prin introducerea probațiunii și a răspunderii publice a organelor de ordine;
   - Combaterea traficului de persoane prin măsuri normative, instituționale și planuri de acțiuni concrete.

b. Criteriul legat de protecția minorităților conține prevederi precum:
   - reprezentarea în structurile reprezentative naționale și locale;
   - acordarea de drepturi largi minorităților naționale, pentru prezervarea limbii culturii și pentru autoadministrarea în zonele locuite compact;
   - adoptarea reglementărilor generale antidiscriminare;
   - aplicarea în practică a Directivei privind principiul tratamentului egal acordat persoanelor indiferent de originea lor etnică sau rasială;

– gestionarea conflictelor de natură interetnică, reducerea numărului lor și integrarea minorităților în viața administrativă și politică națională.

c. Criteriul legat de protecția copilului prevede și el, în cazul ambelor instituții, o serie de prevederi comune:
   – gestionarea sistemului de protecție a copilului aflat în dificultate sau în situații de risc;
   – promovarea interesului superior al copilului în luarea măsurilor care-l privesc;
   – responsabilitatea comunității pentru grupurile vulnerabile de copii;
   – întărirea coeziunii sociale pentru protecția copilului aflat în dificultate sau în situații de risc;
   – abordarea interdisciplinară și intersectorială a protecției copilului, prin realizarea acesteia deopotrivă în contextul politicilor sociale, familiale și educaționale.

d. Criteriul legat de Justiție și Afaceri Interne:
   – politica vizelor;
   – controlul granițelor;
   – controlul migrației;
   – stabilirea legii străinilor la standarde comune;
   – adoptarea regimului european privind legea extrădării;
   – noi tipuri de pașapoarte, cu grad înalt de securizare în vederea blocării falsificării;
   – dotarea și modernizarea corespunzătoare a punctelor de frontieră;
   – adoptarea regimului de circulație al persoanelor potrivit regulilor negociate cu UE;
   – securizarea frontierelor prin acorduri de schimburi e informații cu vecinii;
   – managementul integrat al frontierei.
e. Criteriul legat de lupta împotriva corupției conține prevederi similare între care:
   – diminuarea substanțială a evaziunii fiscale;

- combaterea pe scară largă a contrabandei;
- crearea mecansimelor și instituțiilor adecvate împotriva spălării de bani;
- diminuarea economiei subterane.

În planul criteriilor economice, necesare pentru ca un stat să poată face față integrării atât în Uniunea Europeană cât și în NATO, de asemenea prevederile sunt comune.

- consolidarea stabilizării economice;
- întărirea caracterului durabil al dezvoltării economice;
- reducerea substanțială și constantă a cotei inflației;
- creșterea volumului exporturilor și scăderea deficitului Balanței de plăți;
- însănătoșirea sectorului bancar;
- îmbunătățirea performanțelor bugetare, în special a colectărilor la buget;
- majorarea considerabilă a rezervei internaționale a Băncii Centrale;
- creșterea gradului de integrare comercială cu UE;
- stimularea dezvoltării IMM și a consolidării clasei de mijloc a societății;
- reforme structurale și privatizarea coloșilor industriali
- descentralizarea economică;
- adoptarea criteriilor economiei de piață între sectoarele de stat și privat;
- adoptarea regulilor competiției egale și ale concurenței loiale;
- retrocedarea proprietăților imobiliare și industriale foștilor proprietari;
- climat investițional și cadru legislativ stabil;
- reducerea documentelor și timpului pentru înființarea unei companii;
- reducerea numărului de autorizații și avize;
- accesul egal la licențe;

– edificarea unei economii funcționale de piață;
– dezvoltarea sectorială;
– îmbunătățirea infrastructurilor de transport.

În toate cazurile statelor care au aderat la UE și NATO după căderea comunismului în Europa, pregătirile pentru aderarea la cele două instituții au fost similare și complementare, s-au potențat reciproc și au fost instrumente de accelerare a reformelor economice și sociale în fiecare stat, pentru stabilitatea, bunăstarea și modernizarea statelor aspirante.

3. *Lecții învățate de la aderarea statelor Est Europene la UE și NATO*

Pentru a releva și mai pregnant coincidența criteriilor pentru aderarea la NATO și la UE, vom analiza succint Planul de Pregătire a aderării la NATO al României, elaborat la București, în 10 aprilie 2002. Vom vedea aici domeniile în care pregătirea pentru admiterea în NATO conținea teme și capitole de natură politică, economică, a statului de drept, elemente conținute în acquis-ul comunitar, apoi vom analiza măsura în care prevederile de natură militară și a reformei instituțiilor de forță din Planul de Pregătire a Aderării coincideau cu cele pentru admiterea în UE și care erau diferențele specifice în cazul aderării la NATO.

Planul de Pregătire a Aderării conținea domenii precum: reforma organismului militar, îmbunătățirea planificării prin corelarea resurselor cu obiectivele, transparența procesului de reformă economică, combaterea corupției și traficului de ființe umane, protecția informațiilor clasificate și funcționarea serviciilor speciale, drepturile copilului și ale minorităților naționale. Deși, aparent, o parte din probleme nu au legătură directă cu extinderea NATO, ele făceau parte din pachetul de reforme necesare admiterii în Alianță din cauza criteriilor de compatibilizare a României cu sistemul de norme și valori comune țărilor NATO.

Planul de Pregătire a Aderării este realizat pe baza Planului Anual de reforme din cadrul MAP, deci reflectă pe deplin cerințele din cadru negocierilor cu NATO privind aderarea dar și angajamentele României în cadrul negocierilor de aderare la NATO.

Din capitolele Planului de Pregătire a Aderării la NATO, majoritatea coincid pe deplin cu cele relative la criteriile de aderare la Uniunea Europeană. Ne vom opri deci pe celelalte, a două parte, pentru a vedea care sunt elementele comune și care diferă între NATO și UE. Cele patru domenii specifice sînt:

- reforma organismului militar;
- îmbunătățirea planificării;
- protecția informațiilor clasificate;
- funcționarea serviciilor speciale.

Criteriile legate de reforma organismului militar și îmbunătățirea planificării sînt:

- restructurarea și reforma Forțelor Armate, potrivit obiectivelor stabilite în negocieri cu Alianța și a Strategiei de Securitate Națională, Strategiei Militare și Chartei Albe a Guvernului. (criteriu UE, fără detalii tehnice și obiective);
- generarea de capabilități militare reale și eficiente pentru asigurarea nevoilor de securitate națională cât și a contribui activ la structura militară a NATO. De menționat aici că Criteriul asigurării nevoilor proprii de securitate națională și a misiunilor externe ale UE este și criteriu din cadrul pachetului pentru aderarea la UE;
- realizarea unei forțe militare moderne, credibile, structurată corespunzător nevoilor interne și ale misiunilor externe, bine instruită și echipată, interoperabilă cu NATO (criteriu UE);
- bugetul apărării la cel puțin 2% din PIB. (România s-a angajat la 2,38%);
- reducerea forțelor ce acționează în timp de pace (criteriu UE);
- managementul carierei militare;
- îmbunătățirea sistemului de comandă și control;

- crearea unui sistem de transmisiuni compatibil cu cel al NATO (criteriu în misiunile UE);
- asigurarea funcționării Centrului Operațional de Supraveghere aeriană (criteriu UE-capitolele JAI și PESA);
- implementarea sistemului de planificare, programare, bugetare și evaluare;
- creșterea capacității de participare la operațiuni de management al crizelor (criteriu UE, PESA);
- îmbunătățirea capacității de trasnport aerian (e prioritate UE și PESA, pentru Uniunea ca un tot);
- facilități și baze aeriene capabile să asigure tranzit și transport plus depozitare pentru misiuni ale Aliaților;
- porturi pentru asigurarea portuară și navală;
- structura de forțe conform dimensiunii și categoriilor de forțe negociate cu NATO;
- adoptarea ghidului carierei militare;
- respectarea piramidei de funcții și grade, a utilizării personalului în poziții potrivite calificărilor proprii;
- pregătirea subofițerilor și creșterea atribuțiilor în Armată;
- pregătirea profesională și învățarea limbii engleze.

O analiză succintă arată că criteriile pentru admiterea în NATO fie coincid cu cele pentru admiterea în UE, fie sunt criterii indispensabile pentru orice armată și pentru asigurarea securității oricărui stat. De remarcat aici este faptul că generarea de capabilități militare reale și eficiente pentru asigurarea nevoilor de securitate națională cât și a contribui activ la structura militară a NATO sau la operațiuni de menținere a păcii și managementul crizelor, în cazul UE, sunt criterii obligatorii, sine qua non, pentru orice membru al UE și NATO. E adevărat că orice stat își poate altera Strategia de Securitate Națională și să elimine amenințările tradiționale la adresa securității sale, dar el devine astfel necredibil și o vulnerabilitate pentru Uniunea Europeană.

De asemenea, din formulare rezultă foarte clar că fiecare stat trebuie să aibă forțe suficiente pentru a-și asigura apărarea propriului teritoriu și propriei populații, a propriilor interese, nu prin sprijinul sau capabilitățile altui stat. Criteriile UE nu discută direct ideea neutralității, dar au, în orice caz, exigența categoriilor necesare de trupe pentru asigurarea propriei securități și a contribuțiilor la misiunile externe.

Criteriile principale legate de securizarea informațiilor și serviciile secrete (altele decât cele ce țin de criteriile politice) sunt:

- compatibilizarea autorității de protecție a informațiilor clasificate cu standardele NATO (critetiu existent și în UE);
- reforma serviciilor speciale (criteriu existent implicit și în cadrul UE, deși fără formule dezvoltate de puncte de urmărit);
- lansarea cooperării cu serviciile partenere sau aliate (criteriu UE);
- exercitarea controlului democratic asupra autorității serviciilor speciale prin comisii parlamentare speciale criteriu UE);
- adaptarea structurilor organizaționale și funcționale la evoluțiile predictibile ale mediului internațional de securitate;
- întărirea încrederii opiniei publice cu privire la rolul și activitatea serviciilor speciale;
- contacte cu media pentru crearea unei percepții reale asupra autorității serviciilor speciale;
- elaborarea instrucțiunilor și normelor interne de protecție a informațiilor clasificate și a actelor normative aferente. (criteriu UE);
- elaborarea procedurilor unice în domeniul securității industriale;
- pregătirea funcționarilor de securitate;
- dezvoltarea mecanismului și procedurilor pentru schimbul electronic de documente clasificate;
- adaptarea obiectivelor, sarcinilor și misiunilor serviciilor speciale pentru a corespunde standardelor unei societăți democratice;

– echilibru just între principiul transparenței în activitatea serviciilor speciale și asigurarea informațiilor clasificate;
– instituirea de proceduri pentru verificarea oficialilor guvernamentali ce au acces la informații clasificate.

În privința acestor criterii, ele sunt fie și criterii UE, fie absolut indispensabile unei dezvoltări coerente și sigure a unor servicii speciale într-o societate democratică – decurg din criteriile politice ale UE și din drepturile omului, fie sunt criterii neformalizate de către UE, care nu și-a dezvoltat inițial capabilități militare, dar admisibile oricărui oficial și stat membru și indispensabile securității statelor membre ale UE.

4. Relațiile formale între UE și NATO

Formalizarea relațiilor dintre Uniunea Europeană și NATO au intervenit în ianuarie 2001, iar dezvoltarea formală, constructivă și rapidă a acestor relații a crescut după declarația UE-NATO din 16 decembrie 2002 asupra Politicii Europene de Securitate și Apărare – PESA/ESDP. Declarația comună a reafirmat accesul UE la capabilitățile de planificare ale NATO, pentru propriile operațiuni militare și a introdus următoarele principii de cooperare:
– consultarea reciprocă efectivă
– egalitatea și respectul pentru deciziile autonome ale UE și NATO
– respect pentru interesele statelor membre UE și NATO
– respect pentru principiile Chartei Națiunilor Unite
– dezvoltarea unui pachet comun de cerințe privind capabilitățile pentru ambele organizații, coerent, transparent și care să sprijine întărirea reciprocă a acestor capabilități.

Pachetul de documente adoptat de ambele organizații în martie 2003 conținea Acordul NATO-UE privind securitatea informațiilor și Acordul Berlin plus, care cuprindeau următoarele elemente:

- un Acord de Securitate NATO-UE (ce acoperea schimbul de informații clasificate pe baza regulilor comune de protecție a securității);
- asigurarea accesului și utilizării de către UE a capabilităților de planificare ale NATO pentru planificarea operațiunilor militare de management al crizelor conduse de UE;
- utilizarea capabilităților militare ale NATO precum și unitățile de comunicații și cele de cartier general pentru operațiuni de management al crizelor conduse de UE;
- procedurile de preluare, monitorizare, reîntoarcere și rechemare a capabilităților și bunurilor NATO de către UE, în operațiuni proprii;
- termenii de referință la adresa adjunctului SACEUR (comandantul trupelor NATO din Europa), cel care va comanda, în principiu, operațiunile UE, desfășurate în baza aranjamentelor Berlin plus (persoană care este un european) precum și Opțiunile Europene de Comandă pentru NATO;
- consultările UE-NATO și aranjamentele bilaterale în contextul operațiunilor UE de management al crizelor ce utilizează capabilitățile și bunurile NATO;
- încorporarea în cadrul sistemului de planificare NATO stabilit pe termen lung a nevoilor și capabilităților ce pot fi necesare pentru operațiunile conduse de UE, pentru asigurarea disponibilității forțelor bine antrenate și echipate pentru operațiuni conduse atât de NATO cât și de UE.

Cooperările NATO-UE funcționează în Macedonia, la preluarea Operațiunilor NATO de către Operațiunea UE Concordia (pe baza acordurilor Berlin plus), sau în Bosnia Herzegovina, unde comanda SFOR a fost preluată de UE, dar și în Kosovo, unde KFOR (NATO) și EULEX (UE) au transferat o serie de atribuții de la prima la a doua și colaborează în continuare pe teren.

NATO și UE sunt ambele instituții fundamentate pe aceleași valori și sunt considerate „cea mai integrată și apropiată comunitate din lume“. În același timp, este o „comunitate de securitate“. Cele două organizații împart aceeași identitate colectivă comună, euro-atlantică, Occidentală, Vestul, etc. Împărtășesc aceeași interdependență economică și au creat interese semnificative reciproce în binele celeilalte organizații. Utilizează același tip de instituții pentru a gestiona treburile domestice sau relațiile internaționale. Împărtășesc aceleași valori, percep și combat aceleași amenințări, împart aceleași forțe, capabilități și resurse pentru a răspunde acestor amenințări. Cum 19 state se află în ambele organizații le face să fie legate organic. NATO nu poate supraviețui fără UE și UE nu poate supraviețui fără NATO. Specificul fiecăreia aduce putere celeilalte și o întărește, sunt complementare și simbiotice în toate cele.

6.3. Incompatibilități PESC, PESA, Rusia

În această parte încercăm să răspundem la câteva întrebări care urmăresc să stabilească în ce măsură opțiunile politice stabilite de conducerea statului în Strategia de Securitate națională sunt consistente logic, practic și strategic și nu produc contradictorialitate. Mai mult, având în vedere opțiunile de securitate discutate în capitolul 3, dorim să vedem, mai exact, posibilitatea ca un stat non-NATO să devină pe viitor membru al Uniunii Europene, în timp ce este neutru, sau are securitatea garantată de un stat terț, nemembru al NATO și al Uniunii Europene.

1. UE ca actor de securitate

Ne propunem în cele ce urmează să facem o evaluare a calităților UE de actor de securitate. În prima fază nu ne vom referi la elementele esențiale ce se iau îndeobște în calcul într-un asemenea caz, respectiv Politica Externă și de Securitate – PESC/CFSP sau Politica Europeană de Securitate și Apărare-PESA/ESDP.

Vom demonstra în cele ce urmează, plecând de la definiția europeană a securității și de la înțelegerea securității în sens larg că UE este un alt tip de actor de securitate ale cărui principale caracteristici sunt dezvoltarea capabilităților politice și administrative, fapt ce-i permit să acopere cu succes componentele „soft" ale securității, respectiv să fie un actor de succes în domeniile securității economice, sociale, politice și de mediu, urmând ca mai departe să vedem caracteristicile sale în domeniul „hard security", respectiv securitatea militară și cea dată de instituțiile de forță.

Cu certitudine nu se poate spune că statele membre ale UE nu au și această componentă acoperită, dar trebuie să vedem cât se întâmplă pe seama apartenenței la NATO, cât din cauza dezvoltărilor naționale individuale și care este componenta ce revine politicilor din domeniu ale UE.

Practic, capacitatea politică și administrativă a UE se suprapune pe criteriul pe care l-am văzut în capitolul anterior pentru statele membre NATO, acela al capacității de planificare, programare, bugetare și evaluare. Mai mult, UE se comportă ca un actor care are securitatea acoperită/asigurată de către NATO, care nu este interesat decât ca statele membre să aibă capabilități pentru a-și asigura propria securitate (fără a avea instrumente de a verifica aceste lucruri decât prin finalitate și prin regulile democratice, dar fără a putea verifica pe indicatori reforma sectorului de securitate) – iar aici din nou relaționează cu NATO, care are capabilitățile necesare pentru a integra sistemele de forță – și pentru a contribui la misiuni externe.

Aici intervine și unica deosebire de NATO, acolo unde UE dorește să dobândească o capabilitate proprie, de natură civilă și militară, pentru misiuni proprii care nu sunt și misiuni ale NATO. Din nou, și în acest caz, capabilitățile sunt luate/împrumutate de la Alianță, potrivit acordurilor Berlin plus. UE arată ca un actor cu securitatea asigurată, care-și dorește capabilități pentru misiuni proprii și-și crează instrumentele de securitate odată ce s-a intersectat cu probleme ce reclamă

soluții de securitate pe care nu le are și nici NATO nu i le oferă. Așa se explică, de exemplu, Strategia de securitate energetică, sau capabilităţi civile de poliţie, justiție, forțe de menţinere a ordinii, instrumente pe care UE le folosește admirabil exact pentru componenta administrativ-politică a reconstrucțiilor statale, valoarea sa adăugată la ideea de securitate.

Calitatea UE de actor post-modern este dată tocmai de capacitatea sa de actor multi-level, cu structuri administrative la diverse niveluri – sub-național, național, regional, european – cu decizie care se ia la diferite niveluri în funcție de nivelul unde are impactul această decizie și de împărțirea de atribuții și, uneori, cu formule de codecizie între Comisie, Consiliu și state membre – chiar politica externă, de securitate, de apărare. Spre deosebire de acest model, NATO este o instituție interguvernamentală pură, cu decizii care se iau exclusiv prin consens și unde participările sunt benevole, cu excepția formulei de solidaritate imperativă și garanția „tare" pe care o dă Articolul 5 la Tratatul de la Washington, și care este particularitatea și forța organizației.

Nu are astfel, sens să discutăm despre importanța capacității administrative drept componentă a securității, tocmai pentru că multe dintre amenințările de securitate vin din lipsa acestei capacități. Experiența dobândită de UE în întărirea propriei coeziuni în domenii comunitare, dar și în cele ce țin de pilonul doi și trei, dar mai ales capacitatea, expertiza și capabilitatea de transformare în cadrul procesului de extindere, capacitatea de integrare a noilor membri și de transformare a actorilor din vecinătate, atractivitatea modelului european pentru statele vecine, toate sunt elemente concrete de securitate și capabilități pe care doar UE le are (și nu NATO) și sunt absolut indispensabile securității secolului 21.

În noile forme de desfășurare și definire a securității, vorbim despre capabilitățile unui actor de a fi prezent și de a genera politici și a

promova interese drept componente ale capabilităților de securitate. Este vorba despre trinomul oportunitate – prezență – capabilități interne care este cel ce validează acțiunea. Apoi evident este de evaluat cel de-al doilea trinom, acțiune – eficacitate – eficiență în atingerea obiectivelor și promovarea intereselor proprii. Din acest punct de vedere UE este, într-adevăr, un actor relevant, major, și cu capabilități de neignorat, deși și el resimte nu rareori absența unor categorii de instrumente ce vin ca urmare a deținerii unei capabilități militare și „hard" proprii, credibile și solide.

Despre UE se evaluează 4 tipuri de capabilități administrative, care sunt relevante pentru calitatea sa de actor de securitate:

a. Primul tip de capabilitate este cel al drepturilor și autorității. Ele decurg din reguli formale, sunt protejate, și interpretate de o structură de norme și instituții. Exercitarea unei autorități validate de instituții și cultură politică este absolut necesară pentru legitimitate și recunoaștere, iar exercitanții autorității sunt astfel validați, recunoscuți și instituiți.
b. Al doilea tip de capabilitate decurge din nevoia de resurse. Este vorba despre elementele care îți permit să faci anumite lucruri sau să-i faci pe alții să facă anumite lucruri. Este vorba despre bani, proprietăți, timp, informații, facilități, echipamente, și sunt capabilități atât individuale cât și instituționale.
c. Al treilea tip de capabilitate este dată de competențe și cunoaștere. Indivizii înmagazinează competențe prin educație, expertiză, experiență. Instituțiile dețin cunoaștere prin tradiție și reguli.
d. Nici una dintre capabilitățile anterioare nu ar avea relevanță dacă nu ar exista cel de al patrulea tip de capabilități, capacitatea organizatorică. Ea este importantă pentru că permite efectiv utilizarea drepturilor, autorității, resurselor și competențelor, iar capabilitatea vine și din eficacitatea și eficiența utilizării capabilităților anterioare.

Evident că diferențele între tipuri de capabilități apar în special din caracterul limitat al unora – bani, proprietăți. Deci dacă estimăm caracteristicile amintite, UE este un actor de securitate post-modern, cu instrumente inedite dar cu un instrument militar/de forță limitat și cu un buget redus pentru această categorie - fapt pe care îl resimte, dar îl compensează lăsând securitatea clasică în seama statelor și a NATO.

2. PESC, PESA pentru state fără forțe armate?

Pentru a putea răspunde la această întrebare și la următoarele, va trebui să extragem câteva elemente esențiale din documentele UE. Cel mai important în acest domeniu este Strategia Europeană de Securitate „A Secure Europe in a Better World“, realizată de Javier Solana și adoptată de Consiliul European în decembrie 2003, este primul document de acest fel elaborat la nivelul UE. Se pleacă de la premisa că „Uniunea este un actor global“. În consecință, „ar trebui să fie gata să își asume responsabilități în domeniul securității globale“. Conform documentului, crearea și dezvoltarea Uniunii Europene au constituit și vor constitui elemente centrale în dinamizarea noului mediu de securitate. Strategia evidențiază importanța politicilor bazate pe capacități militare credibile, pentru protejarea intereselor europene în lume și pentru contracararea noilor riscuri la adresa securității, în primul rând a terorismului internațional[26].

Documentul notează interesul primordial față de noile provocări la adresa securității Europa pentru care UE poate aduce, atât direct, cât și indirect, un plus de stabilitate, deoarece riscurile apariției unei confruntări militare tradiționale pe continentul european s-au diminuat semnificativ. Evident că ultimele dezvoltări ar putea duce la revizuiri serioase ale documentului, iar capabilitățile pentru apărarea proprie și prevenirea unor conflicte s-ar putea să fie cu totul altele.

[26] http://www.presamil.ro/OM/205/03/pag%2005.htm.

Dar revenind la evaluările Strategiei de Securitate în vigoare, documentul consideră că explicația acestei evoluții rezidă în două aspecte:

- interesele și obiectivele de securitate actuale ale statelor europene nu sunt generatoare de stări conflictuale, dimpotrivă ele favorizează cooperarea și solidaritatea;
- mediul de securitate internațional este influențat pozitiv de procesele de integrare europeană și euroatlantică, în fapt de extinderea comunității statelor care împărtășesc și promovează valorile democrației și economiei de piață, în contextul adâncirii colaborării regionale.

Față de amenințările de tip nou la adresa securității, Uniunea Europeană poate răspunde prin trei obiective strategice:

a. asigurarea stabilității și bunei guvernări în vecinătatea imediată. Aceasta va implica extinderea zonei de securitate din jurul Europei și asigurarea că statele din această zonă (Europa de Est, Balcanii de Vest, statele din zona Mediteranei) sunt bine guvernate. Acest obiectiv va implica, totodată, continuarea și dezvoltarea implicării Europei în soluționarea conflictului arabo-israelian;

b. crearea unei ordini internaționale bazate pe un multilateralism eficace. Într-o lume caracterizată de globalizare (amenințări globale, piețe globale, mijloace massmedia globale), securitatea și prosperitatea depind de existența unui sistem multilateral eficace (prevederea este clar influențată de evenimentele de la acea oră din Irak și de nemulțumirea unor state europene față de „unilateralismul“ American). De aceea, unul dintre obiectivele Uniunii Europene trebuie să fie, potrivit Strategiei, dezvoltarea unei societăți internaționale puternice, caracterizate de existența unor instituții internaționale eficiente, precum și de existența unei ordini internaționale bazate pe respectarea legilor, în primul rând a

principiilor înscrise în Carta Organizației Națiunilor Unite. (Aici ar fi de menționat eșecul acestor doleanțe după nereformarea ONU, prăbușirea credibilității și eficacității Consiliului de Securitate al ONU, blocajele și căderea sistemului de reguli ale OSCE, etc.).

Calitatea societății internaționale depinde de calitatea guvernelor ce o compun. Cea mai bună apărare pentru securitatea europeană este dată de existența unei lumi formate din state democratice bine conduse. De aceea, răspândirea bunei guvernări, combaterea corupției și a abuzului de putere, instaurarea domniei legii și protejarea drepturilor omului sunt cele mai bune mijloace de a întări ordinea mondială.

Strategia de Securitate Europeană notează, fără nici un echivoc, legătura cu NATO și rolul Alianței în securitatea europeană: „În acest context, un element important al acestei noi ordini internaționale este considerată a fi cooperarea transatlantică în cadrul NATO";

c. pregătirea unui răspuns la amenințările de tip nou. Acest răspuns a inclus pachetul de măsuri antiteroriste adoptat după 11 septembrie 2001, sprijinirea măsurilor de neproliferare a armelor de distrugere în masă și asistarea statelor cu structuri slabe sau instabile din Balcani, Afganistan, Timorul de Est și Africa (Republica Democrată Congo). Identificarea unor răspunsuri la noile amenințări trebuie să pornească de la faptul că acestea survin adesea la mari depărtări, sunt mai dinamice și mai complexe.

De aceea liniile de apărare vor trebui de multe ori să se afle în străinătate. Caracterul dinamic va necesita mutarea accentului pe prevenirea crizelor și a amenințărilor. Caracterul complex va necesita și soluții pe măsură care vor include controlul exporturilor, presiuni

economice, politice sau chiar militare. Uniunea Europeană dispune de toate instrumentele pentru adoptarea unor astfel de soluţii complexe.

Documentul menţionează şi nevoile şi criteriile de eficacitate ale politicii de securitate – aşa cum o face cu toate politicile sale Uniunea Europeană. Astfel, pentru ca politica de securitate şi apărare a Uniunii Europene să devină mai eficace, Strategia stabileşte că este necesar ca Uniunea Europeană să devină mai activă în urmărirea obiectivelor sale prin mijloace civile sau militare, mai coerentă prin unirea eforturilor şi prin asigurarea unităţii de comandă în caz de criză, mai capabilă prin alocarea unor resurse mai mari, evitarea duplicărilor, coordonarea mai bună a resurselor existente. Şi aici se reiterează fără echivoc, într-o formă admisibilă statelor la momentul realizării documentului, în 2003, la rolul SUA în securitatea şi Apărarea Europei prin menţionarea faptului că „în realizarea obiectivelor sale de securitate şi apărare, Uniunea Europeană nu va putea face abstracţie de necesitatea menţinerii unor relaţii privilegiate cu SUA".

Între implicaţii politice pentru Uniunea Europeană, determinate de aceste obiective şi imperative din Strategia de Securitate, documentul stabileşte că UE trebuie să devină:

- mai activă: o cultură strategică în măsură să asigure o intervenţie rapidă, robustă şi în timp oportun, folosind instrumente/acţiuni politice, diplomatice, militare, civile şi comerciale;
- mai capabilă: noua Agenţie Europeană de Apărare are un rol major în dezvoltarea capacităţilor de apărare;
- mai coerentă: punctul forte al ESDP şi CFSP este convingerea că „suntem puternici când acţionăm împreună"; actuala provocare constă în a pune laolaltă şi la lucru diferitele instrumente şi capabilităţi.

Interesant, pentru evaluarea noastră, este şi perspectiva stabilită de Uniune în domeniul militar şi al securităţii, obiectiv denumit „Headline Goal 2010". Documentul privind HG 2010 a fost adoptat în

cadrul reuniunii miniştrilor apărării ai UE din 17 mai 2004 şi reprezintă rezultatul adaptării HG 2003 (Helsinki, decembrie 1999) la noua Strategie de Securitate a UE, precum şi la obiectivul principal stabilit de organele decizionale ale Uniunii: până în 2010, UE va trebui să aibă capacitatea de a răspunde unei crize în orice punct de pe glob. Potrivit documentului, UE trebuie să fie în măsură să ia o decizie de lansare a unei operaţiuni de management al crizelor în termen de 5 zile de la aprobarea conceptului de către Consiliu, iar desfăşurarea trupelor în teatru, în vederea realizării misiunii, să se realizeze în 10 zile de la adoptarea deciziei de intervenţie.

În acest context, una dintre cele mai importante dezvoltări o reprezintă iniţierea şi operaţionalizarea conceptului de grup tactic de luptă, ca modalitate concretă de realizare a forţei europene de reacţie rapidă. În acest context, noul „Headline Goal 2010" mută accentul de la aspectele cantitative ale vechiului Helsinki Headline Goal pe elementele calitative, constând în creşterea eficienţei forţelor şi, implicit, a utilităţii lor (interoperabilitate, sustenabilitate, mobilitate şi viteză de desfăşurare în teatru). La Conferinţa ministerială de angajare a capabilităţilor militare din 22 noiembrie 2004, un număr de 22 de state membre şi Norvegia, ca stat terţ, s-au angajat să realizeze şi să pună la dispoziţia UE, 13 grupuri de luptă [27].

Mai trebuie remarcat faptul că UE nu este nouă în lumea operaţiunilor de management al crizelor, ci a condus operaţiuni militare în teatru. Făcând un scurt bilanţ al intervenţiilor de până în prezent, Uniunea Europeană a reuşit să desfăşoare două operaţiuni militare de managementul crizelor (CONCORDIA, în 2003, în Macedonia şi ARTEMIS, în vara lui 2003 în Congo), în prezent, derulându-se ALTHEA, cea mai importantă operaţiune de până acum, prin preluarea SFOR de la NATO, la sfârşitul anului 2004. CONCORDIA şi ALTHEA s-au organizat şi s-au desfăşurat, având acces la mijloacele şi capabilităţile comune ale NATO, în cadrul oferit de

[27] J. Lindley-French and F. Algieri, *A European Defence Strategy* (Bertelsmann Foundation, Gütersloh, 2004), p. 27.

Aranjamentele Berlin Plus[28], în timp ce ARTEMIS a fost o operațiune UE în contextul unei națiuni cadru, reprezentată de Franța[29].

Cele enunțate mai sus ne permit să formulăm un răspuns foarte clar la întrebarea dacă este posibil să fii membru al UE fără forțe armate. Răspunsul este clar NU, pentru că astfel nu ai îndeplini două condiții obligatorii ale Politicii Europene de Securitate şi Apărare – PESA: asigurarea apărării şi a securității proprii şi contribuția la grupurile de luptă europene și la operațiunile de menținere a păcii.

3. PESC, PESA și state neutre la frontieră?

Dacă este să mergem mai departe și să rafinăm conținutul întrebării, explorând astfel soluțiile pe care le-au încercat autoritățile Republicii Moldova pentru propria securitate şi pachetul de opțiuni politice adoptate prin majoritate în Parlament, ar trebui să investigăm care ar fi, potrivit documentelor UE, formula minimă de capabilități militare și de securitate pentru un stat membru.

PESC și PESA nu vorbesc explicit despre posibilitatea ca un stat neutru să devină stat membru, dacă respectă condițiile ca forțele sale militare să fie suficiente pentru a-și asigura propria securitate și a contribui la capabilitățile Uniunii. Evident că, în acest context, ar trebui să deschidem un subiect mai important și mai vast, respectiv acela a ce înseamnă un stat neutru în secolul 21, la frontiera Europei?

Răspunsul negativ la această întrebare vine imediat dacă e să considerăm prevederile din Tratatul Constituțional în această materie. Dar cum Tratatul Constituțional nu a fost adoptat și nici cel revizuit – cu același tip de prevederi – nu se simte prea bine, cineva ar putea obiecta că ne raportăm la documente ce nu sunt în vigoare.

---

[28] Aranjamentele Berlin Plus au fost finalizate în primăvara anului 2003, iar prin intermediul acordurilor realizate, UE are acces la capabilitățile de planificare ale Alianței (SHAPE), logistică, informații și alte mijloace militare pentru acele operațiuni conduse de UE „în care NATO, ca întreg, nu este angajat`".

[29] http://www.europa.eu.int/abc/doc/off/bull/en/200507/p106007.htm#anch0170-Bulletin EU 7/8-2005 *Common foreign and security policy* (7/11).

Proiectul Tratatului instituind o Constituție pentru Europa (*Draft Treaty establishing a Constitution for Europe*), prezentat de către președintele Convenției Europene, Valéry Giscard d'Estaing, Consiliului European de la Salonic (20 iunie 2003) și, la Roma, președinției italiene a UE (18 iulie 2003) face referiri atât la Politica Externă și de Securitate Comună (PESC), cât și la Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC), ca parte integrantă a PESC.

În proiectul Constituției Europene noul concept PSAC (*Common Security and Defence Policy*, CSDP) înlocuiește, așadar, deopotrivă vechiul concept PESA, cât și varianta sa „desfășurată", PESAC. Proiectul Constituției Europene conține prevederi distincte cu privire la acțiunile externe ale Uniunii Europene (Titlul V). Acestea din urmă cuprind o serie de elemente interdependente, între care:

- politica comercială comună;
- politica externă comună;
- politica comună de securitate și apărare;
- dezvoltarea cooperării;
- asistența umanitară[30].

În cadrul fiecăruia din aceste elemente componente, principalele obiective ale acțiunilor externe ale Uniunii Europene au în vedere respectarea a două principii fundamentale:

- acțiunile externe trebuie să se bazeze pe principiile care au guvernat crearea, dezvoltarea și lărgirea Uniunii Europene;
- acțiunile externe trebuie să urmărească maximizarea cooperării statelor membre în toate domeniile relațiilor internaționale.

Referitor la primul principiu, nu este lipsit de interes de a trece în revistă principiile care au guvernat crearea, dezvoltarea și lărgirea Uniunii Europene, deoarece numai pe baza lor se vor putea imagina soluții și direcții de acțiune în cadrul PESA.

[30] *The Future of Europe – debate, Title V: External Action of the Union*, European Commission, Secretariat General, Document TF-AU/3, 2003.

Aceste principii sunt:

- democrația;
- supremația legii;
- universalitatea și indivizibilitatea drepturilor omului și libertăților fundamentale;
- respectarea demnității umane;
- egalitatea și solidaritatea;
- respectarea prevederilor dreptului internațional în conformitate cu principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite.

Obiectivele politicilor și acțiunilor comune ale UE în plan extern vizează:

a. salvgardarea valorilor comune ale Uniunii Europene, a intereselor sale fundamentale, a securității, independenței și integrității sale;
b. consolidarea și sprijinirea democrației, a supremației legii, drepturilor omului și dreptului internațional;
c. menținerea păcii, prevenirea conflictelor și întărirea securității internaționale în conformitate cu principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite;
d. sprijinirea dezvoltării durabile din punct de vedere economic, social și de mediu în țările în curs de dezvoltare, în vederea eradicării sărăciei;
e. încurajarea integrării tuturor țărilor în economia globală, inclusiv prin abolirea restricțiilor în comerțul internațional;
f. promovarea unor măsuri pe plan internațional menite a menține și îmbunătăți calitatea mediului și managementul sustenabil al resurselor naturale, pentru a asigura o dezvoltare durabilă;
g. asistarea populațiilor, țărilor și regiunilor care se confruntă cu dezastre naturale sau produse de om;

h. promovarea unui sistem internațional bazat pe o cooperare multilaterală întărită și buna guvernare la nivel global[31].

Capacitatea de a acționa într-o Uniune de 25, 27 sau mai multe state, va depinde în mare măsură de abilitatea conducerii politice de a defini țeluri strategice și a impulsiona implementarea lor în politica curentă. Din acest punct de vedere, proiectul Constituției Europene învederează un progres cert prin instituirea funcțiilor permanente de președinte al Consiliului European și Ministru al Afacerilor Externe al Uniunii. Președintele Consiliului European urmează să fie ales de către șefii de stat și de guvern prin majoritate calificată, pentru o perioadă de 2 ani și jumătate, cu posibilitatea reînnoirii mandatului încă o dată. Se renunță astfel la practica exercitării acestei funcții prin rotație, la fiecare 6 luni. Rolul președintelui va fi acela de a prezida și conduce lucrările Consiliului European, asigurându-i buna desfășurare și continuitatea și a asigura, la nivelul său, reprezentarea externă a Uniunii Europene. Noua funcție va conferi continuitate, vizibilitate și coerență reprezentării UE atât pe plan extern, cât și intern.

De asemenea, profilul politicii externe a fost consolidat prin statuarea funcției de Ministru al Afacerilor Externe. Ministrul Afacerilor Externe al Uniunii va fi unul dintre vicepreședinții Comisiei Europene și, prin aceasta, membru al Colegiului Comisiei. El va conduce Politica Externă și de Securitate Comună, fiind responsabil de relațiile externe și de coordonarea altor aspecte ale acțiunii externe a Uniunii, inclusiv de prezidarea Consiliului Afacerilor Externe, ca structură a Consiliului de Miniștri[32].

În ceea ce privește Politica de Securitate și Apărare Comună, proiectul Constituției Europene reiterează faptul că acesta va include articularea progresivă a unei politici comune de apărare a Uniunii, care va

[31] *Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe*, Article III-193, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2003, pp. 183-184.

[32] *Ibidem,* Article 21, Article 27, pp. 23, 27.

conduce la o apărare comună atunci când Consiliul European va decide aceasta în unanimitate. PSAC va trebui însă să nu afecteze particularitățile politicilor de securitate și apărare ale statelor membre, să respecte obligațiile impuse anumitor state membre de apartenența la NATO și să asigure compatibilitatea sa cu politica de securitate și apărare a Alianței Nord-Atlantice[33].

Proiectul Constituției Europene aduce și cinci elemente de noutate importante în sfera Politicii de Securitate și Apărare Comune:

- extinderea misiunilor Petersberg;
- decizia înființării unei Agenții Europene privitoare la Armamente, Cercetare și Capacități Militare;
- aplicarea cooperării structurate (*structured cooperation*) la misiunile internaționale;
- posibilitatea cooperării mai strânse (*closer cooperation*) a statelor Uniunii în sfera apărării reciproce (*mutual defence*); și
- introducerea unei clauze de solidaritate pentru cazurile producerii unor atacuri teroriste și a unor dezastre naturale sau produse de om.

Între aceste prevederi, câteva sunt incompatibile cu principiul neutralității, în sensul imaginat de autoritățile de la Chișinău, neutralitate tradițională de ev mediu, recunoscută internațional:

- existența unui Ministru de Externe cu rol de decizie în politica externă, de securitate și apărare;
- extinderea misiunilor UE la cele ce presupun utilizarea forței armate în alte categorii de acțiuni decât cele stricte de menținere a păcii, cu respectarea, evidentă, a principiilor UE;
- clauza de solidaritate.

Aici e momentul să aducem în discuție această formulă care calchiază articolul 5 din tratatul de la Washington, documentul fondator al

[33] *Ibidem,* Article 40-2, p. 36.

NATO. Spre deosebire de NATO, care nu face o distincție între cazurile de agresiune armată și atacurile teroriste (la 12 septembrie 2001 Alianța Nord-Atlantică activând pentru prima oară în istoria sa articolul V privitor la apărarea colectivă și declarând *război* terorismului), Uniunea Europeană, prin proiectul de Tratat Constituțional face această diferență.

Cooperarea mai strânsă în domeniul apărării se aplică cazurilor de agresiune armată și se supune prevederilor Articolului 51 din Carta Națiunilor Unite, în vreme ce clauza de solidaritate devine operațională în cazul unor atentate teroriste și calamități naturale sau produse de om[34]. Mai exact, clauza de solidaritate prevede mobilizarea tuturor resurselor Uniunii Europene, inclusiv a resurselor militare, pentru:

- prevenirea amenințărilor teroriste pe teritoriul Uniunii Europene;
- protejarea populației și a instituțiilor de atacurile teroriste; și
- acordarea de asistență statelor membre pe teritoriul cărora a avut loc un atac terorist sau un dezastru.

În virtutea acestei clauze, în nici un caz un stat membru al UE nu poate fi neutru, el este aliat cu celelalte state ale Uniunii Europene și reacționează, pe baza clauzei de solidaritate, cu toate instrumentele la dispoziție pentru a sprijini celelalte state ale Uniunii.

Singura compatibilitate reală este cea menționată explicit, cu NATO. Dar să considerăm că ne rezumăm la o dezbatere ce ia în discuție exclusiv documente în vigoare, nu cele neadoptate sau cele ce vor fi adoptate în viitor. Aici se impune dezbaterea anunțată asupra a ce înseamnă neutralitate în secolul 21, dar și locul statului neutru la frontierele Uniunii Europene.

[34] „*The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?*", Robert E. Hunter .

Neutralitatea, în sensul său clasic, presupune neutilizarea forței și nealăturarea ca aliat în nici un fel de organizație ce presupune adoptarea pozițiilor unei părți. Din acest punct de vedere, neutralitatea este incompatibilă cu statutul de membru al Uniunii Europene, odată ce ea presupune adoptarea pozițiilor unei părți, a UE, potrivit Strategiei de Securitate Europeană. Acolo sunt prevăzute principiile, interesele, mijloacele de acțiuni, inclusiv militare, pentru a promova aceste interese, iar acest document nu este facultativ pentru statele membre.

În fine, să presupunem că semnificația neutralității ar fi una exclusiv de neutralitate militară, aceea de a nu participa cu forțe în acțiuni împotriva altui stat sau actor non-statal. În absența clauzei de solidaritate și a adoptării tratatului Constituțional, această prevedere ar trebui să fie compatibilă cu statutul de membru al UE și chiar cu Strategia de Securitate, odată ce participarea cu forțe la operațiunile UE este facultativă, în sensul în care fiecare țară își poate alege operațiunile în care participă. Apar aici însă, alte incompatibilități. Cum poți fi neutru și să participi cu forțe în cadrul grupurilor de luptă-document PESA – care presupune că aceste capabilități pot fi folosite, cu titlu de forțe de reacție rapidă, în orice destinație stabilită de Consiliu!

Să presupunem, în plus, că Republica Moldova negociază cu UE posibilitatea ca să nu participe în aceste operațiuni, sau să-și aleagă misiunile la care participă. Evident că atunci statul membru trebuie să compenseze cu costuri pe altă direcție, și nu știm dacă acest lucru e fezabil. Însă dacă aici putem accepta, teoretic, că este posibilă o asemenea negociere, nu ne mai putem ascunde în ceea ce privește responsabilitatea statului membru pentru propria apărare și securitate – prevăzută în PESA.

Din acest punct de vedere, Republica Moldova ar trebui să demonstreze că are posibilitatea și forțele pentru a-și asigura securitatea și apărarea. Acest lucru evident că nu se poate obține prin alterarea

Strategiei de Securitate Națională și excluderea din evaluare a unor categorii de amenințări și riscuri, fapt ce are drept consecință lipsa necesității unor categorii de forțe pentru apărarea teritoriului. În acest caz, statul candidat nu ar fi credibil. Îi mai rămâne la îndemână formula teoretică de a avea un alt stat sau alte state membre ale UE care să-i garanteze și să-i asigure securitatea. Fără a vorbi aici de costurile unei asemenea opțiuni, situația ar fi oricum incompatibilă cu neutralitatea militară.

Un ultim argument vine de la un alt pilon al eșafodajului european, Justiție și Afaceri Interne. Prevederile JAI pentru un stat aflat la frontiera Uniunii Europene sunt suficient de detaliate și presupun categorii de forțe nemilitare și capabilități civile de protejare a securității statului și a Uniunii Europene în fața unor amenințări și riscuri externe care intră, în evaluare „război rece“ sau realpolitik, o situație ce contrazice ideea de neutralitate.

4. PESC, PESA și compatibilitatea cu Rusia

Ne punem problema, în condițiile particulare ale Republicii Moldova, cu trupe ruse pe teritoriul său, dar și al opțiunii teoretice de a avea securitatea asigurată de către Federația Rusă și să dețină calitatea de membru al UE, să vedem dacă cele două elemente sunt compatibile.

Lucrurile sunt extrem de simple și au fost dezvoltate deja mai sus, unica șansă este aceea ca Rusia să fie deja un membru al Uniunii Europene! În caz contrar, după cum am văzut, soluția de securitate compatibilă cu apartenența la Uniunea Europeană exclude neutralitatea sau garanțiile de securitate ale unui stat nemembru.

5. UE-Rusia – competiție sau conflict la linia de impact?

Ultima parte a acestui capitol se referă la perspectivele Uniunii Europene, la gradul de convergență sau competiție față de Rusia și gradul în care competiția clară în anumite zone se poate transforma în conflict. Această ultimă evaluare este necesară pentru a stabili

definitiv posibilitatea unui stat din zona gri, de intersecţie a unor interese – în cazul de faţă ale Rusiei şi UE – de a fi neutru şi a avea relaţii de tip alianţă – UE şi CSI – cu ambii actori în competiţie. Răspunsul logic şi evident ar fi NU, iar argumentele sunt similare celor tratate la capitolul 3, când am trecut în revistă opţiunile de securitate ale Republicii Moldova, vorbind atunci despre Rusia şi NATO. Însă dorim să demonstrăm în continuare că, din ce în ce mai mult, Rusia şi UE sunt în conflict pe un număr de subiecte din ce în ce mai larg de securitate.

Ne vom rezuma la a discuta două domenii în care creşterea implicării UE afectează şi provoacă din ce în ce mai mult interesele Rusiei, care este pregătită să-şi apere violent aceste interese creând deja o stare de conflict cu UE. Este vorba, mai întâi, despre eforturile UE de a diversifica rutele de tranzit şi transport de resurse energetice, fapt ce este în competiţie atât cu proiectele ruse, cât şi cu interesele ruseşti de a păstra control direct asupra tuturor categoriilor de tranzit a acestor resurse către consumatorii occidentali. Uniunea Europeană a realizat incompatibilitatea dintre interesele UE şi cele ale Rusiei pe această temă, dar şi reacţiile ce trădează aşezarea Moscovei, din acest punct de vedere, pe poziţii de conflict cu UE. Lipsa de coeziune şi interesele diferite au împiedicat, până în prezent, elaborarea unei politici externe energetice a UE, dar un asemenea proiect este în curs şi Preşedinţia franceză a UE ar putea să-şi încheie mandatul semestrial cu un document de această factură.

În al doilea rând este vorba despre dorinţele crescute ale Uniunii Europene de a-şi afirma interesul de a fi implicată în toate procesele de soluţionare a conflcitelor din Regiunea Mării Negre Extinse, în primul rând în cazul conflictelor îngheţate. Această situaţie este contrară aranjamentelor ruso-americane din 1994, care lăsau Rusiei această pârghie importantă de control a statelor neslave din spaţiul fost-sovietic şi contrară intereselor actuale de menţinere a status-quo-ului în zona conflictelor îngheţate, pe care, după cum am văzut, le poate „încălzi“ la discreţie când şi-o doreşte. În acest domeniu,

Uniunii Europene îi mai rămâne să recunoască faptul că interesele sale sunt opuse celor ale Rusiei – nu a făcut-o încă, dar e posibil să o facă după recentul război ruso-georgian din Osetia de Sud.

Este evident că, din cauza împletirii intereselor sale de a se implica în procesele de soluționare a conflictelor din zona Mării Negre Extinse și a celor mai profunde, de asigurare a obiectivelor mai profunde ale politicii sale precum cele de promovarea a unei vecinătăți a UE stabile, sigure și democratice, UE descoperă pe zi ce trece că este din ce în ce mai dificil să-și promoveze interesele proprii în regiune în timp ce rămâne pasivă la politicile Rusiei în aceeași zonă, care au efecte contrare.

VII. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Concluzii

Integrarea în Uniunea Europeană este incompatibilă cu formele de garantare a securității de către Federația Rusă

Integrarea în Uniunea Europeană este compatibilă cu integrarea în NATO, mai mult, integrarea oricărui stat fost socialist sau fost sovietic în UE nu a putut să se realizeze până când acesta nu a intrat anterior în NATO.

Uniunea Europeană, NATO, SUA și Federația Rusă să află într-o situație complexă, de cooperare pe numeroase teme, de competiție în unele dintre interesele lor, în special în regiunea geografică dintre frontiera NATO/UE și Rusia, dar și în confruntare directă pe unele teme punctuale – scut antirachetă, amplasarea bazelor militare americane pe teritoriul unor state membre ale NATO, trasee alternative de aducere a resurselor energetice alternative din Asia Centrală, Caspică, Caucaz către UE, implicarea misiunilor PESA în conflictele înghețate din spațiul post-sovietic.

Republica Moldova riscă foarte mult și își vede amenințată statalitatea, securitatea, suveranitatea, integritatea teritorială și independența prin perpetuarea situației de a nu opta pentru o soluție de securitate sustenabilă și realizabilă în practică.

Chiar și la această oră, pachetul de opțiuni politice ale Republicii Moldova este contradictoriu în condițiile menținerii statalității, suveranității și independenței statului. Astfel, opțiunea integrării europene este incompatibilă cu neutralitatea constituțională și cu desființarea forțelor armate pentru apărarea teritoriului.

2. Recomandări

1. Republica Moldova trebuie să treacă urgent la un program de informare a publicului și de consultări cu comunitatea de experți, cu societatea civilă și cu partenerii săi pe plan internațional în privința stabilirii opțiunilor sale de securitate.
   - Consultarea este necesară pentru a avea un public informat care să se poată pronunța în cunoștință de cauză asupra oricărei opțiuni de securitate posibilă. În caz contrar, există o doză mare de lipsă de legitimitate a oricărei soluții, dublată de posibilitatea de contestare a soluțiilor stabilite guvernamental, în timp
   - Conținutul unui asemenea proiect urmează a fi gestionat de către NATO PDD, divizia specializată a Alianței, la cererea Republicii Moldova, dublată de selectarea unei companii de PR și branding cu cunoștințe profunde și date sociologice substanțiate pe populația Republicii Moldova.
   - Între elementele de conținut al unei asemenea strategii se vor număra programe concrete de informare la nivelul Centrelor de informare NATO și UE la Chișinău, abordarea secvențială a publicului, cu accent pe publicul aflat la muncă în Occident – obținut cu standarde de viață și reflexe democratice mai constante – tineretul și studenții – ce alcătuiesc conținutul formativ al opiniilor de viitor și sunt departe de prototipurile și idiosicraziile de gândire, mai puțin influențabili de propaganda făcută la nivel mediatic și guvernamental
   - În acest demers, autoritățile trebuie să se abțină de la a influența prin propagandă mediatică publicul. Mai mult, e

în interesul lor buna cunoaştere şi o alegere substanţiată şi sustenabilă în această materie, care să se menţină pe o perioadă durabilă, fără putinţă de a se schimba de la o zi la alta.
- Un punct esenţial al strategiei îl reprezeintă demitizarea elementelor de propagandă anti-NATO şi anti-europene, ce aglomerează spaţiul mediatic controlat de media rusă în Republica Moldova

2. Republica Moldova trebuie să declanşeze ulterior un program amplu şi consistent de dezbateri în materia opţiunilor de securitate pe care le are la îndemînă, cu scopul de a pregăti o decizie consistentă pentru această dimensiune.
   - Dezbaterea opţiunilor pe bază de argumente este o componentă inseparabilă a unei ***campanii susţinute de informare publică*** asupra a ceea ce reprezintă NATO şi care sunt costurile şi beneficiile aderării la Alianţă, a soluţiilor de securitate în regiune şi avantajelor şi costurilor fiecăreia dintre opţiuni.
   - Un program coerent de dezvoltare a ***culturii de securitate*** este absolut necesar la nivelul Republicii Moldova ca stat, după orice model similar din lume. Cunoaşterea riscurilor, ameninţărilor, a elementelor fundamentale de securitate regională sunt absolut obligatorii pentru înalţii funcţionari, oamenii politici, funcţionarii publici şi societatea civilă, ulterior aceste teme trebuie să fie aduse în atenţia publicului larg.

3. Republica Moldova trebuie să adopte o decizie solidă, consistentă şi validă de securitate, care să fie asumată, sustenabilă şi susţinută de populaţie.
   - durabilitatea şi sustenabilitatea este o componentă inevitabilă a oricărei decizii strategice de asemenea importanţă, pentru că toate deciziile ulterioare politice, de

securitate, de politică externă sunt influențate direct de această decizie primordială

- în evaluare și dezbatere trebuie să intre automat și evaluarea soluțiilor statelor vecine, ale propriilor opțiuni și motivații, dar și a efectelor adoptării unor soluții incompatibile sau care crează vulnerabilități sau amenințări directe pentru aceste state. O evaluare ce nu ține cont de acest element amenință să transforme Republica Moldova între amenințare pentru aceste state și pentru instituțiile de securitate ce le conțin, cu efectele de consecință în planificarea suplimentării unor capabilități care să compenseze această vulnerabilitate.
- Dacă România este membră în NATO și percepe drept amenințare doar prezența trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova, percepția Ucrainei despre prezența „dușmanului“, sau a unui partener nesigur „în spatele său“, poate genera reacții în consecințe în gestionarea securității statului ucrainean.

4. Republica Moldova trebuie să-și revizuiască opțiunile politice declarate, cu rațiune tactică, odată stabilită opțiunea de securitate aleasă.
   - Republica Moldova a ales, în condiții discutabile, o opțiune intermediară de status quo care-i guvernează astăzi opțiunile de securitate. Este o decizie de natură tactică, care nu mai este în consonanță nici cu situația internațională curentă, cu modificările geopolitice și a prezenței geografice ale marilor organizații politico-militare sau cu conținut și capitole referitoare la elemente de securitate colectivă, precum UE.
   - Gestionarea unei strategii de securitate națională fără o campanie de informare asupra opțiunilor disponibile, fără o bună cunoaștere de către populație și politicieni a acestor opțiuni și fără o dezbatere națională largă, cu implicarea tuturor experților disponibili și a societății

civile duce la nașterea unei soluții aberante și neconvingătoare a strategiei, care evită să se pronunțe pe temele principale, exact cea a ***orientării strategice***.

- Menținerea unei strategii fără decizie de securitate și fără soluție de securitate viabilă prelungește o perioadă de interimat și transmite un mesaj de insecuritate acută și instabilitate a opțiunilor pe termen mediu și lung ale Republicii Moldova
- Tentativa de **perpetuare a status quo-ului nedecis**, cu ***neutralitate și variantă „multivectorială" nediferențiată*** este o amenințare directă la adresa securității Republicii Moldova în actualul context internațional și regional de securitate. În ciuda lipsei de pregătire a politicienilor, a personalităților aflate în procesul de decizie și a infrastructurii funcționarilor publici implicați în elaborarea și aplicarea politicilor de securitate, actuala generație de politicieni și nu alta trebuie să ia o decizie substanțială în acest domeniu, pentru a lansa dezbaterea națională și a aștepta o decizie în cursul mandatului viitorului Parlament și a viitorului Președinte.

5. Odată stabilită opțiunea de securitate aleasă, Republica Moldova trebuie să ceară sprijinul partenerilor săi și comunității internaționale pentru susținerea financiară și tehnică a reformelor necesare dar și pentru asigurarea securității de la momentul opțiunii publice de securitate până la realizarea ei, pentru a evita goluri de securitate ca urmare a unor decizii nesubstanțiate.
   - Există formate multiple de ajutor în gestionarea problemelor de securitate, mare parte în cadrul formatului Parteneriatului pentru Pace și a IPAP, altele în formate complementare de sprijin cu donații de armamente, pregătire a cadrelor, instruire a comandanților de diferite ranguri, punerea la punct a sistemului de pregătire în domeniile de securitate și militară

- Instituții civile de renume din lume asistă și pot dezvolta programe pe această dimensiune: DCAF, SIPRI, USAID. Finanțările sunt combinate
- Principala cerință este asumarea angajamentelor în domeniul reformei sectorului de securitate și îndeplinirea lor cu exactitate, în litera și spiritul lor. O asumare plenară a acestor reforme este cel mai bun sprijin pentru lărgirea spațiului acordării sprijinului în domeniul securității atât în format instituțional multilateral, cât și bilateral.
- Luarea unei decizii strategice în domeniul opțiunii de securitate este urmată, automat, de aplicarea ei, fapt ce necesită timp și resurse proprii sau atrase de la nivel internațional. Dar o asemenea decizie luată creează și vulnerabilități majore și „goluri de securitate“ legate atât de absența unei strategii de securitate aplicabile cât și de afirmarea unei opțiuni ce creează reacții negative din partea unor competitori și actori regionali. Acest gol de securitate trebuie acoperit, pe termen scurt, de formule solide și sustenabile de descurajare și compensare, care se pot obține prin semnarea unui parteneriat strategic consistent cu SUA, asigurarea unor garanții directe de securitate din partea vecinilor – România și Ucraina – și activarea unor operațiuni de articol 4 în relația cu NATO – consultare în cazul unei posibile amenințări percepute. Dacă soluția este contrară, ea reclamă o suplimentare a prezenței forțelor militare ruse în regiunea separatistă și introducerea acestor elemente în restul Republicii Moldova, dar și alte elemente de securitate propuse de partenerul strategic ales.

6. Un element esențial în orice decizie de securitate sunt oamenii. Am văzut mai sus nevoia de informare, cultură de securitate, instruire de care au nevoie, în diferitele posturi, cetățenii Republicii Moldova. Dar un subiect esențial este și recursul la toate resursele umane specializate, la toți experții

disponibili în materie, coerenți cu obiectivul de independență, suvernitate, integritate teritorială și cu opțiunea de securitate aleasă pentru a duce la îndeplinire reformele și pregătirea în aplicarea acestei decizii strategice,a soluției de securitate.

- Acest demers pleacă de la o evaluare a oamenilor care fac, și desfac securitatea în Republica Moldova, a condițiilor și criteriilor de alegere și numire a acestora, a politicilor instituționale și instrumentelor pentru a le pune la îndemână elementele necesare unei decizii de securitate coerentă, sustenabilă și conformă cu aspirațiile Republicii Moldova.
- Pregătirea și formarea expertizei în materie devine o prioritate de prim rang.
- Primele elemente în dezbatere pentru o politică coerentă de personal sunt perspectiva reintegrării teritoriale și instituționale, implicațiile profunde ale Federației Ruse în acest domeniu și în desenarea viitorului Republicii Moldova, ceilalți actori non statali și substatali – autoritățile autonomiei găgăuze și politicile acesteia, implicările mediului de afaceri mafiot, corupția instituționalizată în politica de personal a instituțiilor de forță și în antrenarea unor elemente din aceste instituții de forță în protejarea, coordonarea și gestionarea profiturilor din acest tip de acțiuni (politice, economice, financiare).
- Este necesară o trecere în revistă a potențialului uman, la nivelul administrației politice și de securitate a Republicii Moldova și din punct de vedere al implicării în activități și acțiuni de poliție politică,și în cele de alterare a opțiunilor politice ale populației sau în cele de natură electorală.